

Na črnem odru spí mladenka,
 Na zêmlji sanja zadnji sên;
 Ni zgodnja smrt dekletu grenka,
 Nje duh je čist in prerojen.
 Igra krog ustén blažen smeh,
 Počiva venec na laséh.
 Iz venca klije rožmarin,
 Devištva nje predrag spomin.

Vrsté se deklice k pogrebu,
 Razpetih lás in belih kril.
 „Na srečno svidenje na nebu!“
 Odmeva glas jim tožno-mil.
 Vsem solza trepetá na lici,
 Ko venec grobu izročé,
 Na traku črke se bliščé:
 Nezapni, miljeni družici!
 Naj bode tudi cvet zvenljiv,
 Spomin na té ostane živ.
 Ta venec danes sam dehtí,
 A skoro pride žalna dôba,
 Ko nad rumeno travo groba
 Življenje šumno se vzbudi.
 V zvoniku tožno zvon zapoje,
 Ljudem znanéč mrličev dan.
 Vsakdó obišče grôbe svoje,
 Za rajnike moléč solzán.
 Ta zvonov glas odmev je zvezen:
 Zemljane zbira na grobeh,
 Rodi hvaležnost in ljubezen,
 Nešteto bridkih solz v očéh.

Stoji pred grobom dete nežno,
 Kjer medlo borna luč gori,
 Da mrtvi materi hvaležno
 Ob luči venec položi.
 Z otroki žena v sôlzah plava,
 Kaj čuti v srcu, vé le Bog,
 Pod velo rušnjo davno spava
 Otrokom oče, nji soprog.
 Na vencu kaplje se bliščé,
 A z néba niso porošene,
 Te svétle kaplje so solzé,
 Prelíte od otrók in žene.
 Kar čas jesenski vencev dá,
 Vsi danes tu so položeni,
 In kar spominov kdo imá,
 Mrličem vsi so posvečeni.
 Ležé po travi križev sence,
 Ko širni plašč razgrne noč.
 Prešteva luna rôsne vence,
 Visoko z néba nanje zroč.
 Ni vencev na grobišču malo;
 Iz vseh ji veje žalost tiha,
 Saj toliko je src jokalo,
 Kar vencev po grobeh usiha.
 Polagal jih zemljan je vsak
 Pokojnikom v različen znak.
 Različen vencem je pomen,
 Ki dičijo v življenju glave,
 Vse vence združi venec en,
 Ta venec je nebeške slave.

Anton Medved.

Iz nove dôbe.

(Spisal Ivan Sovrán.)

I.

Pred nekaj leti sem bival stalno v cesarskem mestu ob Dunavu. Ondi sem se bil seznanil z domačim duhovnikom Rudolfove bolnišnice. Nekega dné mi ta pové, da je med bolniki tudi neki moj rojak - Slovenec; pohvali mi njegovo udanost v božjo voljo, njegovo izobraženost; s kratka opiše mi ga tako, da sem želel poznati tega bolnega rojaka. Ta želja se mi je tudi izpolnila.

Bolnik me je bil sila vesel; dejal je, da se mu zdi, kakor bi bil doma sredi svojih dragih, ko sliši ljubi domači jezik, in da sedaj mnogo lože pričakuje smrti. Do dobra sva se sprijaznila. Bolezen njegova — želodčni rak — je bila sicer neozdravljiva, vendar se je vlekla skoraj dva meseca dnij, predno ga je spravila v grob. Med tem časom sem često prihajal k njemu tolažit ga

in pogovarjat se ž njim. Iz njegovih pogovorov, iz nekaterih pisem, beležkov in raznih pozvedovanj sem povzel to-le povest, katero tukaj, seveda v primerni obliki, podajem slovenskim bralcem.

* * *

Če prideš na Dunaj ali v kakoršno koli drugo veliko mesto, zdi se ti izprva veličastno in očarljivo. Ko po širokih ulicah stopajoč med krasnimi palačami pogledaš v velikega življenja šum in hrum, med to nepregledno, dejal bi, brezkončno množico, ki drvi sem in tje, nehoté se ti prikupi mesto; in ko se ti izmed streh zablešče kupole božjih hramov, ko uzreš skoraj za vsako stopinjno znanstvu in umetnosti namenjene stavbe, brez dvojbe se ti vzrodi misel: tukaj je pač prijetno. — Šele, ko se ti poležejo prvi vtiski, ko si si raznovrstne pojave nekoliko uredil in se jih navadil, šele tedaj začneš premišljati, je-li je to lice velikega mesta popolno? In staviš si vprašanje: kje pa prebivajo reveži; kje je prostor za ubožca med tem živim, glasnim vretjem in gibanjem? Ali ni tukaj žalostnih in zapuščenih ljudi? — Za malo časa ti izkušnja donese svoj resni odgovor. Prvi pogled te je varal, do cela varal. Sijajno lice, katero ti je kazalo mesto prvi hip, zameni se s tožnimi, odurnimi, groznimi slikami, katerih vidiš po skritih, mračnih ulicah nebroj, posebno če te poklic ali slučaj pripelje tudi v stanovanja bornega ljudstva. Po več družin prebiva v jedni kleti brez zdravega zraka, brez svetlobe, brez gorkote po zimi; v tleh ali pa visoko gori pod streho, tam prepuščajo bohotna mesta revežu prostor, menda zato, da ne moti gospode in ne kali veličastva, katero se zanje razvija; v ozkih, neprijaznih ulicah, zamazanih hišah se tudi skriva

preprosta sprijenost in hudobija, katera sme po glavnih trgih in pozlačenih palačah nastopati le v krasni in oglašeni obliki.

Tudi Dunaj ima svoje oddelke za revno ljudstvo. V jednom teh oddelkov — v Ottakringu — se pričinja naša povest. Bilo je lepega poletnega dne v nedeljo popoldne. Solnce je sijalo tako prijazno skozi okna in vabilo pod milo nebo, da se je bilo težko ustavljati njegovi moči.

«Pusti, Kosem, tiste neumne časopise in tisto branje, ki nikamor ne vĕde!» opominjal je v ozki podstrešni sobi mlad delavec svojega tovariša, sedečega pri oknu in zamišljenega v kup časopisov. «Dej, pripravi se še ti, pojdeva v Prater!»

Kosem mu ni odgovarjal; bral je dalje. Vocel, tovariš njegov, se je pa lepo mirno umival in likal, da bi se spodobno pripravil za veselje pratersko. Treba je bilo popolnem sleči delavnega človeka in se nakititi, kar se dá; vestno je opravljal to nalogo, begal sem ter tje po sobici, sedaj išoč kakega gumba, sedaj ščeti, sedaj glavnika, in za vsakim važnejšim dejanjem se je nekaj trenutkov ogledoval v malem zrcalu. Vse to je delal z nekim notranjim veseljem, z neko navdušenostjo, ki se nahaja le pri preprostih, krotkih ljudeh. Uprav te lastnosti je kazalo tudi Vocelovo pristno češko lice. Široki obraz, precej velika usta in drobné, prijazne oči so razodevale, kakšen da je mož. Ko se je ves napravljen še zravnal po koncu in si pogladil brčice, priznal bi mu, da je dober za vsako pratersko plesišče. Menda je to tudi sam čutil, ko je nekako samozavestno položil roko na Kosmovo ramo in mu dejal:

«Z menoj pojdi, če hočeš imeti kaj veselja; jaz pogovorim zate, in plesalk

boš imel na izbiro. Tako ni nikamor s teboj. Ne piješ, ne plešeš, dekleta nimaš, samo tisto prazno slamo mlatiš z branjem.»

Kosem mu pogleda v obraz in se mu zasmeje, rekoč:

«Počakajva do jutri, da se pomeniva. Brke ti ne bodo več tako vkusno gledale v svet; lasje tudi ne bodo več tako zravnani; o očeh še govoriti ne maram; težka glava pa lahni žep — to bo pa najhujše.»

«Ti si ves zmešan; saj veš, da vsaka stvar stane; meniš-li, da veselje boji zastonj? Kaj bi pa imel na svetu, če bi ne bilo Liduške moje in pa nedelje popoldne! Pa saj je brezuspešno tebi govoriti o tem. Zdrav!»

Žvižgajoč odide nato Vocel; urnih korakov stopa, da bi tem hitreje dospel v svoj zaželeni Prater, po svojih mislih — v življenje.

Sam je ostal Kosem, mrmrljajoč polglasno: «Čemu so taki ljudje na svetu? Kakor živina tavajo okrog; ne mislijo ne náse ne na druge; zadovoljni so, če si včasih v šumu omotijo glavo.» Tudi on je bil še mlad, več nego 30 let bi mu težko prisodili. Lep človek je bil: črnih očij, črnih las, visoke, krepke postave. Dobrih deset let je bilo, kar je prišel iz svoje domovine, s Kranjskega, na Dunaj. Mati mu je umrla še otroku, očeta ni poznal; vzrastel je pri tėti, dokler mu ni preskrbela mesta pri nekem Loškem mizarju. V Loki se je izučil, delal nekoliko tudi v Ljubljani, a ni ga trpelo doma. Želel je videti svet, naučiti se še novih stvari, izuriti se še bolje v svoji stroki; to ga je gnalo na Dunaj. Dobra sreča mu je pokazala katoliško družbo rokodelskih pomočnikov. Vstopil je vanjo. Izobrazil si je um in si pridobil moško značajnost; družba ga je varovala nered-

nega in nenravnega življenja. Večkrat je pozneje sam poudarjal, da je društvu najbolj hvaležen za to, kar zna. Bral je že od nekdaj rad, in dober spomin mu je pri tem izredno pomagal. Veljal je zaradi tega med tovariši kot resen, izobražen mož, in vsi so ga spoštovali. — To mu je vzbujalo ponos, ki je morda že posezal v ošabnost. Zadnji čas je jel tudi prebirati s slastjo delavske časopise, ki pa niso bili dobrega duha. To ga je tudi odvrčevalo, da ni več tako pogosto zahajal v društvo; zakaj dobival je tovarišije drugodi.

Po odhodu Vocelovem posedi Peter še nekaj časa pri oknu, potem pa spravi razmetane liste, katere je poprej bral, in jih dene v skrinjo. Skrinjo mu je bila dala teta, predno je odšel; ona mu je tudi vse uredila vanjo; ta skrinja ga je spominjala dōma. V predalčku je bil molitvenik in rožni venec, brez katerega ne pusti slovenska žena svojca iz doma. Precēj poezije se drži naših preprostih skrinj; mnogih željá in skrbnih svetov skromni so spomin. O dragi trenutki, ko je ljuba roka za na pot pripravljala skrinjo, in ko so trpke solze bližnje ločitve in gorke solze neznanega strahú kapale vanjo! Čutečemu sreč govore tudi taki neznatni spomini; naš Peter Kosem je umeval ta glas in kadarkoli je odpiral starodavno stvar, pohitel mu je duh vsaj za trenutje tje doli proti jugu, kjer je preživel mlade dni. —

Tudi danes se ni mogel otresti takih mislij. Teta njegova ga sicer ni dolgo vzdrževala, saj sama ni imela denarja; vendar pa mu je ljubeče srce njeno namestovalo materino srcé. Ljubila ga je, učila ga je in molila je brez dvojbe zanj, pač še bolj goreče sedaj, ko je bil na tujem. Pisal jej ni že dolgo časa, a tudi pozabil je ni in često se je v

samotnih urah v domišljiji pogovarjal s staro ženico, ki mu je bila prva učiteljica.

«Blažena doba, ko si me ti, draga teta, imela v svojem varstvu, blažen jaz tedaj», dejal je sam pri sebi, ko je zapiral skrinjo in se napravljal za ven.

Pred nekoliko časom ga je vsako nedeljo popoldne vëdla pot vedno le v društvo; nekaj nedelj sem pa je imel drugo smér; tudi danes jo je krenil drugam.

V zakajenih prostorih Švarceve kavarne je bilo precëj gostov, katerim krasni dan ni mogel streti stare navade. Velika mesta imajo mnogo takih prebivalcev, ki bi za vse na svetu ne izpustili nekaj časa v dnevu, da ne bi šli v kavarno. To nagnjenje postane strast in skoraj lože izpreobrneš pijanca, nego-li starega obiskovalca kavaren. Kaj je tako vabljivega v kavarnah, bilo bi težko reči; gotovo je, da ne samo časopisi, vsaj v prvi vrsti ne. Družba in igra sta skoraj gotovo glavna vzroka, in morebiti tudi to, da se pri kozarcu vode lahko presedi celo popoldne. V Švarcevo kavarno je vodila Petrova pot. Premerivši prvo sobo — motreč gosta za gostom, šel je v drugo. Bila je malone prazna. K mizi v kotu pri vratih se je obrnil Peter in vesel podal roko ondu sedečemu možu.

«Da si mi zdrav, Julče!» pozdravi ga.

«Menil sem že, da so te zopet popje zadržnili in ti povezali duha. V imenu slobode te pozdravljam.»

Julij Pinkeles je govoril te besede hitro in z neprikritim židovskim naglasom. Suha postava, rdečkasta brada, kriv nos, zapognjeno čelo in velike kosti nad licem so kazale pravega žida; obleka ni bila sicer vsa v redu, a iz tega se pri židu ne dá še ničesar sklepati. Žid se nosi, kakor mu nese; obleče se ti

tudi milijonar v beraške cunje, če mu dovolj koristi. Julij Pinkeles je bil nekaj tednov sëm znanec našemu Petru. Seznanila sta se bila v tvornici, kjer sta oba imela delo. Že to je bilo čudno, da je žid vstopil v delavnico; ko ga je Kosem spoznal, zanimal se je takoj zanj. Še bolj pa ga je vlekle k židu, ko je videl, kako se briga Pinkeles za svoje tovariše, kako jih poučuje, kako obiskuje bolnike ali ponesrečence in jim daje često znatne podpore. Iz zanimanja se je izcimilo neko prijateljstvo: večkrat sta presedela popoldne skupaj v kavarni.

Poznalo se jima je takoj, da sta že stara znanca; videlo se je tudi, da ima Pinkeles že precëj moči do Kosma.

«Izstopi, pravim! Onim ljudem hrbet, to je pravo», reče odločno Pinkeles.

«Hvaležnost mi ne pripuščá», odgovori Kosem.

«E, kaj hvaležnost? Kaj so ti storili dobrega? In če so ti storili, ali niso delali zato, da so te vklenili v svoje mrzle verige in tvojemu duhu obrezali peruti, da še sedaj tava po tleh, kakor slepo pišče? Ali ne zato, da so ti vzeli čut stanovske časti? Glej, ti še ne veš, ali nečeš vedeti, da si zastopnik najimenitnejšega stanú na svetu — stanú delavskega?»

«Vezij, o katerih govoriš, pač nisem čutil; ti ne poznaš razmer.»

«Jaz — ne poznam razmer? Celo svoje življenje samo to preiskujem, kje je vzrok delavčevi neznosni bedi, — in jaz ne bi poznal razmer? Kaj je krivo toliko solzá in vzdihljejev, kaj je krivo, da od gladú umira človeškemu rodu cvet njegov? Kaj ovira srečo zatiranemu delavcu? To je duhovstvo, ali — rečem rajši — popovstvo. To sem izkusil, in ti praviš, da ne poznam razmer?»

«Julče, ti sodiš vendar-le preneglo; menda poznaš samo svoje rabince, ali k večjemu kakega protestantovskega pastorja: naših duhovnikov pa ne poznaš. Jaz bi dejal narobe: jedino dober duhovnik se najrajši usmili ubožca in se potegne za stiskanega reveža. Dokazov za to imam iz svojega življenja toliko, da jih do večera ne končam.»

«Sedaj, moj ljubi Kosem, sedaj si se pa urezal. Mene je sram, da ti, ki si toliko bral, ki veljaš med nami za izobraženega moža, ne misliš globlje. Tako plitvih stavkov si še malo izrekel, kar te poznam; no, upam, da si tudi tega izustil nepremišljeno.»

Kosem osupne in zardí, potem pa odvrne:

«Sedaj bi pa že prosil dokazov, gospod Pinkeles, in zdi se mi, da ta odgovor vaše učenosti ni bil niti preveč vljuden, niti preveč bistroumen.»

«Ali ga vidiš, kako je vzrastel! No, gospod Kosem, le nikar se preveč ne razgrejte; utegnili bi vam škodovati, in če se vam vnamejo možgani, bode z vašo glavo brez dvojbe še slabše, nego je sedaj. Toda s šalo na stran! Dokazov hočeš zato, da si neumno govoril? Le poslušaj jih! Kdo zatira delavca in kdo mu ne dopušča, da bi dosegel svoje pravice, kdo je vzrok, da živi slabše nego konji topih plemičev, nego psi tolstih bogatinov? — Hej, odgovori! — Ali ne vsi tisti, ki nečejo pripoznati delavcu pravice? Koliko jih je, ki zahtevajo v imenu nekake gnile in usmrane zgodovinske pravice ali brezumnega nraivoslovja, naj se varujejo ukradeni zakladi tatu, roparju njegov plen? Povej, ali ni ravno to, kar imenujejo last in lastninsko pravico, krivo vsega zla, vse nesreče in reve delavčeve? Ti se rodiš kot gostač v slamnati koči, in drugi se rodi kot grofič v marmorni

palači. Ti rasteš v revščini, z gladom se boriš, zaničevanje hodi za teboj in ti je spremstvo; delaš kot črna živina, v bodočnosti pa se ti kaže kot plačilo — palica beraška. Grofič se kmalu zavé, kaj je, in z odurno ošabnostjo kaže na grajščino, češ, to je moje, in na nepregledno posestvo, rekoč: To je moje, in na tisoč zabav in tisoč slastij: To je moje. Neumni svet pa mu zatrjuje: To je tvoje. In potem si še beli glavo, od kodi ta razlika med ljudmi. Ali nimaš ti ravno toliko, ali še več pravic do vsega, kar imenuje zabíti plemič svoje? Priroda je last vseh ljudij; kar priroda sama daje, tudi nima nobene cene; to je vsem zastonj. Šele delo človekovo daje stvarjem iz prirode ceno. Toliko in samo toliko je vredna vsaka stvar, kolikor je dela v njej.»

«Julče, nekam na stran jo voziš. Temu se dá prav mnogo ugovarjati. Toda o tem se nisva menila. Rad bi, da mi dokažeš, kaj ima s tem opraviiti duhovščina.»

«Oprosti, Peter, danes nisi prinesel obilo duhovitosti s seboj. Torej poslušaj dalje! Tako zvana lastninska pravica je največja krivica, zakaj kriva je, da se delo ne ceni toliko, kolikor bi se imelo. Lastninsko pravico pa zagovarjajo — popje; če bi teh ne bilo, takoj bi vzešla delavcem zlata zarija, takoj bi odpadle verige in zatiralcem bi se ponižale ohole glave. Pa popje ne spletajo samo lastninske pravice kot najostrejši bič revnemu ljudstvu, marveč tudi v vseh drugih rečeh mu jemljó prostost, pamet njegovo pa mu mêdejo in varajo. Tako n. pr. trdijo: Zakon bodi nerazrušljiv. Brezumje! Kakó se more vezati človek za celo življenje z drugim človekom? Ali ni to nasilstvo? Kadar hočeta dva, naj se vzameta; kadar nočeta biti več skupaj, ali ne mara drug

za drugega, gresta naj narazen. Bodi pokoren oblasti! pravijo. Ali ni to načelo najdebelejša veriga, ki uničuje vse vzvišene, vse blage misli in želje? Oblasti — drugemu človeku — bodi kralj stvarstva pokoren? Ali se ne ponižuje s tem človeški duh, če ne more delati in gibati se po svoje, kakor sam hoče? Glej, takih primerov je na stotine. Vse to pa učé in usiljujejo drugim popje v tistem svojem nepojmljivem sestavu, ki ga imenujejo verstvo. In sedaj čuj, kar je najhujše in najžalostneje» — žid je govoril s povzdignjenim glasom — «popa poslušá le še zatiranec, le še tlačeni revež. Gospôda, za katero se poteguje, pokazala mu je že izdavna hrbet; le sužno ljudstvo je tako nespametno, da mu hodi na limanice. Temu neumnemu ljudstvu pa dopoveduje pop, naj trpi, naj čaka, naj upa. S tem mu ubija ves pogum, tlači mu srčnost in tako mu kuje verige, kakor bi ne bilo dovolj telesnih.»

«Vera mora biti, in vero nam označajo duhovniki. Če bi ne bilo vere, svet ne bi mogel obstati, in le želeti je, da bi se tudi v višje vrste povrnil verski duh, da bi tudi oni spoznali, kakšne dolžnosti imajo.» Počasi in z nekako negotovostjo je izgovarjal Peter te besede.

«Vidi se ti, da si še vedno hlapec onih ljudij. Ostani, kar ti je drago, le to mi dovoli, da se čudim, kako se moreš brez sramú pokazati na ulico. Kdo mara sedaj za popa? Vsak učenec ima toliko poguma, da mu na cesti katero gorko pové; če se prikaže v družbo, vsi se spogledajo in z lepa ali pa tudi z grda ga spravijo ven; če

pride v kavarno ali gostilno, vse ga zaničljivo pogleduje in se obrača od prostora, kjer sedi. Take gospodarje imaš tedaj ti. Dobro srečo! Izvrsten vkus kažeš pri izbéri.»

Popisovanje židovo je bilo po večjem resnično. Pred kakimi dvajsetimi leti, ko se vrši naša povest, bil je duhovnik v resnici javni družbi le prečesto v zasmeh. Zato je nekako potrj odgovoril Kosem: «Suženj nečem biti nikomur, niti duhovnikom, niti komu drugemu. Svoji pameti in svoji moči zapupam; jaz sem sam svoj gospod. Jaz, Peter Kosem, si ukazujem, in česar nečem, tega ne storim; da si razumel!»

Posmešljivo zategnivši ustne dene žid na to: «In vendar si še vpisan v tisto družbo in si onim ljudem hlapec, celó zagovarjaš jih!»

Odkar sta se seznanila, ponavljal je žid vedno ta poziv, naj namreč izstopi iz kat. društva rokodelskih pomočnikov. Začetkom se mu je Peter dobro ustavljal, a polagoma je opešal in večkrat je že omahoval, ali naj naznani svoj izstop, ali naj še ostane.

Molčala sta nekaj časa, potem pa pozvame Pinkeles:

«Če hočeš, da ti pokažem, katera je prava vera za nas in kakó se živi brez popov, pojdi z menoj k naši božji službi. Tam je vse pristno človeško in primerjeno vsem potrebam, prava, čista umska vera svetega in vse stvarjajočega človekoljubja.»

«Kam?»

«Bodeš že sam videl. Pojdi!»

Malo se je še obotavljal Peter; potem pa je odšel s svojim zgovornim tovarišem.

(Dalje.)

Iz nove dôle.

(Spisal Ivan Sovrán.)

II.

Novejši čas je ponudil ljudem, pa tudi nam Avstrijcem, marsikaj novega, posebno še nove prostosti in nove pravice. Nova prostost je bila tudi ta, da sme biti, kdor hoče, brezverec, kar poprej ni bilo dovoljeno. Kdor je čutil potrebo, otresti se zadnjih vezij, s katerimi je bil navezan na kako versko družbo, oznanil je kar kratko svoji gosposki, da izstopi iz svoje vere, in stvar je bila končana. Seveda so peli hvalo in slavo tej naredbi, in začetkom se je tudi marsikdo iz nepremišljenosti dal zapeljati in je pristopil k brezvercem.

Zlasti po Dunaju je šumelo prvi čas. Brezverci so se shajali, češ, da opravljajo božjo službo, in polagoma so izkušali pridobiti pri takih shodih novih somišljenikov. Na Gumpendorfski cesti so imeli glavno shajališče. Ida Kezepe je prepuščala vsako nedeljo proti večeru prostorno sobo svoje gostilne v ta namen. Družba je bila varna, soba je imela namreč vhod z dvorišča; hkrati so pa dobro pazili, da ni prišel nobeden nepoklican gost med nje. — Oni dan, ko smo začeli povest, stala je gostilničarica sama pri vhodu in sprejemala brezverske brate. Med prvimi sta prišla Kosem in Pinkeles.

«Gosta imam tu s seboj, korenjaka, da je veselje; delal nam bode čast, milostna», dejal je žid, ko je segal mladi gospodinji v roke in ji predstavljal tovariša.

«Dobro, dobro; vi, gospod Pinkeles, ste izvrsten misijonar», odvrne mu gostilničarica. Nato pa najvljudneje prime Kosma za roko in ga odvêde v sobano.

«Pri nas se živi in se uči živeti, kaj ne, gospod Julij?» pravi na to. «Pogledjte, ali ni to najlepša cerkev?»

Za kakih 200 oseb je bilo prostora v sobi, ki je imela popolnoma gostilniško opravo; spredaj je stala nekaka prižnica na nizkem odru; po stenah so visele nespodobne slike, ki so umevno govorile, da obiskovalci teh prostorov ne poznajo več sramežljivosti. Peter je zardel, ko jih je zagledal, in nekako osupel je obstal. Ko je Ida opazila njegovo čudenje, nasmehnila se je malo in ga pogladila z mehko roko po licu, rekoč:

«Brez strahú, gospod Kosem! Kmalu bodete ozdravljeni. Taka prisiljena barva ne pristoja možaku; ženska roka vam jo izglaadi.»

«Šaj mi ni nič hudega, o nikakor ne; le vroče mi je postalo, vroče; soparno je», jecljal je počasi Kosem in izkušal zakriti rdečico in osuplost.

«Berite napise, pogledjte naša načela!» prične zopet Ida sladko govoriti. «Kratkočasite se z gospodom Julijem, ljubi moj sramožljivče! Kmalu se vidimo zopet.» — Nato je odšla.

Napisi po stenah so bili v resnici zanimivi. «Vezi življenja» — čitalo se je nad sliko, ki je kazala vinjeno družbo. Moški, katerim je gorelo vino z lica, vmes nespodobno oblečene ženske, ali bolje, grdobe — to je bil predmet slike, in ideja — kaj drugega kakor nesramnost. Vsa stvar je bila taka, da bi se morala gabiti vsakemu treznemu človeku. «Ljubezni in svetlobi» — tak je bil napis nad drugo sliko, ki je bila še ostudnejša od prve. Popolnoma razgaljena postava se dviga v višavo; iz jedne roke ji sijejo žarki, v drugi drži dvoizen meč. Spodaj je del zemlje še v mraku; kamor pa zadene njen žarek,

pričenja se — ljubezen; le preznačilno se je to videlo na platnu; zraven pa se podirajo stolpi, rušijo se cerkve in samostani, in izpod njihovih razvalin se vidijo pobiti duhovniki in menihi. Taka je bila «ljubezen in svetloba». — «Bodi pameten in uživaj», bilo je napisano drugodi. «Po smrti ni veselja.» «Ni resnice razven slasti . . .», taki in podobni reki so se videli po stenah. Radovedno jih je prebiral Kosem; Julij pa mu jih je razlagal s pravo židovsko zgovornostjo. Med tem se je polagoma polnila soba. Raznovrstna družba se je bila kmalu zbrala. Moških je bilo seveda več nego ženskih; nekaterim se je tudi poznalo, da pripadajo imovitejšim stanovom.

«No, poglej, ali nismo vredni tvoje navzočnosti?» prične Pinkeles.

«Tega ne tajim, samo malo predrzni se mi zdite. Po cerkvah se ljudje ne vedejo čudno. Zares, čudna je ta vaša hiša božja; radoveden sem, kaj še bode. Čuj, kdo je ta trebušnik, ki se je sedaj prizibal skozi vrata?» vpraša Peter, kažoč okroglega, bogato oblečenega moža.

«Ta je našega rodú. Bankir Aron Kohn se zove. Izvrsten mož; milijon ima ali še več. V Leopoldovem je njegova velika palača, in krasno vilo si je sezidal lani pri Grincingu. Ljubezen ga je dovédla k nam. Le poslušaj, da ti na kratko povem celo zgodbo. V mlado pevko pri operi se je zagledal. Hotel jo je vzeti; a verski predsodki so, kot vselej, tudi tukaj ovirali najsvetejša čustva. Pevka se je prištevala tvoji veri in še sedaj je v tej trdovratna. Neumnica! Ni hotela sreče, da postane milijonarjeva žena. Težko, težko so jo pregovorili, da je boljša gotova sreča na zemlji, nego negotova na drugem svetu. Še jaz imam zasluge pri tem poslu. I, naposled se je udala, oglasila sta se oba, da izstopita iz svojih ver;

šla sta k gosposki poročiti se — in sedaj je dobro. Danes je tudi sama prišla ž njim.» Bleda, drobna ženska, črno oblečena, se je naslanjala ob debelega bankirja; mnogo življenja ni bilo videti v njej; mrtvo je upirala svoje velike črne oči pred se. Pinkeles je še dalje razkladal in po vrsti opisaval znamenitejše osebe. Vse njegove zgodbe so si bile podobne; z večine so se preobračali k brezverstvu ljudje, ki niso mogli po svoji veri stopiti v zakonsko zvezo. Samo o nekem suhem, malem možičku, ki je neprestano begal po sobi in sedaj tu, sedaj tam izpregovoril nekaj besedij, zatrjeval je Pinkeles prav posebno, da je učen in prepričan mož.

«Odvetnik dr. Glück je naša duša, naše srce; on ima misli veličastne, nebeške in tudi bogat je. Prepričanje ima trdno in temeljito, da vsakoga navduši», tako ga je hvalil.

«Ali morda drugi nimajo prepričanja, gospod Julij, da to tako poudarjaš? Zdi se mi, da ti meriš tudi prepričanje po — žepu», odvrne mu Peter. Ravno tedaj se je dr. Glück prisukal do naših znancev. Žid mu je najponižneje podal roko, predstavil prijatelja in mu nekaj šepnil na uho.

Odvetnik se je nato ljubeznivo nasmešnil, položil svojo roko na Kosmovo ramo in z nosljajočim glasom dejal:

«Delavskega stanú ste, gospod Kosem, prvega stanú na svetu. Jaz ljubim delavce; pri njih je prihodnost. Samo pameti je treba. Zavedajte se, kaj ste, in s tem ste že slobodni; nastopite in — gospodarji ste.»

«Nekaj starih, napačnih mislij ga še ovira», pristavi Pinkeles.

«To nič ne dé; samo spozna naj nas, pa bode dobro. Želim vam, da nas pazno poslušate in da se kaj naučite pri nas. Ne bode vam žal. Jaz se učim in

mislím vedno le za blaginjo delavcev in vse zaklade svojega uma hočem porabiti za vas, za delavce. Odvetnik dr. Glück pa ni zadnji na Dunaju; na-dejam se, da se še večkrat snideva in sicer kot znanca, kot prijatelja.» Jako prísérno je potresel odvetnik pri teh besedah Petru roko in odšel. Pinkeles pa se je z nekakim ponosom obrnil k tovarišu, rekoč: «No, sedaj vidiš, da imam mnogo prijateljev in sicer takih, da se mi jih ni treba sramovati. Govoril si ravnokar z najučenejšim možem prestolnega mesta.»

Pred stolico so se med tem vstopili štírje moški in štírí ženske, in začeli peti. Med pevkami sta bili tudi bankirjeva žena in gostilničarica Ida. Prva pesem se je imenovala «Bogu na čast», kakor je glasno naznanil jeden izmed pevcev pred petjem. Vsebina je bila ob kratkem ta-le: Kamen ob poti je srečen, ker je miren in ga nihče ne moti. Cvetka v logu zadremlje zvečer in zjutraj zopet odpira svojo kupo; veseli se metuljčkov, ki srčejo méd iz nje; poigrava z veterčkom, nihče ji ne kali mirú v njenem delovanju, — srečna je. Ptiček na vrtu vesel poseda po drevesih, dviga se kvišku in zopet priletava opočít se na vejico, kakor mu veli želja srca; nad gozdom se vspenja in njegov drobni glasek se vmešava med tuljenje levovo in rjojenje tigrovo; ž njimi vred poje o sreči in hvali naravo, ki mu je podarila tako slobodno, mirno življenje. Tudi srna, ki se od krogle zadeta mrtva zgrudi na tla, vredna je vesele smrtne pesmi. Saj bodo iz nje nastale nove moči, in z močmi novo, srečno življenje. Tiček pa leta tudi nad bivališči ljudij. In tedaj mu oslabi glas; oko mu potoči solzico. Med ljudmi ni sreče. Pod seboj vidi le stok in jok, trud in težavo; človeški

otroci se pehajo in spé, nemo poslušajo tiste, ki jih učé potrpljenja, slepo gredó za njimi in nesrečno živé, nesrečno mrjó. Vzrok njihove nesreče je samo to, da ne poznajo narave in ne življenja.

Pijte veselje, uživajte slast,
Dokler še lice rudi,
Vraga pobijte, ki hodi jo krast
In vam življenje morí!

Zadnje besede v pesmi so kar navdušile vse poslušalce; vstali so, namahnili s pestmi, in ponovili besede z nekako divjim poudarkom:

Vraga pobijte, ki hodi jo krast
In vam življenje morí.

Tudi Peter je pel z drugimi. Dr. Glück se je ozrl nanj in se nasmehnil. Vsa družba je bila razvnetá, samo bleđa bankirjeva žena je mrko gledala v stran in si počasi z robcem pogladila čelo.

Druga pesem se je pela v slavo ljubezni; bila je brez posebne misli, kakor sploh taki umotvori. Hvalile so se čarobne oči, črni lasje, omenjala se je bela koža in mehke, voljne ročice, in seveda je imelo v pesmi ulogo tudi — nežno srčice, ki diše ljubezen in ž njo vse sladkosti človeškega življenja.

Po sobani so žvenketali kozarci in vse vprek je objemajoč in poljubljajoč se med seboj pilo na zdravje — ljubezni. Tudi naša gostilničarica je vzela kupico v roke in se namerila naravnost h Kosmu.

«Moj mladi, sramežljivi dečko. vi mi ugajate. Lepota vam cvete na obrazu. Nù, trčiva še midva!» je dejala in ga z roko lahno pogladila po čelu. Trčil je ž njo dvakrat, trikrat, potem pa počasi izvlekel besede na dan:

«Prijetno je pri vas, prijetno.»

«Kaj ne, da vas kmalu ozdravim», odvrne mu v glasnem smehu Ida in se vsede poleg njega.

Na to je bila sedaj na vrsti propoved. Dr. Glück je stopil na stolico kot novi propovednik.

«Sestre in bratje slobodnega duha!» — tako je pričel, to je bil tudi uradni naslov brezverske družbe z Gumpendorfske ceste. — «Mi zanikujemo sužnost človeškega uma in to zanikavanje že postaje zatiranje svete slobode. Zanikujoč zidamo poslopje prosvete v vesoljstvu, zanikujoč oslobajamo subjektivne duhove, da bodo potem v soglasju in nepremakljivi jedinstvi objektivirale in stvorile novega, pravega, večno resničnega boga — čistega človečanstva in zlate slobode.»

«Ali čuješ, kako je učeno? Vidiš, to je modrost, to je prosvetljenje uma, ne pa tvoje popovske čenče», dejal je po tihem Pinkeles Kosmu, ki je strmel pred se in občudoval nerazumljivost odvetnikovih besedij. Revež seveda še ni nikoli slišal o novi modrosti. Vrh tega so ga pa vedno motile Idine oči; nika kor ni bil za tako visoke govore. Zato je kar na kratko zavrnil žida:

«E, čas je že, da molčiš.»

Med tem je odvetnik dalje razlagal svojo modrost, toda mi prizanašamo dragim bralcem in jim ne podajemo govora po besedi. Mož je govoril na tak način še nekaj časa, potem pa napovedal drugega govornika. O tem je naznanil, da je bil poprej katoliški menih, a prestopil je v njih družbo. Ko odstopi prvi govornik, pokaže se v lepo urejeni obleki mlad mož bledega obraza, do čista obrit.

Po dvorani je zagrmelo, vsi vprek so tleskali nastopivšemu govorniku. Bankirjeva žena je sicer tudi nekako brezhotno pritislila roko k roki, ko se je pa natančneje ozrla na stolico, zategnila je bolešno ustne in tiho zamrmrala pred se: «Zopet goljufija, moj sovraž-

nik je. In o tem nesramnem židu trdé, da je bil menih. Ostudno!»

Nato si je zakrila oči in jih nemo povescila. Tu treba pripomniti, da so ob takih prilikah najrajši poslali v boj kakkega namišljenega duhovnika. Beseda «odpadnik» je imela največjo moč na takih shodih.

Novi govornik, gospod Karr, je imel jako lep in čist glas, tudi govoril je vzorno. Pravil, bolje — lagal je, kako je živel nekaj kot menih, kako je bil nesrečen, vedno zaprt; a želel si je prostosti, hotel je živeti, kakor mu je velevala narava, zato je vrgel strani meniško obleko in sedaj uživa življenje. — Ni čuda, da so bratje in sestre slobodnega duha z največjo pazljivostjo poslušali njegove besede.

Ko je končal, ploskala mu je vsa dvorana brez konca in kraja. Dr. Glück ga je v imenu navzočih zahvalil, nato so odpeli pevci še jedno pesem, pa brez bankirke; izgovarjala se je namreč, da jo boli glava. «Služba božja» je bila dovršena. A sedaj šele se je razvilo pravo veselje, ko se je začela prosta zabava. Dunajčan je na tako zabavo ves mrtev; zna si jo sladiti s pogovori, šalami in tudi burkami. Zabava naše družbe je trajala dolgo v noč. Tudi bankir ni želel hitro ločiti se od zanimive družbe; s slastnim nasmehom se je nagnil k svoji ženi, rekoč:

«Lilija moja, golobica moja, le ostani še tukaj; glavica se ti tako najbolje ozdravi.»

«Kakor želite, gospod Kohn», odgovorila mu je glasno, bolj po tihem pa mu je zašepetala: «Uidem vam in več me ne bode nazaj, nikdar več — goljufi», — in uprla je z vso silo svoje žive oči v bankirja. To je pomagalo. Vstala sta in odšla. Vse je zavidalo mladi ženski ob strani bogatinovi; govorili so o

njenih ugodnostih, o njeni sreči, sama pa si je skrivaj obrisala solze in vzdihujoč stopila iz dvorane.

Kosem  e doslej ni bil slišal nič tega. Mraz ga je stresel, ko je pogledal meniha - odpadnika, kakor ga je predstavljal odvetnik. Pazljivo je poslušal njegove besede. Sem pa tje mu je šepnila Ida kaj v uho, a le malo jo je  ul. Ko pa je proti koncu govora odšla, zatopil se je v nenavadne misli. Torej nas varajo, in  id govori prav, ko trdi, da duhovniki zaradi dobička zavirajo srečo ubo nemu ljudstvu? Tako mu je rojilo po glavi. Vstajale so mu slike iz prošlih časov v spominu, a ni jih več mogel umevati, ni jih mogel spraviti v soglasje s tem, kar je bil slišal. Kako je bilo tedaj, ko so mu ljubljena mati več tednov bolni ležali in čakali smrti! Največkrat sta bila sama v borni sobici — bolna mati — in on, petletni de ko; ob delavnikih je teta prihajala zjutraj in zvečer, da je malo uredila in kaj skuhala. Gospod župnik pa so bili skoro vsak dan pri njima. Kako so se tedaj materi o ivile oči, kako se je veselje prikazalo na bleda lica! Dejali so, da so gospod kakor «angelj božji», ki jim donašajo pomoči in tolažbe. In nikdar niso pri li prazni; vedno so imeli kako jabolko za malega Peterčka ali kak pribolj sek za mater. Gospodova mati so pa vsak dan dajali Peter ku lonček gorke juhe, da jo je nesel domov bolnici. — Ko so umrli mati, tedaj so župnik vzeli v naročje sirotnega dečka in so ga nesli k steni, kjer je visel križ, in so mu dejali, naj ne jo e, saj bode odslej Bog njegov oče, Mati Božja pa bode njegova mati. — Vse to je bliskoma švignilo mimo Kosmove duše in  e mnogo več iz poznejših časov. Kolikrat so mu gospod veroučitelj v šoli pogladili glavico, kolikrat so ga

poklicali k sebi in mu dali kos kruha. Kolikrat je dobil lepo podobico od njih!  e sedaj jih ima vse spravljene v molitveniku. In ko je pozneje pri el v mesto, ko se je učil pri ostrem mojstru, tedaj mu je tudi huda pela. Tepen je bil od mojstra ali žene njegove malone dan na dan; malokdaj je kdo izpregovoril   njim lepo besedo, velikokrat se je skrivaj jokal v drvarnici; samo mestni kapelan so ga imeli radi. Hodil je k njim in doma v tisti lepi, svetli sobi so mu dajali dobrih naukov, posojali mu lepe knjige in ga opominjali, kako naj potrpi, sluša svoje prednike in pa moli, da mu bode Bog dal sreče v življenju. Ljubil je tega gospoda iz vsega srca in tolažil se je,  e se je le spomnil njih prijaznih besedij. — Ko je odhajal na Dunaj, priporočili so ga predsedniku društva katoliških pomočnikov. Bog vé, kaj bi bilo   njim, ako ne bi bil na el tega društva. Kako pust, kako mrzel se mu je zdel izprva celi Dunaj! Dolgčas ga je mučil, mrz la ga je ta nebrojna množica ljudstva, ki jo je srečaval po ulicah, saj ni imel nobeden ne pozdrava, ne besede zanj — za tujega pomočnika, vsakdo je hitel le po svojih opravkih. Kako prijazno in prijetno pa je bilo v društvu! Ljubeznivo so ga sprejeli tovariši med se; očetovski se je pomenil   njim takoj prvič duhovni predsednik in mu nasvetoval obilo koristnih in potrebnih re ij. V vsem društvenem gibanju pa je bil — dejal bi — glava in srce hkrati društveni predsednik. Kakor za svoje otroke je skrbel blagi gospod za dru tvene pomočnike; za vsako potrebo je vedel sveta, za vsako težavo je imel zdravilne besede. In drugi duhovniki, ki so prihajali v društvo, bili so isto tako prijazni in dobri. Kako navdušeno so jih učili, kako nedolžno so se veselili   njimi! — Sedaj pa — —?

Šest tednov že ni bil več v društvu; predsednik je že poslal več tovarišev gledat, ali je bolan, da ne pride več. Tedaj rad ga ima še vedno in še vedno skrbi zanj. Danes pa je slišal Peter zopet, kar mu je bil pravil že Pinkeles, da se za takim delovanjem skriva najgrša sebičnost. In ta menih pač vé, kako je, zakaj bi mu torej ne verjel? O prevare! O zlobni ljudje! Kako je bil pač neumen in otročji, da ni izpregledal!

Te in podobne misli so mu vznemirjale dušo. Prav trdno vendar tudi današnjim govorom ni veroval. Dvom ga je mučil, srpo je gledal pred se na mizo. V tem pa prihiti Ida s strani in mu lahko položi roko na glavo. Kosem se ozre, in njegove motne, zamišljene oči se vjamejo s smejočimi Idinimi; ta pogled mu je uničil vse prejšnje blage spomine. Bilo je res nekaj čudovitega v tem pogledu; zdelo se je, kakor bi neki divji plamen žarel iz velikih črnih očij mlade gospodinje, plamen, ki ga je premagal in vnel ob jednem.

«Ida, vi me utolažite, sicer sem izgubljen.»

«I, kaj vam pa je, moj dragi, da tako čudno gledate vame? Ko mi razodenete svojo bolezen, potem se vas lotim. In, duše mi, če so vsi hudobei vmes, jaz vas ozdravim.» Čudno se je slišala kletvina iz ženskih ust, a zdelo se je, kakor bi uprav take besede najbolj pristojale njenemu gorečemu očesu. Sedla je Kosmu nasproti, in ko je končala, prijela ga je za roko in jo krepko stisnila. Kosem je pustil roko v njeni roki in je bolj na lahno dejal:

«Povejte mi, lepa Ida, ali ste tudi vi samo velika goljufija, in ali je sploh kaj na svetu, kar ni goljufija, pa sem ozdravljen.»

«To vas torej muči? O — poglavje o goljufijah je dolgo, predolgo, da bi

je mogla danes obdelati. Jaz sem je proučevala v svojem življenju temeljito, gospod Kosem, a do konca mu še nisem prišla», odgovori mu z nekakim trpkim nasmehom Ida in živeje ji zažaré velike oči.

«Gospa, do danes nisem izkušal, kako kruto je to poglavje, in s strahom gledam v prihodnost, kaj se bode razvilo iz tega.»

«Dečák ste še, da tako govorite, ako ste tudi starejši od mene. Čemu mislite na prihodnost, čemu na prošlost? Če se bode spominjali minulih časov, bode kleli, če bode gledali v bodočnost, zeblo vas bode strahú srce. Verujte mi, jaz poznam to. In zato mi je jedino načelo živeti za sedanji trenutek. — Ha, ha, bore ženska mora učiti možaka prve nauke o življenju!»

«Morda je pravo, kar govorite, toda zakaj bi nas ne varala tudi sedanost, veselje in uživanje?»

«O tem se nečem pričakati z vami. Toda, če že mora biti prevara, varajmo se rajši sami in ne dajmo se varati drugim, varajmo se z veseljem, pijmo kupo radosti!»

Kosmu se je razvnela še bolj kri, obnovilo se mu je vse, kar je slišal poprej, zvene so mu še na ušesa besede govornikove in glasovi o «kupi ljubezni in radosti»; v sobi je bilo šumno in hrumno, glasan smeh se je razlegal in opolzlo petje je donelo po širnih prostorih. Nikdar še ni bil v takem stanju, nikdar tudi še ni čutil, kako mamljivo je tako občevanje z mlado žensko. Še bolj je uprl svoj pogled vanjo in vzkliknil: «Torej živíva!»

Pri oknu spredaj so stali trije možje: dr. Glück, Karr in Pinkeles, živo se razgovarjajoč; Kosmov glas jih je vzdramil, vsi trije so se ozrli k njemu, in vsem trem je lahen smeh šinil na ustne. Odvetnik si je pri tem zadovoljno mël

roki in je polglasno zamrmral: «Naš je!» Nato so se zopet razgovarjali med seboj.

Ida je pa za nekoliko trenutij dejala: «Gospod Kosem, če hočete živeti, morate se preje naučiti življenja. In dovolite, da vas tukaj pričnem poučevati. Povedati vam hočem zanimivo, lepo zgodnico iz nedavnih časov.

Tam doli v lepi Pešti so imeli pri nekem krojaču mlado deklico. Slabo se ji je godilo. Krojača je klicala ata in božala mu je razkavo lice, a za to je dobivala udarcev; krojačici je rekala mama in ovijala se ji je krog krila, ko so jo dražili drugi otroci, a zato je morala v temno kuhinjo — jokati in stradati. Drugi so jedli pogačo, njej pa so dali trde suhe skorje; ko so se vsi drugi gostili, čakala je ona ostankov. Raztrgano krilo jo je odevalo, zmršeni lasje so ji pokrivali glavo, saj je ni hotel nikdo ne počesati, ne omiti. Ime ji je bilo Ida, klicali so jo pa ciganko, potepenka in še mnogo grje. Ko je jela hoditi v šolo, ni se zboljšalo zanjo. Imela je dobro glavo, znala je v šoli, toda vse to ji ni koristilo: topli so jo doma in kaznovali so jo v šoli rajši nego katero drugo njenih tovarišic. Takó je bilo do dvanajstega leta. Tedaj pa se je jelo bistriti v njeni glavici, da vendar ni treba samo njej biti tepeni in zaničevani. Ustavila se je doma suhi krojačici, ko jo je hotela zopet pripreti v sajasto, temno kuhinjo; za lase jo je podrla na tla, in ko je pričela rjuti krojačica, zbežala je deklica na ulico in ni je bilo več nazaj. Med prepirom pa je zvedela, da krojač ni njen oče in krojačica ne njena mati, marveč da je bogate rodovine, pa kot malo dete so jo oddali krojaču, da bi se je iznebili. Zvedela je tudi, da so začetkom krojaču obetali veliko plačo za njeno vzrejo, da

so pa dajali le malo in naposled — nič. Takrat je jela sovražiti visoko in imenitno gospôdo; saj so vsi jednaki, mislila si je, merila jih je po svojih stariših. Ušla je torej in nihče je ni iskal. Potikala se je po ulicah in iskala dela. Hotela je živeti pošteno, neumnica! Ni vedela, da poštenja ni na svetu. Dobila je mesto najpreje v neki tvornici; ves božji dan in še dolgo v noč je čepela pred strojem in podajala težke kosove volne ženski, ki je bila pri stroju, za to je služila k večjemu po 15 kr. na dan, in s tem je morala živeti v dragem mestu. Glad ji je ostal še vedno zvest prijatelj in ž njim mraz in zapuščenost. Dan na dan je nemo in topo vršila svoj posel, v njej pa je vrelo življenje in sililo na dan. Zato je ušla iz tvornice in šla k šiviljam. Tu je bilo bolje. Nad sto deklet je hodilo v delalnico in od njih se je naučila živa Ida mnogo lepega; govorile so med seboj čudovito zanimivih stvari, kmalu je zvedela od njih še — preveč. Stanovala je ž njimi vred; male, ozke sobice so imele in po deset in še več jih je prenočevalo ondukaj. Lakota je ni zapustila, šla je za njo in jo je preverjevala, da njej ni mogoče biti srečni. Med tem je vzrastla in dejali so ji ljudje, da je lepa. Zato so jo pa tovarišice črtile, nagajale ji in jo zbadale. Ni ji bilo več prestajati pri njih in zbežala je od tam in iz rodnega mesta — na cesarski Dunaj iskat sreče. Bilo ji je 19 let, delo je dobila zopet pri šiviljah in živila se je pošteno. Tu pa se je kmalu premenilo. Po poti v delalnico jo je srečaval skoro vsak dan grd starec in vselej jo je pazno ogledoval s svojimi malimi, rjavimi očmi. Če je šla na sprehod, bil je za njo, če se je obrnila kam drugam, našel jo je. In nekdan jo je nagovoril in ji povedal, da je bogat, da

jo ima rad in da bi jo vzel za ženo. Jela je premišljati, kako bi bilo lepo brez dela in kako bi se prijetno vozilo v kočiji in spalo na pernici: segla mu je v staro, tresočo se roko. Vzela sta se; treba je bilo samo nekaj podpisati zaradi vere, zakaj starec je bil žid, dekle pa kristijana. Čuden zakon je bil to! Kakor zmaj jo je varoval starec, ki se ji je pristudil takoj iz prva. Nesrečna je bila in se je jokala večkrat, nego kot zasramovana pritepenka pri trdosrčnem krojaču. Bila je brez dela, a bila je tudi brez kratkočasje, in kakor mračna megla se je vleklo poldrugo leto njeno življenje. Hotela je priti med svet, hotela je kaj početi, starec je poskusil vsakovrstne stvari, a bilo je brez uspeha. Vodil jo je v gledišče, najel ji je stanovanje na deželi, nič ni pomagalo; tudi sama si ni znala pomoči. Ljudje, s katerimi se je seznanila, povedali so ji mnogo več, nego je vedela dotlej; prebiral je knjige, a nič je ni pomirilo. Kaj ji je bilo sedaj bogastvo, ko ga ni mogla in smela uživati! Da bi si pridobila družčine in več prostosti, nagovarjala je moža, naj napravi gostilno, ki bode dajala veliko dobička. Lakomnemu človeku je bilo to čimdalje bolj všeč in naposled se je udal, napravila sta gostilno, prav dobro urejeno. A dolgo se ni veselil novega dobička, umrl je kmalu in sedaj je nje-

gova žena — ona deklica — že pol leta vdova. Sedaj je prosta, sedaj ima denarja. — Ali ni to lepa povest? Tista deklica pa sem jaz: ali me sedaj poznate, ali mi sedaj zaupate?»

Kosem je strmeč poslušal Idino pripovedovanje; vzbudilo se mu je sočutje, in s tem neko spoštovanje do nje. Bil je zanjo pridobljen, pridobljen tudi za njeno družbo.

«Gospa, ukazujte, jaz sem vam pokoren.»

Idino povest so proti koncu poslušali tudi odvetnik, Karr in Pinkeles. In ko je izgovoril Kosem, dvignil ga je Karr za roko in mu dejal:

«Mladi mož, tako je prav, to bode za vas življenje. Spoznali bodete kmalu, kje je resnica, kje je sreča: ali v vaši dosedanji sužnosti in mračnosti, ali v naši družbi.»

Prijazno se ozre v Petra Ida in on jo pogleda koprneče. Potem pa vzklikne:

«Sedaj sem vaš; zgôdi se, kar hoče. Nikdar mi ni bilo srce tako vznemirjeno, nikdar tako polno, kakor je danes.»

«Na zdravje, Peter, na zdravje! Sedaj te imam rad», zakliče Pinkeles in prime za čašo. Tudi drugi so prijeli kozarce in pili na zdravje novega somišljenika.

Peter je pil, pil, da bi vtopil poslednji spomin na prejšnje srečne čase in nedolžno, verno življenje. Pa zdelo se mu je, kakor bi požiral strup; bilo ga je groza v tej družbi. (Dalje.)

Menjajva!

Prijatelj mladi, ki sočutno
Tolaziš srčno mi boleost,
Zahvaljam te iz duše ganjen,
Da si tako mi ljub in zvest.

Pomiriti mi hočeš dušo,
Da pač bi mogel to in znà!
Čim večja je beseda tvoja,
Tem večja v duši moji žal.

Ti dal bi záme srečo svojo?
Mogoče ni, todà veljàj!
Jaz tēbi dam spomine svoje,
A ti mi upe svoje dàj!

Anton Medved.

Iz nove dôbe.

(Spisal Ivan Sovrán.)

III.

Jako nemirno je spal Kosem tisto malo časa, kar ga mu je še ostalo v noči po živem razveseljevanju v Idini krčmi. Takega večera še ni preživel in tudi takih sanj še ni imel. Zdelo se mu je, da se podira Dunaj; množica rujove, kri lije v potokih, bogatini mrtvi padajo, delavci z noži in puškami silijo med razvaline, ogenj šviga iz razpadajočih hiš, groza in strah vladata. Med delavci je tudi on, na čelu jim je, vsodbuja jih; kar se strese veliko poslopje; pokopalo ga bo; nagiblje se proti njemu, nazaj! — A tu se mu prikaže pri razpokanem, zibajočem se oknu Ida — —, naprej jo udere.

Tako se mu je ves čas igrala domišljija; slika za sliko, druga strašnejša od druge ga je mučila do jutra. Ves utrujen je vstal. Tovariš Vocel se je pa norčeval iz njega, ko ga je zagledal bledega kakor zid in je opazil njegov zmedeni pogled.

«No, duša pobožna, meni se zdi, da me ne boš dolgo več učil. Menda bi še sam potreboval — mojih naukov. Kje pa si lazil tako dolgo? Rajši bi bil šel z menoj, če si že mislil noč pognati; gotovo bi ne gledal danes tako strašno.»

«Kje sem bil? Zaradi tega ne hodi preveč v skrbeh! Nepotrebne so. To ti pa lahko rečem, da bom še učil in sicer tako učil, da se bo Dunaj tresel. Ali si razumel?»

«Samo toliko sem razumel, da so ti sinoči nekje glavo zmešali, in želim ti, da bi se ti zopet uravnala.»

Vocel je spoznal, da se danes ne dá mnogo govoriti ž njim; pustil ga je; molče sta šla proti svoji tvornici. Šla sta,

kakor sta hodila dan na dan največkrat skupaj, bodisi iz doma, bodisi domov.

Viljem Ulmer je bil lastnik tvornice; v velikanskem njegovem zavodu se je izdelovala hišna oprava. Nad 800 delavcev in delavk je umetelno pripravljalo, pililo, likalo in obdelovalo les. Le malo jih je bilo izučenih mizarjev, in vendar so se izdelovale najlepše stvari. Dečki so polagali tanke deščice pred pilo, ki jih je hrumèč razrezavala; ženske so skladale parkete in druge izdelke, in jih odnašale na svoje mesto, moški so stružili, sekali, zbijali vsak pri svojem določenem delu od jutra do večera, dan na dan. Hreščanje strojev je napolnjevalo celi prostor; delavci pa so z večine nemo gledali predse vsak v svoje delo, saj so stroji govorili namestu njih. Zdelo se je, kakor bi bile vse te suhe, blede človeške postave le nekak pripomoček silnim orjakom, katere je gonila parna sila. Šuma in hruma je bilo dovolj v tvorniških prostorih, a vendar se je zdelo, da ni življenja. Življenje je le tam, kjer je duh; tû pa ni bilo videti duha; bil je nekako zaprt, nekako uklenjen v nemih živih bitjih, katerim so se premikale mišice vedno v istem redu, vedno z jednako silo, — dejal bi, — same od sebe. Mišičega človeka užalosti tak prizor. Za košček kruha mora prodati človek sebe stroju v službo, dokler ne izhira dušno in telesno! Ali bo duh vedno spal? Če se vzbudi, zahteval bo morda siloma svojih pravic. In tedaj se mu ne bo mogla ustavljati gruda, katero on oživlja, ne bodo ga mogli v sužnjost pehati stroji, ki so njegovi sinovi.

V svoji pisarni je pregledaval tovarnar razne papirje. Zamišljen je bil resni mož. Kakih 40 let je bil star. Pogled mu je bil osoren, še osornejšega ga je pa delala gosta rdeča brada. Sem pa tje je zamrmral kako besedo polglasno predse.

«Prokleta! ne gre: tako ne pridem nikamor; kar sem sklenil, to tudi naredim, moram! Če uničim Taspá, tedaj je vse rešeno.» — Med tem pa si je nekaj začrkaval v papirjih.

Lahno trkanje se začuje. Čemerno se odzove tovarnar in niti ne ozre se, kdo prihaja. V pisarno vstopi sedemnajstletno dekle, mestno oblečeno, prikupljivega lica. Po prstih gre k mizi, objame Ulmerja in mu otroško nedolžno pogleda v osorne oči:

«Dej, ata, kaj ne, da nisi hud, ko te motim? Nekaj nujnega imam.»

«Kaj je takega? Le brž povej, meni je čas drag», odvrne ji in nekam hudo pogleda vanjo, kakor bi jo hotel tudi z očmi prisiliti, naj bo urna.

«Ljubi moj ata, proseč prihajam k tebi. Ravno kar sem bila pri Mrviku, ki je pred mesecem dnij moral zaradi bolezni zapustiti tovarno. V moji navzočnosti je umrl.»

«In kaj za to? Najpreje ti prepovedujem tako postopanje po beraških kotih. Sram te bodi, da se vlačiš po capinskih brlogih!»

«Oprosti, ata predragi, in poslušaj me dalje. Oj, smrt je bila žalostna. Bila sem prvič pri umirajočem in še vsa se tresem. Lepo spokorjen in z Bogom spravljen je umrl. Jaz sem mu molila do zadnjega in —»

«Pavla, za tako govoričenje nimam časa. Tvoje svetohlinstvo poznam, in sama veš, kako sodim o njem. Po kaj si prišla, govori!» Solze so polile deklici mlado lice in vzdihujoč je odgo-

vorila, še tesnejše se oklenivši vratú očetovega:

«Oj, bodi usmiljen, moj ata, pomagaj vdovi, ki brez novčiča s peterimi otročiči joka po možu. Nepopisljiva revščina je v hiši. Usmili se, saj je v tvoji delalnici obolel, saj imaš blago srce, pomagaj revežem!»

Oče se je pri teh besedah iztrgal hčeri iz rok; nežnost mile prošnje ga je presunila. Parkrat premeri sobo; potem pa odgovori s trdo odločnostjo:

«Že nekaterikrat sem te opominjal, da ne pozabi, kaj si. Tvoj oče se ne trudi in ne skrbi za — berače. Če je umrl, — prav; saj bolni nemanič tako ni za drugam. Bodi hvaležna usodi, da ga je spravila izpod nog. Za nemaniča je delo ali pa jama. Da cvili žena njegova in mladiči, tudi ni nič čudnega. Sicer je pa sama kriva, če je tako; po kaj se pa moži na prazne roke? In ti, tovarnarjeva hči, ki se imaš nadejati od mene bogastva in srečne prihodnosti, ti se tako ponižuješ, da za berače — beračiš. To so te že nakanili svetohlinci, poznam to svojät. Preslepljena si in žal, da nečeš izpregledati. Rešiti te hočem tvoje slepote, da me ne bo v prihodnje sram take zavržene hčere. — Pomagam naj? Kdo pa meni pomaga? Če ti ječanje postopaško ugaja, tedaj se boš še velikrat lahko kratkočasila ž njim. — Sedaj sem ti za jedenkrat dovolj povedal, pojdi!»

Pavla je nemo poslušala besede očetove; bila ga je vajena, pa kaj takega ni pričakovala. Obrisala si je solze z očij in resno je stopila pred njega, rekoč:

«Moj oče ste in dolžna sem spoštovati, slušati vas; toda nikdar ne bom pozabila, kar sem dolžna Bogu.» Lepa je bila videti v tem ponosnem govorjenju. Hladno je poljubila desnico očetovo in

odšla. Ulmer je pa nemirno stopal po sobi in se polglasno hudoval :

«Dobra je, predobra; le praznoverju jo moram odtrgati, in v čast mi bo. Brez dvojbe se lahko nadejam imenitnega in bogatega zeta. Z otroki se mora trdo! Pa kako se mi je postavila po robu! Le počakaj, goska trdokljuna, zmečim te, sicer naj se ne zovem Viljem Ulmer.»

Ne smemo trditi, da je tovarnar sovražil svojo hčer; ljubil jo je, toda po svoje: njegova ljubezen je bila samo sebična. Rad bi videl svojo Pavlo lepo; želel bi, da hodi po družbah, da se kaže po glediščih; rad bi slišal, kako jo vse občuduje, kako ves imenitni moški svet gleda za njo —; najmanj kakega barona bi rad imel med snubači. Denarja ima tako dovolj; le častí mu je še treba. In te mu mora preskrbeti Pavla. Bilo je marsikaj navskriž tem njegovim načrtom. Hči je bila tiha, mirna, pobožna. In ravno to je najbolj sovražil njen oče. Celó življenje se ni mnogo menil za vero, pri hčeri se je pa mnogo prizadel, da bi jo pregovoril zase. — Bil je po veri protestant.

Priselil se je bil v mladih letih z Danskega na Dunaj. Ko se je ženil, bila mu je seveda največja skrb dobiti si bogato nevesto; za vero ni vprašal. Žal, da se velikomestni zakoni le prepogosto tako sklepajo. Zato pa ni sreče pri njih. Pregovoril je katoliške stariše imovitega trgovca, da so mu dali svojo hčer, katera se je tudi po kratkem premisleku rajša ravnala po svojem srcu, nego po pameti: udala se je prijaznim besedam ljubeznivega tovarnarja, dasi je bila dobro versko vzgojena. Mož ji je obljubil popolno slobodo in ji dal pismo, da bodo vsi otroci katoliške vere. — Pavla je bila prvorojenka; mati jo je negovala z največjo ljubeznijo; pri hladnem možu protestantu je tem bolj

čutila potrebo prave vere in vso živost svojega srca je hotela prevesti v mlado Pavlino srčee. Petletno dekletce je bilo že lepo poučeno v poglavitnih naukih; hodilo je z mamó v cerkev in molilo ž njo; mati pa se je veselila svojega «angeljčka» in trdno je upala, da bo s hčerkinó pomočjó izpreobrnila moža. Bog je obrnil drugače. Šestletni deklici je umrla ljubljena mati in ž njo druga novorojena sestra. Za siroto so prišli slabi časi.

Oče se je kmalu oženil v drugo; vzela je protestantovko. Bore Pavla je bila torej po veri ločena od mačehé in očeta. Nova mati je bila sicer skrbna za hišo, a Pavle ni mogla. Prav vbila si je v glavo, da jo mora pridobiti za svojo vero; nadlegovala jo je vedno še kot dete, norčevala se iz obredov katoliških, smešila duhovenstvo, hvalila svoje, vendar ni uspela. Mlada Pavla je materi na smrtni postelji prav pred smrtjo segla v rokó in ji pri živem Bogu obljubila, da ostane zvesta svoji veri; bila je otrok, a umevala je, kaj zatrjuje. Zaradi varnosti je prosila mati tudi sorodnike, in ti so ji tudi obljubili, da bodo v tem oziru pazili na hčer. — Bili so mož-beseda; zlasti stara mati je Pavlo učila in branila. Veroučitelj, neki redovnik Anton, ji je tudi pomagal mnogo: poučeval jo je še posebej in ji posojal knjige. Tako se je še v nežni mladosti utrdila v verskih naukih, in nikdar je ni užugala mačehina zgovornost. Če ni vedela odgovora, pa je molčala.

Da je bilo zaradi takih razmer domače življenje pri Ulmerjevih jako žalostno, tega ni težko umeti. Oče je bil preveč zatopljen v denarne stvari, da bi bil imel kaj srca za hčer; udal se je bil tudi popolnoma svoji ženi. In tako je hčerka dan na dan mnogo trpela,

dasi je skrbno slušala očeta in mater in jima stregla, kolikor je mogla. Žalostno domače življenje pa ni umorilo Pavli rahločutnega srca; le še bolj okrepilo jo je. Z lepa je nisi videl žalostne; pač pa se ji je neka moška resnost stalno izražala v obrazu. Sama je poznala težave življenja; zato je pa imela sočutje za druge. V dobroti je iskala tolažbe. Kar je imela prostega časa, porabila ga je za reveže; delala je zanje doma in jih obiskavala; kolikor je dobila v poboljšek od očeta, vse jim je razdala. A tudi zato je trpela, in to jo je bolj bolelo, nego vse drugo zaničevanje. S potrtnim srcem je tudi danes odšla tje, od koder je še vedno utolažena in pomirjena vstala — k Poški Mariji.

Njen oče je še nekaj časa premišljeval in modroval sam s seboj, potlej razmetaval papirje in nato siloma pozvonil. Sluga vstopi. «Pokličí mizarskega delovodjo! Brž!» Za malo časa se odpró vrata, in počasi se približa k mizi — Kosem. Pri mizarskem oddelku je imel on prvo mesto; Ulmer ga je číslal kot izvrstnega in pametnega delavca.

«Kaj želite, milostni gospod? Klicali ste me; tukaj sem.»

«Imam vam nekaj važnega naročiti. Pazite! Stvar je ta-le: Pri vašem oddelku je 110 delavcev. Naročil je premalo, da bi mogel vzdrževati toliko število. Za sedaj jih imam 60 popolnoma dovolj. Odločiva 50 slabejših; tu so imena.»

«Ali jih odpustíte, milostni gospod? Kam pojdejo reveži?» odgovori jecljaje prestrašeni Peter.

«To vas nič ne briga. Vaša jedina dolžnost je, da me poslušate in po mojem povelju delate. Torej preglejva!» Razgrnil je zapisnik po mizi.

«Nekatere sem že sam odločil. Zapisane imam že od preje, da niso kaj prida. Pišite, in če imate kaj svetovati, oglasite se!»

S tresočo roko prime Kosem pero; kri mu je šinila v glavo in jezno je gledal v prazni papir, na kateri je imel zapisavati nesrečnike.

«Jakob Beranek — je že nad 60 let star; tega ne morem več rabiti. Ignacij Bitt — bolehen, dela prepočasi . . .»

«Prosim, milostni gospod, ima družino; žena mu je bolna. Otrôk je čvetero.»

«To je njegova skrb. Meni je samo delo njegovo mar, in zato ga ne maram zastonj pitati, če si je nakopal žensko in otroke na vrat. — Dalje: France Derka . . .»

«Dovolite: skrbi za mater, še sedaj težko živi. Prosim zanj, pustite ga pri delu!»

«Za take marnje vas ne potrebujem. Klical sem vas zato, da mi pomagajte izbrati ljudi, ki niso za rabo, za drugega nič.»

Tako je šlo naprej — do 50. Tudi izmed drugih oddelkov je narekaval Ulmer 50 delavcev; med njimi Pinkles, dasi je bil še le dober mesec v tvornici. Imel ga je zapisanega, da ga često ni bilo in da je izredno slabo opravljal svoj posel. Ko sta vse dovršila, pa vstane tovarnar in pristavi:

«Naznanite vsem tem, da jih pri do sedanjem delu ne potrebujem več. Vendar pa se mi smilijo, da bi bili brez dela. V oddelku za parkete nadejam se, da bi mogel nekatere namestiti. Oglasé naj se pri dotičnem delovodji, in on naj mi pride poročat.»

Peter je gorel v razburjenosti in kar ušle so mu besede:

«Toda tam je skoro za polovico manjša plača, nego pri našem oddelku.»

Jezno mu na to odgovori Ulmer:

«Preglasni ste, Kosem; takih ljudi ne trpim, in to veste, da jih dobim lahko, kolikor mi drago tudi — na vaše mesto. Sicer pa velja pri meni sloboda; komur ni všeč, pa pojdi. — Nisem še pri kraju. Tekmecev z mojo tvornico je vedno več. Ravno pred kratkim je odprl v Dobniku bogati Tasp velikanski zavod za parkete. Ne bo mi moči ravnati in plačevati tako, kakor doslej. Zato sporočite pri svojem oddelku, da plačujem od prihodnjega tedna naprej jeden goldinar manj na teden. In sedaj ste opravili. Z Bogom!»

Zadovoljen sam s seboj se je vsedel tovarnar. «Uničim ga; če imam prav letos izgubo, moram ga zatreti; a upam, da je ne bo preveč», mrmral je sam pri sebi. Ker mu je po njegovem mnenju prišel Tasp s svojo tvornico v škodo, izkušal se ga je iznebiti in sicer tako, da bi on kolikor možno mnogo parketov izdeloval, katere bi po najnižji ceni, če prav v izgubo, prodajal. Tekmec bi pri tem ne mogel uspeti, in vse bi bilo dobljeno. Tako so se po novi slobodi uničevali in se še uničujejo podjetniki in delavci. Jedinu tolažilo, če smemo tako reči, s katerim je pomiril tak mož, kakor Ulmer, svojo pamet in svojo vest, v kolikor se mu je še oglašala, bilo je načelo slobode. «Delavec ima slobodo, da si izbere kogarkoli in kakorkoli», tako si je mislil, «torej imam tudi jaz slobodo, da si izberem delavcev, kolikorkoli in kakoršnihkoli; zlasti še, ker ima vsakdo pravico tekmovati z menoj. Sam zase stojim, sam zase padem; skrbeti moram, da ostanem. Ravnanje moje pa je pošteno, ker nikogar ne silim.» Tako je že večkrat modroval Ulmer in zdel se je iz teh vzrokov sebi izredno pošten. Toda mož ni pomislil, koliko lože zmaguje v tem

boju on sam, nego delavec, ki nima drugega, kakor prazne roke, ki pa vendar vsak dan potrebuje stanovanja, hrane in obleke. Čudna je potemtakem delavčeva sloboda, čudna njegova prosta volja. Tu velja: delaj, bodi zaslužek kakoršenkoli, če nečeš, da pogineš od gladú ti in tvoja družina. A to ni bilo Ulmerju na mari; saj je večkrat zatrjeval, da s tem najbolje skrbi za blaginjo drugih, če kolikor možno največ bogastva spravi zase. Sebi in drugim je dokazoval to trditev nekako tako-le:

«Brez denarja ni nič. Denar je prva stvar na svetu. Koder je dovolj denarja, tam je tudi vsega drugega dovolj. Tista država je srečna, ki je bogata, kakor je tista družina srečna, ki ima dosti denarja. Toda denar zaleže in koristi družbi le tedaj, če ga je obilo v rokah jednega človeka. Le tedaj je mogoče rabiti denar za velika podjetja in tako zbirati vedno novega bogastva. Če je denar razdeljen, če ga je nekoliko tukaj, nekoliko tam, tedaj mu je ubita moč za večje naprave in večja dela. V bogastvu je podjetnost; iz podjetnosti izvira blagostanje; zato je pa človek najbolje zvršil svoj namen, če je obogatel.»

Taki nazori seveda niso bili delavcem v korist; ljubezen do delavcev in pa tako prepričanje — ne moreta bivati skupaj. Zato je z največjo hladnokrvnostjo tovarnar dalje pisal, ne meneč se, koliko jih je ravnokar del ob delo in zaslužek. Težka je bila Kosmu pot. Najpreje je poiskal Pinkelesa in mu po tihem naznanil, kar se je zgodilo. Živo so zažarele židu oči, ustne so se mu porogljivo zavlekle v nasmeh in z nekako samozavestjo se je postavil pred Petra, rekoč: «No, nevernik, kdo je govoril včeraj prav? In taki so vsi; pa saj jih sam poznaš. Ali je torej mogoče,

da bi se delavec ne čutil človeka, in da bi mu ne zavrela kri? Kdo nam bode dal pravico? Drugi ne, kakor sami.»

«Gotovo, Julče», odvrne Kosem, «jaz sem ozdravljen in izkušal bom ozdravljati druge. Toda kaj bi bilo v tem slučaju storiti?»

Žid malo pomisli, potem pa pravi: «Na vsak način se mora železo kovati še vroče. Danes zvečer naj se zberó odpuščeni delavci, tvoji mizarji in še nekateri zanesljivejši pri — Idi; tam se dogovorimo, kaj nam je storiti. Na vsak način prideš tudi ti.»

Kosem mu prikima, potem pa drugega za drugim izmed odpuščenih delavcev pokliče k sebi in mu naznani, kaj je ž njim. Bil je razjarjen. «Ne bojte se; dan maščevanja pride; ko se pijavka nasesa do sita, razpoči se sama, če ne, zdrobimo jo mi; kmalu nam bo zmanjkalo krvi in krvosési ne bodo imeli več dela; a potem nam ostanejo še kosti, in ž njimi jih stremo.» — Tako in podobno je tolažil posamnike in jih vabil na dogovorjeno mesto. Žalostno je bilo gledati blede obraze, katerim je še strašnejša bledost zakrila lice, ko so začuli, da so — brez dela. Večina se je oglasila za delo pri parkejih, toda tam so jih potrebovali le malo in še te so vsprejemali le za najmanjšo plačo. Sem pa tje se je začul vzdih: «Bog pomagaj, Jezus, Marija, o moj Bog, usmili se me!» a precěj več je bilo kletvín vmes. Strašno so marsikomu zažarele oči, zaškripal je z zobmi, stisnil pest in zaklel. V taki jezi se je zdel sposoben za vsako hudodelstvo. Če ni nikogar, ki nam pomore krotiti jezo, potem ni nikogar, ki bi nas rešil. Postali bi — zveríne! Jedino vera ga more krotiti v jezi in želji po maščevanju. Treba je videti krivično zatiranega reveža, kadar se spominja

svoje nezaslužene bede. Raste in kipi kakor hudournik. In če je takih na tisoče, na milijone, kdo se jim bode ustavljal? Človeška beseda in človeška moč pri njih ne opravi prav nič; za to je treba le božje veljave. Brez vere so taki reveži hujši, nego divja zver in strah in grozo vzbujajo povsodi, koder nastopijo.

V tvornici je bilo tisti dan še dolgočasneje, nego drugikrat. Še bolj se je čutilo, da tu živi in gospodari le stroj, da pa je zvezana in uklenjena človeška duša. Namesto pameti — šumno se vrteča velikanska kolesa, namesto srca — sičóča pila in ropotajoči rezilnik; znak življenja pa dim, ki ga sopihaje poganja orjaški dimnik iz sebe; nema, bleda bitja, kosajoč se med seboj, donšajo kot okorna sredstva hrane, da ne ugasne to orjaško življenje.

V celi tvornici ni bilo veselega človeka; samo Pinkeles je leno nakladajoč pokažene deske mrmral sam seboj, mežikal pri tem s svojimi drobnimi očmi in se včasih zadovoljno nasmehnil.

V svetega Štefana cerkvi je pa med tem, ko se je žalostna naredba Ulmerjeva zglašala po tvornici, klečala njegova hči; tudi njo je oče hudo užalil; tudi njej je ranil srcé, a vedela je, kje se gotovo dobi tolažba. Nad tabernakljem velikega oltarja je imela uprto svoje oko v preprosto sliko Matere Božje, Poške Marije, kakor jo imenuje Dunajčan po kraju Poč-u na Ogrskem, od koder so jo bili prinesli. Pobožna povest pripoveduje, da so od 9. listopada do 8. grudna l. 1696. tekle solze iz očij te podobe. Mati, ki sama plače, pač tudi pozna in z usmiljenjem sprejema v tugo vtopljenega otroka. Brez utehe ne vstane izpred nje.

Tako živo zaupanje se je zrcalilo Pavli z obraza. Kot alabastrov kip se

je držala nepremično; duh mirú in ljubezni, razlit ji po licih, kazal je pa — živega, v pobožnosti zamaknjena angelja. Krasen stvor božjih rok je človek; najkrasnejši pa brez dvojbe takrat, kadar javno priznava, čegav je, kadar izkazuje čast svojemu Stvarniku, kadar moli. Da, lepa je bila Pavla, lepša nego zlato in srebro, nego rubini in demanti, ki so krasili čudodelno podobo. Zdelo se je, da bi smeli leskeči napis krog podobe tudi njej napisati na gladko, belo čelo, namreč napis: *R o s a m y s t i c a* — roža duhovna.

Okrepljena je po dolgi molitvi vstala in resnost se ji je zopet vrnila na obraz. Odločnih, brzih korakov je vstopila k prvemu zlatarju v bližini, prodat zadnji spomin po svoji materi — zlati križec, ki ga je doslej vedno nosila na prsni. Težko ji je bilo pri sreči, ko je zlatar z vsakdanjo nemarnostjo tipal dragoceni spominek, metal ga po mizi, pregledaval ga skozi povečalnik in ji naposled s kupčevalsko dolgočasno natančnostjo naštel nekaj petakov na mizo. Vendar ni zmaknila ustnic in z živim očesom je prav resno, brez premembe zrla predse. Odhajajoč proti domu si je ponavljala v duhu: «Najlepše porabim spominek, če ž njim razveselim ubogo družino. Gotovo je moja mama v nebesih tega najbolj vesela. Če sem njen poslednji pozemeljski dar izgubila danes, združeni sva sedaj duševno še tesneje.»

Rada bi bila takoj oddala skupljene denarje stradajoči vdovi, toda njeno stanovanje je bilo predaleč, in ona se ni utegnila muditi. Še tako je pričakovala doma hude ure.

Mačeha njena, debela pa majhna oseba, je bila od dne do dne čemernejša; vzlasti to jo je bôdlo, da ni imela otrok, in ni se mogla sprijazniti

z mislijo, da bi katoliška Pavla podeževala vse veliko imetje.

«Si že zopet kje lizala malikom pête, kaj ne, ‚brumna‘ Pavla», tako jo je vsprejela.

«Jaz ne poznam nobenih malikov in kot katoličanka ne ližem nikomur pête, draga mati», odvrne deklica.

«O, seveda; vi nezmotljivci, ki imate vsakega našemljenega cerkovnika za pol-boga, vi nimate malikov? Kaj pa so vam tisti neštevilni vaši duhovniki in škofje in papeži? Po božje jih častite in se jim klanjate kot bogovom. In tisti leseni in kameniti kipi, pa tiste čudotvorne slike, katerih so polni vaši praznoverski templji, ali to niso vaši maliki?»

«Mati, spoštujem vas kot ženo svojega očeta in svojo — mater, toda takega govorjenja ne morem poslušati. Kolikrat sem vam že dokazovala, da mi katoličanje častimo po božje jedino le Boga, da pa častimo njegove stvari le v toliko, v kolikor se v njih kaže božja vsemočnost ali njegovo usmiljenje. Božjo oblast spoštujemo v duhovstvu; božja milost se nam zreali v svetnikih, zato jih častimo in prosimo pomoči. Vi komaj tristo let stari protestantje ste izgubili najlepše in najtolažljivejše nauke Kristusove.»

Silno je zrohnela Ulmerica; tega ni mogla slišati, da so protestantje šele 300 let sèm na svetu. Njenemu zmerjanju pa Pavla ni odgovarjala. Kakor vsak dan, tako je bilo tudi célo tisto popoldne še polno takih prizorov; proti večeru šele, ko sta se odpeljala tovarnar in žena njegova na sprehod in k zabavi, imela je Pavla mir. Tudi danes se je namreč odtrgala, da sta jo pustila doma.

Saj je imela drugega dela dovolj, ni ji bilo treba po šumnih veselica iskat

zabave in kratkočasja. Pletenico je vzela s seboj in šla k — Mrvikovim. Na potu je še nakupila moke in drugega živeža, ne pozabivši sladčic otrokom, in tako obloženi ji je veselejše bilo srce, nego ko bi se ji v najsijajnejši družbi klanjali najbogatejši plemiči.

Mrvikova vdova je bila prišla s pokopališča, kamor so prenesli njenega moža. V temni, zaduhli kleti je sedela na stolčku in plakala; otroci, izmed katerih je najstarejša hčerka imela šest let, vekali so krog nje, pros c jo kruha.

«Otročiči, molimo prav lepo jeden očenaš za rajnega ato», tako jih je jokojo  nagovarjala.

«Saj ne morem moliti, mama; preveč sem la en», odzove se štiriletni Francek.

«Bogek nam bo gotovo poslal kruhka,  e bodemo molili», pravi Rezika, najstarejša.

«Meni tudi Bogek — kruhka», oglasi se triletni Pepek.

«Vsem ga bode poslal, vsem; samo pridni bodite», tolažila jih je mati. In revna družinica je v mračnem prostoru pokleknila na tla; molili so pobožno in z zaupanjem, kakor dete prosi svojo mater. Pavla je poslušala njihov pomenek pri vratih in solznih očij je tiho vstopila med molitvijo.

«Bogek se vas je usmilil, sirotice», re e, ko so izmolili. Veselje je zavladalo v kleti; nakrat je bilo vse pozabljeno in z živo slastjo so gladni otro i sprejemali darove iz r k svoje dobrotnice. Svet nima nič lepšega, nič veselejšega, nego so uspehi krščanske ljubezni.

«O moj Bog, kako si dober», vzklikne vdova, in Pepek je ponavljal zanjo «Bog — dober» in hrustal svoj veliki kos.

«Ali so vas naš ata poslali?» ozvala se je Rezika in je prijela Pavlo za krilo.

Ta ji je pogladila rmene lasce in dejala: «Ata seveda in pa tvoj angeljček varih, ki je videl, kako si la na. Kaj ne, da bodeš še danes zmolila tri o ena e njemu v čast?»

«Seveda bodem», je odgovorila.

«Jaz tudi», oglasi se za njo Francek, in Pepek je zajeceljal — «Jaz — udi.» — Vdova pa si je otrla solzo — veselja.

Pavla se je nato jela razgovarjati z materjo, kako bode v prihodnje. Obljubila je, da ji poi ce kako delo, da si bode mogla vsaj kaj malega prislužiti; obljubila je tudi, da bode skrbela za otroke.

«S čim pa bi se vam mogla jaz, borna vdova, izkazati hvaležno? Dobri ste, kakor angelj; vaše dobrote ni ceniti ne morem; kaj naj torej storim za vas?»

«Drugega si ne želim od vas, nego molitve. Molite posebno za mojega očeta in za mater, mene in rajne mame tudi ne pozabite; kar sem vam danes prinesla, to je rajne mame dar.»

«Oj, rajna mama! Kakšno je bilo tista leta pri vas, ko so živeli vaša ljubezniva mama! Moj mož je  e takrat delal v vaši tvornici, in kadar se je spomnil še sedaj v boleznih rajne gosp e, vselej se je zasolzil. Kolikrat mi je pripovedoval o njih! Vsi delavci in delavke so pred delom in po delu skupno molili; gosp a so prihajali med nje, učili so jih, opominjali, tolažili, bolne so obiskovali in jih podpirali, na dom so nosili revežem darov, kakor vi sedaj; vaša tvornica je bila za delavce kraj veselja. Kot svojo mater jih je vsak spoštoval in ljubil. Škoda, večna škoda, da jih je Bog tako kmalu poklical k sebi. Ko se je moj mož utrujen vračal od dela, vzlasti ko je jel bolehati, kolikrat mi je zvečer dejal: «Dej, Ane ka, hudo

je, pa bode minulo. Saj nismo za ta svet. Tukaj je trpljenje kratko, tam bode pa večno veselje. Če sva prav reveža, tega svetega upanja pa ne dam za cesarski grad!» In vselej je pristavil: «Ulmerjeva gospá so mi to upanje živo vtisnili v srce; večna jim hvala!» V boleznih, ko je še hujša revščina obiskala našo družinico, tolažil se je vedno s tem in blagroval vašo rajno mamo. Nikdar ga niso potlačile ne bolečine, ne stradanje, ne negotova prihodnost najinih otročičev; zaupanje na Boga ga je osrčevalo do zadnjega trenutka; tako je umrl, udan v božjo voljo. Danes, ko njega ni več, prišli ste vi, Ulmerjeve gospé angeljska hčerka, tolažit ubogo vdovo.»

Lepšega plačila ni mogel dati celi svet Pávlini dobrotljivosti, nego te preproste besede. Kakor zamaknjena je sklenila roki in vzdihnila polglasno: «Oj mama, izprosi še očetu vere in upanja!»

Precèj časa sta se še pogovarjali bogatega tovarnarja hči in uboga vdova. Bili sta jednakega mišljenja in enakih src, ker sta bili jednake vere. Tolažbo in živo radost je pustila Pavla za seboj v mračni kleti, ko je odhajala. — Blaženstva in sreče se je tudi njej topilo srce.

Med tem so pa razjarjeni delavci kričali v Idini gostilni: Karr in dr. Glück sta bila med njimi. V vseh delavcev imenu je prisegal Kosem maščevanje trinogom. Proglasili so sebe za gospodarje sveta, obljubili so si, da ostanejo v najtesnejši zvezi, za katero hočejo delati z vsemi močmi. Duhovski in posvetni oblasti so klicali pogin in strasti pijani so med bogokletstvi in veleizdajnimi vzkliki proglasili svoj vstop med — socialne demokrate. Dr. Glück jim je pojasnil namen te zveze in jih zapisal. Brez tolažbe so se pozno v noč vračali v svoja stanovanja; le želja maščevanja jih je oživljala! (Dalje.)

Kako se je ženil Kobaležev Matija?

(Vesela povest. — Spisal Podgoričan.)

(Konec.)

VI.

Okrog sta se vodila,
Po semnju sta hodila.
Šaljiva pesem.

Kobaležev Matija sploh ni bil tak mož, da bi se do sile poganjal za kako stvar; tudi ni nikjer zapisano, da mu ženitev nikakor ni smela izpodleteti. Vendar — ženitev je ženitev; marsikomu zmeša glavo, kaj bi je ne Matiji! Na paši je imel dovolj časa, da je premišljal svoje želje, kakor tudi Adamovega očeta trde besede.

«Zakaj bi se jaz ne smel ženiti? Zakaj ne?» zagodrnjal je tedaj predse in naštel si je, kaj ima, kaj je njegovega.

Kaj pa nevesta, Zlatorepka? Hodila je okoli ljudij, jezila se in zabavljala čez župana in vpila:

«Vzela se pa bodeva, če se prav župan sedemkrat na glavo postavi. Dovoliti nama mora.»

Iz nove dôbe.

(Spisal Ivan Sovrán.)

IV.

Sredi notranjega mesta je imel dr. Glück pisarno. Že od nekdanj je na Dunaju preveč odvetnikov, in le boljši in previdnejši se morejo hvaliti z obilnim in dobro plačanim delom. Glück je imel pri tem srečo; zlasti je zastopal mnogo kupcev.

Od doma ni bil reven; oče njegov je sicer prišel iz Galicije s praznim žepom, zato je prinesel seboj svojega rodú zvitost in vstrajnost. Hodil je s krošnjo po gostilnah in z novci, ki si jih je tako pridobil, igral je na borzi. Židovski krošnjariji niso redki med borzijanci, seveda včasih kateremu tudi izpodleteti, in nakrat mu splava vse bogastvo po vodi. A žid ne obupa; z izprošenim novčičem, dejal bi, začne iznova in tako čaka — sreče. Stari Glück je že izprva dobro pogodil; za primeroma kratko dôbo je imel že denarja kakor toče. Ni čuda, da jedincu, ki ga je šolal za pravnika, ni bilo treba stradati. Nekaj pred smrtjo je sicer oče precèj stotakov zaigral, a vendar se je sin še smel šteti med imovite. Po očetovi smrti pa je odprl svojo pisarno; neslo mu je tudi dobro, in dr. Glücku se je nabiral denar naglo. Vendar ni bil zadovoljen. Zdelo se mu je, da je odvetniški stan še mnogo prenizek zanj, imel se je namenjenega za kaj imenitnejšega na svetu.

O sebi je v obče rad mislil in sebe je cenil nad celi svet; čudil se je bogastvu svojih idej, temeljiti globokosti svojega mišljenja, in rad si je domišljjal, kako blago in plemenito srce bije v njegovih prsih. Kadar so se pri vinu

sestajali somišljeniki, končeval je svoje govore: «Moja jedina skrb, moje jedino geslo je: delovati za blaginjo človeštva. Ko porekó zanamci: nekdanj je živel dr. Glück, želim si le, da bi pristavljali: zastoj ni živel.»

Vere ni imel. «Sila človeškega duha (pri tem je seveda mislil nase), ki se javlja v oživotvorjenih idejah, je Bog», tako je zatrjeval. Krščanstva ni poznal skoro nič, dasi se je rad bahal s svojim poznavanjem posamičnih verskih sestavov. O tej stvari ga je bilo težko poslušati; tudi njegovi najboljši drugovi so se mu že smejali, ko je vedno zatrjeval, da brez rek Inda in Ganga bi ne bilo svetoštetfanske cerkve in sploh — nobene vere.

Ni čuda: novodôbno židovstvo mu ni dalo na pot v življenje tiste kremenitosti, stalnosti in hkrati vznesenosti, ki je potrebuje naše dni v velikem svetu vsak, kdor hoče versko živeti; ni mu je dalo, ker je samo nima. Izgubivši tisto malo verstva iz mladih let, delal si je zato sam Boga in — vero. Pri tem mu je seveda pomagala družba, med katero je živel.

Že za mlada je vstopil v požunsko prostozidarsko ložo; tam se mu je prilegalo, in za nekaj let so ga volili celó za «stoloravnateljja». Na Dunaju sicer ni smela loža nastopiti s svojim pravim imenom, kakor še sedaj ne sme, a zato so se zbirali bratje v društvu, ki so mu dali ime «Humanitas». Tam so ukrepali in kovali namere za bodočnost; tam so tudi sklenili, da hočejo podpirati «socijalno-demokratsko» gibanje med

delavci, to je ono prizadevanje, s katerim hočejo zlasti delavci dobiti v roke vso oblast in odpraviti razločke posameznih stanov. Karr in Pinkeles sta se ondukaj izučila za svoje delovanje.

Misel je sprožil dr. Glück. Knjige zloglasnih socijalistov so mu bile zmedle glavo; posebno Lassalla in Fouriera je rad prebiral. Zvezal se je z nemškimi in francoskimi socijalistovskimi prvaki, in stalno so si dopisavali, kako se giblje njihova stvar.

Bilo je prvi dan po onem večernem delavskem shodu. Dr. Glück je v pisarni sedeč še jedenkrat vse premislil, kar je bil prejšnji večer videl in slišal. Zadovoljno si je mêl roki in po tihem si je častital, da je tako krasno izvêl svojo nalogo. Kar nič se mu ni ljubilo lotiti se dela; na lahno se je zibal na stolu in se igral v domišljiji s slikovitimi prizori; v teh je videl sebe kot slavljenege načelnika vsemu gibanju, oči so mu pol zaprte gledale v strop, ustne so mu pa bile nepremično raztegnjene v ljubezniv nasmeh, kolikor sploh more biti ljubezniv nasmeh židovskega odvetnika.

V tem sanjarjenju ga zmoti Karr. Z globokim poklonom vstopi, zamrmra nekaj neumevnih besedij, sklene roki na prsih in potem pravi:

«Velečastni, včeraj ste mi veleli, naj pridem. Pričakujem vaših ukazov.»

«No, le brez nepotrebnih obredov. Danes se pogovoriva po domače.» Odvetnik se je zdel nekaj nevoljen, da ga je prišlec vzdramil iz sladkih domišljij. A takoj se je premagal in prijazno je posadil Karra poleg sebe.

«Kako pa vam je ugajal sinočni večer, brate?»

«Gospod doktor, koder vi podajete ideje človeškemu razumu in vi narekujete čustva srcem, tam je vedno in

povsod vidna sila božanstva. Vpliv vaših besedij je bil nepopisen. Še nekaj takih večerov, in sto tisoč delavcev gre za vami, kakor vam drago.»

Črnikasto lice Glückovo je od veselja zažarelo, in živo je pritrjeval Karrovim besedam.

«Ljubi moj Karr, vse je v redu; začetek je bil dober. Saj je bilo dovolj jasno moje znanstveno utemeljevanje, kaj ne; za take govore treba študij, treba mislij. Ali ste opazili, kako je ta lepi socijalno-demokratski nauk v zvezi z našimi načeli in nameni? In kaj ne bi! Da, človeštvu svíta nova dōba; slobode in bratovske enakosti rajska pesem se že sklada, ne bode več dolgo, pa jo zapojemo, in tedaj se porušijo zatiralcem prestoli. Srečen sem, da živim v takem času in da morem tudi sam kaj pripomoči k sreči človeštva.»

«Veličastno misel ste izrekli, gospod doktor. Tudi jaz sem tega mnjenja, da je socijalna demokracija najboljše sredstvo našim vzvišenim nameram. Vsak čas je sicer vzbujal trinogom nasprotnike, a ti nasprotniki so bili le polovičarski, nekateri so postali potem sami še hujši trinogi, kakor so bili prejšnji. Mi smo nasprotniki vsej družbi, vsemu družabnemu življenju. In v tem nas umevajo jedini socijalni demokratje. Njihova ideja je našega izvora, uresničili jo bodo za nas, ali bolje: mi jo bomo uresničili ž njimi v blaginjo zemljanom.»

«Res je taka. A poglavitno je vendarle to-le: Nobeden nas ne more ovirati. Vsi zatiranci v Evropi bodo za kratko združeni; boj ne bode dolgo trajal, tej sili se ni z odloki, ni z bajoneti ne bode ustavljal. Zato pa na delo! Mi, ki jasneje vidimo in umevamo srce človeško, mi smo poklicani za voditelje. Že smo pričeli; nadaljujmo tako, in zmaga je naša!»

«Uprav iz tega namena sem prišel k vam, da po vašem sinočnem naročilu zvem, kaj nam bodi prva skrb. Dejali ste: listi in knjižice so sedaj najpotrebnejše.»

«Da, tako je. Tiskana beseda in govori so naše orožje. Nekaj pismenih poskusov že imamo, a iz večine so se lotili stvari premalo izobraženi, polomikanci izmed delavskega stanú samega. S temi ni nič. Treba nam temeljitih in oglajenih spisov. Že od nekdanj sem pri tem mislil na vaše sodelovanje.» Karru je dobro del ta migljej, ki ni bil brez vzroka. Mož je bil precèj izšolan, raznovrstne stvari je že izkušal in sedaj je deloval že več let sèm jako pridno pri nekem dunajskem časopisu. Tu se mu je uglasila pisava, naučil se je pisati o vseh stvareh, tudi o takih, katerih ni umeval. Vesel je bil odvetnikovih besedij in poklonivši se je dejal:

«Vedno sem pripravljen za dobro stvar pomagati po svojih močeh. Samo navodila bi si želel od vas, gospod doktor!»

«Prepričan sem bil, da mi bode vaš odgovor po volji. Veliko pričakujem od vas. Stvar je imenitna. Najpreje je treba, da se izbijejo delavcem predsodki in sicer pred vsem tisti, ki so najbolj nasprotni našim vzorom. Sami že veste, kaj mislim. Težko je dopovedati navadnemu človeku, da mu ni treba biti nikomur pokornemu. Saj misli, da mora imeti gospodarja in da je dolžan pokoriti se mu. S to mislijo se je rodil, v njej je vzrastel. Domača hiša in šola sta mu to misel dokazovali. Brez gospodarja se ni misliti ne more. Treba mu je dopovedati, da je sam svoj gospod in da naj sluša le tistega, kogar si sam izbere.»

«Umejem vas, gospod doktor. Verstvo in vse, kar se drži verstva, to je najhujši

trinog. Vera pa podpira vsako drugo oblast. Če si kdo izbere Boga za najvišjega oblastnika, potem so mu druge oblasti le potrebna posledica.»

«Da, to je gotovo. Toda iz početka nam ni treba tega prejasno poudarjati. Prva misel, za katero je treba delovati in o kateri se nadejam, da nam vi spisete knjižico, bodi ta-le: Vera je stvar vsakega posameznika. Mi spoštujemo vero kot človekovo prepričanje, drugega spoštovanja in priznavanja ne sme zahtevati. Duhovniki hočejo z vero delovati tudi na javno življenje, seveda za svoje sebične namene. To je krivica in nezmisel. In ta krivica in ta nezmisel se mora najtočneje razkriti. Zraven pa seveda pristavljajmo vedno, da nam niti na mari ni, škodovati veri, ali jo pobijati.»

«Saj je tudi ne bode treba, razpadla bode sama ob sebi, ko se ljudstvo dovolj izobrazí.»

«Brez dvojbe. Zato pa napišite prvo knjižico v tem zmislu! Poudarjajte, da je vera zasebna stvar; če si kdo naroči duhovnika in pri njem išče tolažbe, tedaj je to prav tako, kakor če si išče čevljarja ali krojača. Bodite uverjeni, da bomo s tem več dosegli, nego z najhujšimi boji. Ljudje bodo potem cenili vero, kolikor je vredna. Koliko si pridobimo po tej poti! Kdor je pa tako neumen, da se ne bode na tak način popolnoma izvil predsodkom, takemu ni pomagati. Škodoval nam pa tudi ne bode.»

Zadovoljno sta se oba zakrohotala pri teh besedah, in dr. Glück si je z velikim ponosom zavihal redke brke. Pomolčala sta za trenutje, potem pa prične zopet odvetnik:

«Knjižica se mora prevesti tudi na češki jezik. Čehov je veliko med delavci. Kaj ne, da je sinočni prvi govornik,

delavec, tudi Čeh? Všeč mi je; Pinkeles nam je ž njim mnogo ujel.»

«Čeh ni, kolikor vem, a Slovan je; iz južnih deželâ nekje je doma. Saj menite Kosma, gospod doktor?»

«Da, Kosma; že v drugo slišim to ime, pa vselej sem ga pozabil. Neukretno je, kot vse, kar je slovanskega.»

«Tudi on sam je še nekam neroden, vendar vse kaže, da je na dobrem potu. Ida ga je že omrežila, in sedaj je torej v najboljših rokah.»

«Ida nam je izvrstna pomočnica. Če bi ne imeli shodov v njenih prostorih, bili bi še sedaj v povojih. Mnogo jih je zvabila k nam, mnogo utrdila, a vse vodi za nos. Vsakdo izmed naših se je že zagledal vanjo, saj veste iz svoje izkušnje, gospod Karr, kaj ne? Sicer pa pustiva to! Brat Pinkeles naj se sedaj izkuša vriniti za nekaj časa kam drugam, da nam pripravi pot. Ulmer ga je zapodil — ha — ha! Zameril bi mu in po bratovsko bi se osvetil za našega zgovornega Julija, če bi ne imel ta Ulmer tako lepe hčerke. Le povejte nesrečnemu, izgnanemu Pinkelesu, da je denarja dovolj. Naša «Humanitas» ima pridnih sotrudnikov. Nekatero ženske pobirajo po celem mestu — za dobre namene. Iz Pariza in Berolina dobivamo tudi, kolikor si želimo. Zato naj le pridno rabi. Zvit in pretkan je dovolj, res čudovito zna omamiti človeka. Sami gredó potem za njim, ko vidijo njegovo ljubeznivost in usmiljenost. Ali ste ga že videli pri tem poslu?»

«Videl sem ga jedenkrat slučajno, kako je pokazal svoje nežno srcece neki delavki, kateri je stroj zdrobil roko. Malo da se nisem na glas zakrohotal. Ravno so jo privêdli iz tovarne na ulico. Vse je bilo krog nje. Voz jo je že čakal, da jo prepelje v bolnišnico. Ženske so stokale, moški so zijali,

Pinkeles pa se je preril do nje, obraz mu je bil na kremžo, in prav zdi se mi, da sem opazil debele solze pod očmi; kje jih je vzela, še danes ne vem. Glavo je imel po strani in gledal je, kakor bi se kanil obesiti. ‚Uboga žena! Oj, kakšna nesreča, kaj bode z otroki!‘ tako je tarnal in z velikimi pripravami je izvlekel iz svojih ožuljenih hlač mošnjiček in ji dal nekaj dvajsetic, potem pa je glasno zaihtel. Vse ga je gledalo, in večina je zajokala ž njim. S takim ponašanjem nam več koristi, nego tisoč drugih z govorjenjem. Od tedaj poznam Pinkelesa; ž njim se ponašam sam pri sebi, in kakor je zamazan in siten, vendar ga ne dam za kar si bodi!»

Karr se je pri tem pripovedovanju iz srca smejal.

Nekaj časa sta se še tako pomenkovala, potem pa sta se razšla polna novih načrtov. Še tisti dan se je lotil Karr svojega dela. «Vrnimo veri pravo veljavo», mu je dal naslov. Pisal je z veseljem in z vnemo, saj ni bilo — zastonj. Dr. Glück mu je obljubil stotak za knjižico. Že naprej mu je izplačal polovico.

Vse je bilo v gladkem tiru. Kosem je kar gorel za novo zvezo; tudi drugi delavci, kar jih je bilo navzočih pri večernem shodu, računali so že prvi večer naprej, kdaj se jim izpolnijo želje in se jim vrnejo pravice. Vocel ni bil med njimi. Peter ga ni mogel spraviti s seboj. Zaman je bilo dopovedovanje in nagovarjanje. Ko mu je drugi dan Kosem razvijal celi načrt, povedal mu je lahkoživi Čeh kar na kratko:

«Sedaj šele vidim, kakšni norci ste. Takih budalostij še nisem slišal.»

Peter se je razjezil, in do dobra sta se zbesedila.

«Ti tako ne živiš drugemu, kakor trebuhu. Pamet in srce si zaplesal že

zdavna in zapil s capinkami. Pojdi k Dunavu in vanj skoči, najpametneje bode. Jedinu dobro delo moreš izkazati človeštvu», zavpil je Kosem nad Voce-lom. Ta pa se je trpko nasmehnil in mu dejal: «Sedaj pa res vidim, kakšni prijatelji ste vi revežu delavcu. Zatrjujete, da se hočete zanj bojevati; če pa ni vaših neumnih mislij in če vam na slepo ne veruje, potem ga pa pošiljate v Dunav. Mojega plesú mi ne oponašaj, če si prav socialist! Koliko je bilo pa vas sinoči treznih, hej? Naštej jih no, sam si jo zjutraj komaj prilomil domov! Opiti in poveseliti se sme le vaš pristaš, kaj ne?»

Razdraženi Peter je skočil v tovariša. Lahko ga je podrl na tla in penèč se od jeze ga je bil in suval. Vocel pa je škripal z zobmi in po tihem klel, obetajoč maščevanje. Še tisti dan sta se ločila v sovraštvo. Vocelu sicer ni bilo nič hudega, vendar je bil ves iz sebe, ko je spravljal svoje stvari in odhajal. Bil je sicer krotke nravi, a Petrova surovost ga je razkačila.

«Pokažem mu, temu divjemu norcu, da bode pomnil, kdaj se je lotil Vocela», tako je ponavljal sam sebi in stiskal pest. Večletna prijazna zveza je bila nakrat raztrgana. Razdrla jo je strast in zaslepljenost.

Tudi drugodi po delavskih stanovanjih je bilo to jutro mnogo žalostnih prizorov. Vina in jeze polni delavci so se vračali vsak v svoj dom z žalostno novico, da so iz tvornice odpuščeni ali da jim je zmanjšana plača. Bogokletstva in divje grožnje so bile tolažba, s katero so tešili svoje družine. In če se je oglasila sestradana žena in izkušala pomiriti moža, pretepel jo je za odgovor. Marsikatera je še tisti dan jokajoč spoznala, da je nov zli duh šinil v njenega moža. Saj so mu med drugim

tudi to vbili v glavo, da zakon velja le dotlej, dokler sam hoče. Novi nauki so ga poučili, da žena ni več tovarišica njegovega življenja, da ni ž njo zvezan do smrti pred Bogom in pred ljudmi, marveč da je le stvar, ki si jo obdrži, dokler se mu poljubi, katero pa tudi lahko odžene, kadar mu drago.

V prepiru in sovraštvo, med jokom in vzdihovanjem so se vprvo pokazali novi socijalni demokratje. Kdor ne vé, kako razdene in opustoši brezbožnost um in srce, ta ne umeje nove dóbe.

Na gumpendorfski cesti, kjer je Ida imela svojo krčmo, stal je tudi rokodelski dom. Vsak večer so se shajali ondi pomočniki bistrit si duha in vedrit si srce. Obakrat, ko se je Kosem pozno v noči vračal domov mimo prijaznega poslopja s sv. Jožefom na čelu, zasklelo ga je nekaj v srcu. Včasih je bil tudi on v tej hiši doma; večkrat je otožen in obupljiv vstopil čez njen prag, vselej pa se je miren in zadovoljen vračal domov. Ali je bil ta mir tudi goljufiv? Ali je bilo veselje, katerega se je tolikrat naužil v teh prostorih, le slepilno? Tem in enakim vprašanjem, ki so se mu usiljevala, ni znal odgovoriti, s strastjo jih je udušil. «Mi smo slobodni, naša je zemlja, gospodarja ne poznamo. Smrt zatiralcem!» tako si je ugašal spomine iz prošlosti. Prejšnji tovariši Kosmovi so ga že dalje časa pogrešali v društvu. Nekateri so ga videli v družbi Pinkelesovi, in to se jim je zdelo izredno sumno. Ko so se pa v torek zvečer sešli in jih je več zatrjevalo, da hodi Kosem v Idino krčmo, ni bilo več dvoma, da je zašel na slaba pota. Gostilna in še bolj gostilničarica sta bili na slabem glasu. Svoje misli so razodeli duhovnemu podpredsedniku, v hiši stanujočemu. — To poročilo je globoko užalostilo duhovnika. Pozvedoval

je razne stvari, a več mu niso mogli povedati, kakor da se jim zdi Kosem že izgubljen za društvo. Imeli so ga vsi radi, zato je bilo gospodu Josipu iz srca hudo zanj. Priporočal ga je tovarišem v molitev, naročil jim je, naj izkušajo sniti se ž njim in ga v prijateljskem pogovoru zvabiti nazaj; sam pa je obljubil, da ga hoče še skrbneje iskati in se truditi za izgubljeno ovčico.

O Idini krčmi ni vedel še ničesar; želel je najpreje o tej se poučiti. Preje, nego je slutil, razjasnilo se mu je vse.

Dva dni potem je sedel v svoji sobi, opravljajoč dnevnice. Mislil si je živeje nego kdaj, kako potrjuje cerkev duhovnika v Gospodovi službi, kako skrbno mu ohranjuje v spominu božjo voljo in božje resnice. Večkrat na dan mu nalaga apostoljsko vero; z molitvijo Gospodovo mu nekako veže vse njegove naložene molitve in v 118. psalmu, ki ga moli duhovnik dan na dan v dnevnih urah, opominja ga prisrčno in krepko božjih zakonov. Če skrbi tako cerkev celó pri duhovniku, da ne pozabi božje volje in božjih zapovedij, koliko mora biti nevarnostij šele za svetnega človeka, da jih ne pozabi. Tako si je mislil naš gospod Josip, in ko mu je pogled zdrsnil skozi okno v vrtinec velikega življenja, in se je spomnil, koliko jih je, ki pozabijo pota Gospodovega in tekajo brezskrbno po cesti pogina, tedaj se mu je od pomilovanja razširilo srce, in v vseh njih imenu je molil: «Moja duša dremlje iz otožnosti; potrdi me po svoji besedi!» (Psalm 118, 28). Boj za življenje jih je spravil v otožnost. Pozabili so zato nate, zadremali so. «Daj jim pamet, in preiskovali bodo tvojo postavo, ter jo izpolnjevali iz vsega srca» (pr. v. 34). Naš znanec je odložil knjigo in se zamislil. V tem nekdo potrka. Komaj je mogel

odgovoriti, že vstopi črno oblečena gospá, približa se mu, pripogne kolena in jokajoč vzklikne: «Velečastni, usmilite se me, pomagajte mi!»

Duhovnik stopi za korak nazaj in resno in odločno zakliče: «Vstanite in povejte, kaj želite. Poklekava se pred Bogom, ne pred ljudmi.» Vajen je bil takih nastopov; premeteni ljudje, zlasti gosposki herači, izkušajo često na tak način pridobiti srca dobrotnikov. Zato se mu je zdela tudi objokana ženska sumna, in nekam osorno je pristavil:

«Izrazite se brž; nimam časa na preostajanje.»

Mlada ženska drobnega, bledega lica si je obrisala oči, vstala in upognivša glavo, je polglasno izpregovorila:

«Oprostite mi, velečastni, mojo predrznost, a nisem se vedela obrniti drugam; za trdno se nadejam, da me ne zapustite. Najbolj nesrečno ženo na svetu imate pred seboj.»

«Torej, kaj želite, in kdo ste?» vprašal je rezko duhovnik.

«Vidim, da me ne poznate več. Lidija Raab — vaša nekdanja učenka — vas prosi sveta in pomoči.»

«Vi ste mala, živahna Lidija? Res! Pa sedite in povejte mi, kaj vas teži. Ne bil bi vas spoznal; izpremenili ste se. Spominjam se vas kot pridne, pobožne deklice. Rad vam pomorem, kar bodem mogel.»

Bleda gospa zaihti pri teh besedah, potem pa pravi:

«Gotovo vam je, velečastni, znano, kaj se je zgodilo z menoj, odkar sem izstopila iz zavoda.»

«Ni mi znano prav nič drugega, kakor to, da ste se šli v petju izobražat na tukajšnji konservatorij. Grofica Flunk vas je menda podpirala; kaj se je pozneje godilo, ne vem.»

«Da, grofica Flunk mi je kriva vse nesreče. Kaj sem vedela, kakšna je prihodnost izšolane pevke.»

«Dobro še vem, kako je grofica pregovarjala vas in mene in redovnice, vaše učiteljice, in kako sijajno bodočnost vam je obetala. Jaz sem bil vedno proti temu, in ko sva se poslovila, ponovil sem vam še jedenkrat, da premislite, je-li hode dobro za vašo dušo, če se posvetite novodôbnemu gledališču.»

«Da, vi in M. Eleonora sta me svarila, sedaj umevam vajine besede. A jaz sem se udala pogubnemu vabilu nespametne ženske.»

«Grofice ne smete soditi pretrdo, draga Lidija. Ona je plemkinja; te vrste ženske imajo često svoje čudne misli in napačne predsodke, če so prav sicer pobožne. Odkar vas je slišala pri neki predpustni predstavi v samostanu, zatrjevala je vedno, da ste vi jedino za ópero. Naposled ste ji sami verjeli in slušali nje svét, kaj ne? In kaj je bilo kasneje z vami?»

«Kratka, pa žalostna povest se je snovala z menoj. Dovolite mi, da vam jo nekoliko narišem. Na konservatoriju sem bila še dosti srečna. Podpirali so me nauki, v katerih so me vzgajale nepozabne redovnice. Stanovala sem doma in pečala sem se le s svojim predmetom. Igrala sem in pela; v družbe nisem zahajala. Vendar sem videla kmalu, da je krog mene skoro vse pokvarjeno. Tovarišic je skoro vsaka imela svojega zavetnika, in govorile so le o darovih, ki so jih prejemale od njih. Prečastni, to sami dobro poznate.»

«Da, žal, preveč poznam nesrečno stališče, katero ima mlado, izobraženo dekle v našem času. Po zunanjem licu bi človek sodil, da je prva v družbi. Še pol-otroku se ji vse klanja in laska,

a vendar jo ves ta sijaj spravlja le v najhujšo sužnjost. Umori ji krotkost in požrtvovalnost njeno, in s tem jo uniči; za svoj namen postane nesposobna, življenja ne pozna, v krepostih se ne vadi in že zgodaj — pokvarjena — toži in vzdihla. Nesrečna je sama, nesrečni so tisti, ki živé ž njo. Brez števila vzgledov nam kaže sedanjost.»

«Sama sem izkusila prav to in zdi se mi, da berete v moji duši, kar ste ravnokar govorili. Pa, naj nadaljujem! Pri raznih vajah in koncertih, koder sem pela še kot učenka, opazoval me je posebno bistro neki časnikar, po imenu Karr. Kmalu sem dobivala od njega dolga pisma z malimi darili. Bila sem toliko nespametna, da jih nisem takoj vrnila. Imela sem vse to za igračo in niti mislila si nisem, da pride iz tega kako zlo. Nadležnost nesramnega pisarja, ki je poleg vsega še žid, bila je vedno večja. V listu, v katerem je poročal, bilo je ob vsaki priliki največ hvale o meni. To se mi je še dobro zdelo. A nesramnost Karrova je bila naposled tolika, da me je povsod zasledoval. Začetkom sem ga z lepa odganjala, a naposled sem resno in odločno zahtevala, naj miruje. Še ni bilo konca. Bila sem razjarjena nanj. Moj Bog, da bi bila vedno tako trdna ostala.» Vzdihnila je pri tem mlada žena, in solze so jo oblile. Za trenutje je zopet pričela:

«Spominjam se, kakor bi bilo danes. Imeli smo zadnjo preskušnjo. Vse me je hvalilo. Ko smo že končali, prihiteli so vsi tisti raznovrstni dobrotniki in zavetniki med nas častitat in klanjat se nam; tudi Karr je bil prišel. Slinil se je okoli mene in silil vame s pravo židovsko predrznostjo. Parkrat sem mu dejala, naj me pusti; ko pa ni odnehal, dala sem mu na vso moč zaušnico.

Pomislite le moje stanje, mojo nesrečo in recite, ali ni bila pravična moja jeza?

Da bi bila šla takoj domov, bilo bi dobro; a bila sem še od petja razburjena in nisem se mogla krotiti. Vse se je spogledalo, in nebrojno zabavljic je

doletelo žida in mene. Karr je pri tem zaklel in odšel.

Drugi dan je bil že ves dogodek prav lažnivo zasukano popisano, in o nadutosti in surovosti Lidije Raabove je zvedelo celo mesto. Grofica Flunkova

Jezusa devajo v grob. (Slika Rafaelova.)

mi je pisala še tisti dan jezno pismo, v katerem mi je po dolgem oštevanju prepovedala, naj ne vstopim več v njeno hišo, in mi najodločneje odrekla vsako nadaljno podporo. — Hudo je bilo zame. Moj oče, kakor veste, so bili za knjigo-

vodjo v Lemmovi trgovini; odkar so rajna mati umrli, ni bilo sreče pri hiši. Saj vam je znano, da so me zadnja leta imele redovnice zastonj. Oče so vse porabili, in delali smo dolg na dolg. Od doma nisem mogla pričakovati podpore,

dasi sem je tedaj najbolj potrebovala. Treba je bilo dobiti mesto v kakem gledališču. Potrebovala sem potrebne obleke in denarja za darila. Brez denarja ali brez kakega imenitnega zavetnika ni mogoče dobiti pri gledališču nobenega količkaj boljšega mesta. Tožila sem očetu in se jim jokala dan na dan. In — dosegla sem, toda kako? Strah me je! Oče so si izposodili denar v trgovini na skrivnem, češ, nekaj mesecev se že dá prikriti, in potem lahko povrnem jaz s svojim zaslužkom.

Res sem dobila mesto v Badenu. Brez Boga sem zalezla v ta žalostni stan, zato pa tudi ni bilo nikjer blagoslova. Potrosila sem vse za obleko in lišp, prihranila si nisem ničesar. Poletni čas sem nastopila; Dunajčanov je bilo vse polno po letoviščih okoli Badena, med njimi tudi bogati bankir Aron Kohn, šestinpetdesetleten vdovec. Slavili so me povsodi kot pevko in hvalili mojo postavo. Kohn je jel gledati za menoj. Oprostite, velečastni, da vam te nesrečne dneve svojega življenja le na kratko popišem. Ne smem se jih spominjati. Bogatin žid — saj jih poznate! Vsakovrstno me je lovil; naposled mi je ponujal — zakon. Ustavljala sem se. Tu pa pride od očeta brzjav, da so na sledu izneverjenju: 'Če ne bode danes do štirih popoldne šeststo goldinarjev, izgubljeno je vse. Vem, kaj mi je storiti', tako se je glasil. Bila sem iz sebe. Oče izneverjalec, samomorilec: kakšna sramota! Bledlo se mi je po glavi in za par minut sem bila skoro nora. Vse mi je rojilo v domišljiji, a samo jedna pomoč se mi je kazala: bankir Kohn. Na Boga nisem marala misliti. Šla sem k židu, vesel me je bil; na kolenih sem ga prosila, naj mi posodi dotično svoto. 'Sto tisoč je tvojih, a ti bodi moja, sicer ne novčiča.' Ni

se dal pregovoriti, in nazadnje sem jaz prodala dušo za — 600 goldinarjev. Brzjavno je nakazal v svoji banki očetu denar, in rešeni so bili. Za mesec dni sva pa pri dunajskem magistratu imela poroko.»

«Uboga Lidija», vzkliknil je duhovnik in žalostno povetil glavo. Gospa pa je zakrila v svileni robec objokano lice. Vzdihujoč je nadaljevala:

«Oj, kakšen zakon je bil! V kakšno družbo sem bila prišla! Videti se nisem mogla poleg grdega žida. On me je pa vlačil okrog in se najnesramneje bahal z menoj. Samo v cerkev me ni pustil; slobodna nisem bila niti za trenutje. Vsi so pazili name. Vest se mi je oglašala; hotela sem na vsak način v cerkev. Nato me je pa zadnjo nedeljo peljal k brezverskemu shodu tu v vašo ulico v gostilno neke Madjarke. Dejal mi je, da tam časté Boga; pregovarjal me je, naj pomagam peti; vsega sem bila že navajena in javno nisem hotela delati sramote, slušala sem ga. Videla sem brezversko družbo. Grozna je. Ugledala sem tudi Karra, ki je javno nastopil ondu kot odpadli duhovnik. Vse je vrelo v meni, prejšnji spomini iz samostana so mi oživelili, od nedelje sem še jasneje spoznala, kje da sem. Vero sem zatajila, brez Boga živim v stalnem grehu: kaj bode iz mene? Tako sem premišljevala in trdno sem sklenila, da tako ne sme biti še dalje. Danes sem zvršila sklep, ostavila sem židu pismo, zahvaljujoč ga za vse, in pristavila, da je brezuspešen vsak trud. Živa se ne vrnem več k njemu. Prva pot mi je bila v cerkev, kamor sem hodila preje. Zdelo se mi je, da me svete podobe zopet prijazno gledajo z oltarjev, kakor nekdanj nedolžno deklico. Prav iz srca sem se razjokala, kakor že nekaj let sèm ne. Potem sem

prišla k vam, iskat pomoči. Ne zavržite me; zavržena sem bila doslej. Svetujte mi, kaj mi je storiti!» Z obilnimi solzami je pričala, da govori resnico. Kakor otrok k očetu, tako je bila prišla nesrečna učenka k svojemu duhovnemu učitelju.

Duhovniku je pa žarelo lice; saj je imel pred seboj ovco, ki je bila izgubljena. Očetovsko jo je potolažil, povedal ji, kaj naj stori, da jo zopet vsprejmó v cerkev; obljubil ji je za prvi čas

varstvo pri Elizabetinkah. Natančneje jo je izpraševal o brezverskem shodu, in razjasnila se mu je tožna resnica, da je tudi Kosem zašel v to družbo.

Ko je Lidiya odšla s priporočilnim pismom naravnost v samostan, pokleknil je duhovnik in dolgo molil.

«O moj Bog, posezi vselej tako milostno v žaloigro pozabljivega sveta, da bi se vsi osrečili in vsi rešili.» Tako je končal, in upanje mu je zasvetilo v srce.

(Dalje.)

Vaški pohajač.

(Povest. — Spisal Podgoričan.)

Dražba je bila. Za našim umrlim župnikom so prodajali pohištvo in druge premične stvari, med temi tudi knjige. Za malo drobiža sem bil tudi jaz nakupil nekaj starih knjig in za nameček še dobil zvezek iz navadnega pisalnega papirja, katerega je bil pokojni gospod župnik lastnoročno sešil in obrezal. Na prvi strani je bilo umetelno zapisano: «Chronica parochiae in Bono Campo», t. j. zapiski o župniji v Dobropoljah. Vesel sem bil, ko sem prečital naslov, saj mi je povedal, da je na teh listih kos zgodovine domačega kraja. Komu pa ni drag domači kraj!

Nekega zimskega dne sem listal v zapiskih kronike in čital odstavek za odstavkom. V šolah pridobljena latinščina mi je zadostovala, da sem razumel vse, zlasti zató, ker knjiga ni pisana v posebno težki latinščini, marveč so izrazi prav domači in lahko umevni. Na strani 57. te pisane kronike slóve odstavek: «Die III. ante Kalendas septembres anno MDCCCLXIII. mortem

obiit Hieronymus Hlebec, vulgo ‚Vaški pohajač‘, interemptus ab iratis hominibus, quia vicum Korita furore actus delevit incendio», to je: «Dne 30. avgusta l. 1863. je umrl Hijeronim Hlebec, po domače ‚Vaški pohajač‘, usmrten od razsrjenih ljudij, ker je vas Korita požgal v besnosti.»

Ko prečitam ta odstavek, spomnim se čudne, že zastarele zgodbe, ki se je prigodila v naši Krájiní.

V naslednjih vrstah podajem vso zgodbo, nič več, nič manj, kakor se je zgodilo, in po resnici tako, kakor je bilo.

Incipiam!

I.

Bilo je pred tridesetimi leti. Vedro poletno nebo se je razpenjalo nad našo ljubo Krájinó, in solnce je razgrevalo gola, skalnata rebra, da je kar od tal žehtela vročina. Dan je bil tak, kakor jih ima Krájiná v vsakem poletju preveč: vroč in suh; v zraku je bilo polno prahú, kateri se je vzdigal s potov in njiv; v

A z daj!

Pod nebom so jasnim popevale ptice,
Ko prišel cvetoči, dehteči je maj.
Mladost je obsevala živo mi lice,
O — dôbe detinske užival sem slaj!

Naj tudi jesen je čez brda prihrula,
Da z njiv poljedelec potegnil je plug,
Naj tudi se roža je vrtna osula,
In jatoma ptice zletele na jug:

Korakal čez polja osèhle sem ruše,
Pod tihimi lozami glasno sem pel,
Ni hladna jesen pomračila mi duše,
Bodoče pomladi sem upal vesel.

A zdaj! Še cvetice precvitajo iste,
In ptice cvetoči pozdravljajo maj,
A one radósti neskáljene, čiste
Ne vrne jesen mi, ni vígred nazaj.

Anton Medved.

Deklica na vrtu.

Deklica na vrtu,
Dasi veter brije,
Cvetju nosi smrt,
Jedna cvetka dije
In krasi tvoj vrt.
Deklica na vrtu,
O da bi porodil
V nji se cvet ti nov,
Žalost bi prepodil
Z vrta kras njegov.

Deklica na vrtu,
Ti si ta cvetica,
Sredi mrtvih léh
Tebi rdé se lica,
Žar gorí v očéh.
Deklica na vrtu,
O da bi rodila
Duša nov ti cvet:
Up, da vígred mila
Cvetje dvigne spet!

Anton Medved.

Iz nove dôbe.

(Spisal Ivan Sovrán.)

V.

Prednica elizabetinskim sestram je jako prijazno sprejela pribeglo Lidijo. Stara izkušena redovnica je takoj spoznala, da ima pred seboj nesrečno, žalostno človeško bitje in to je bilo zanjo dovolj. Saj ni bila nikdar vajena drugega, kakor tolažiti žalostne in streči bolnikom. To je bil prvi namen njenega pozemeljskega življenja. Ko je prečitala duhovnikov list s prošnjo, naj za nekaj časa preskrbé nesrečno ženo, ki je v največji

dušni in telesni stiski, zažarelo ji je živo oko, nasmehnili sta se ji ustni, in z milim glasom je dejala:

«Tukaj ostanite nekoliko pri nas! Ne bojte se, gotovo se takoj sprijaznite z našo hišo. Ne bo vam dolgčas, dasi bodete v samostanu.»

Začudila se je Lidija, da je prednica kar nič ne vpraša, kako je ž njo, niti po imenu ne, in da jo kar brez pomislekov že šteje k hiši. Boječe je

izrazila to svoje čustvo. A prednica jo je ustavila:

«Čemu to? Bog vas je k nam poslal; njegova hči ste, kakor jaz, in torej ste mi ljuba sestrice, kateri le želim tolažbe in srčnega mirú!»

Lidija je hvaležno stisnila redovnici roko; potem pa je sama ob kratkem povedala svojo zgodbo. Večkrat si je prednica utrla solzo med pripovedovanjem; ko pa je završila Lidija, objela jo je redovnica najprisrčneje in poljubila, rekoč:

«Bog bodi zahvaljen! On, ki vas je rešil, ne more vas zavreči. Vsem sestram naročim še danes, naj molijo na vaš namen. Sedaj vas še bolj ljubim, ko vem, koliko ste prestali. Sedaj ste še bolj naši.»

Tako jo je še nekoliko tešila, potem pa jo peljala v kapelo in od ondod v prijazno sobo, kjer ji je odkazala stanovanje. Naročila ji je pa, naj nikamor ne hodi razven v kapelo, da bi se z neprevidnostjo vsaj izprva še ne izdala.

Ni čuda, da je bilo Lidiji takoj domače v samostanu. V svoji sobici se je oddahnila, zdelo se ji je, da je vsa druga; ganjena je v solzah govorila zahvalo neskončni Dobroti. Prednica ji je dala v tovarišico modro in pobožno sestro Lavrencijo, kateri je ukazala, naj ž njo premišljuje in moli, da jo tako pripravi za izpoved.

V rajskem miru samostanskem in ljubeznivi samoti se je kar talilo Lidijino srce; spominjala se je svojih mladostnih let in njihovih čistih sladkostij. O da bi se vrnile! S. Lavrencija ji je čitala iz vsodbudnih knjig, da je mir srca in notranje veselje zvezano z ljubeznijo do Boga, da se ta ljubezen le prelahko zapravi, da pa se zopet z milostjo božjo pridobi, toda ne brez

truda, ne brez dela. Jedina pokora uravna zopet življenje in vrne sveto ljubezen duši, ki jo je v posvetni ljubezni izgubila. Dobro je umevala Lidija te misli in najtrdneje je sklenila, da si hoče priboriti mir, če bi bilo treba tudi z največjo, dosmrtno pokoro. A kmalu so se ji rodile druge misli. Odkodi naj dobi za to duševne moči? Saj je že zapravila ves svoj duševni zaklad in le žalostne spomine je ohranila. Premišljevala je, koliko časa se je pripravljala, da uide, koliko se je borila sama s seboj, predno je stopila prvi korak na boljšo pot. In to je šele začetek. Kaj bode v prihodnosti, — morda še hujši boji, še bridkejša izkušnje? Ta misel in to prepričanje lastne slabosti jo je jelo mučiti in prosila je s. Lavrencijo sveta. Ta jo je prijela za roko in ji dejala: «Pojdite z menoj, da vidite, koliko zmore človek.» Vodila jo je v prostrano sobo, kjer so ležale bolne sestre.

Velikanska bolnišnica, v kateri so stregle Elizabetinke, potrebovala je veliko ljudij za strežbo; sester je bilo v samostanu do dvesto, in vedno jih je bilo nekaj med njimi za smrt bolnih. Ni čuda; spanja je bilo malo, hudega dela vedno preveč, marsikatera je kmalu dobila bolezen pri bolnikih in po malem shirala. Polovica sestrâ je tako pomrla do tridesetega leta.

Lidija se je strēsla, ko je stopila v sobo. Pet jetičnih redovnic je na belih posteljah pričakovalo smrti. Vse so bile v najlepših letih, toda bolezen jih je že zglodala do kostij. Menil bi, da gledaš mrličem v lice, če bi ne govorile jasne oči in v molitvi premikajoče se ustne, da še živé te žrtve svete ljubezni. Veličasten mir jim je bil razlit v obrazih; tesno je bila vsaka vtopljenja v premišljevanje; sem pa tje je poljubila

katera križ, ki ga je imela v bledih suhih rokah.

S. Lavrencija je vodila Lidijo po sredi sobe in ji tiho zašepnila:

«Ali vidite moje ljubljene sosesre, kako so srečne?» — Vzdihnila je in povsila glavo; videlo se je, da jih še blagruje in jim skoro zavida. Potem pa pravi, kažoč na prvo posteljo: «Glejte, ta-le bolnica je rojena baronica; malo da ne siloma se je utrgala svojim starišem in prišla k nam. Najimenoitnejših snubačev je imela na izber; poslušala pa je le glas božji, ki jo je klical v službo svojih revežev. Domači njeni se je sramujejo. To ji je bilo izprva najhuje, a zadovoljna in srečna je bila vendar-le in je še sedaj. Ni še štiri leta med nami, in že jo Bog kliče k plačilu.»

«Sestra Klara, kako vam je?» obrne se nato k bolnici, poravna ji zglavje in jo pogladi po čelu.

«Prav dobro; le molite zame, s. Lavrencija, da bi bilo čim preje najboljše», po tihem odgovori bolna redovnica.

«Ali se vam kaj toži po domu in po svojih?»

«Da, toži se mi in vedno mislim le na svoj pravi dom in na nebeško rodbino svojo. Kmalu, kmalu se vidimo.»

Lidija je zaihtela. Šli sta k vsaki in povsodi je videla v trpečem telesu nadnaravno potrpežljivost in udanost, katere je sama toliko potrebovala.

Zdelo se ji je, da je vsaka posebej svetišče, v katerem se zažiga Bogu v čast čista daritev, dokler popolnoma ne zgori njemu v slavo. Praznično je bilo v bolniški sobi; saj je praznovala tukaj ljubezen svoj god. Telesa so bila že godna za v prst, brez močij, brez življenja, duše pa so prekipevale življenja in koprnele, da se sklenejo za večno s svojim ženinom.

Pomlajena je bila Lidija, ko je odhajala od bolnih sestrá. Same dobrote so dajale svetu in ničesar niso prejele od njega; vendar pa niti senca žalosti, niti senca malosrčnosti ne omračuje njihove duše.

«Da, sedaj spoznavam, kakšna moč je v Bogu, in tudi jaz sem brez strahú», dejala je sestri spremljevalki in ji prisrčno stisnila roko. Od tedaj je bila mirna in trdna v svojih sklepah, ni se več bala..

Aron Kohn pa je med tem ves izven sebe premišljal, kaj bi najbolje kazalo. Kmalu, ko je odšla Lidija, izprevidel je iz pisma, kako in kaj. Otožnost in notranjo nezadovoljnost je že dlje časa opazoval pri njej, pa kaj takega le ni pričakoval. Ljubil jo je in vkljub njeni puščobi in raznovrstnim trmam je bil vselej vesel, ko jo je vodil ob svoji strani. Hkrati pa je vedel, da se bo ves Dunaj norčeval iz njega in da mu bodo povsodi očitali, kako vesten varih je svoji ženi. Trdo je stopal po sobi, večkrat zamrmral sam s seboj, naposled pa je sklenil odločno, da jo dobi nazaj.

Najprej je bilo treba zvedeti, kje je. Policije ni maral prositi pomoči, ker ni hotel, da bi se stvar takoj raznesla med ljudi. Zato je hotel pozvedovati skrivaj. Poklical je svojega prvega uradnika, kateremu je največ zaupal in o katerem je vedel, da je zvit in premeten. Povedal mu je na kratko:

«Žena mi je ušla. Piše, da nikakor ne pride nazaj. In jaz jo hočem imeti. Kaj naj storim?»

Zamišljeno si je gladil tolsti mož rdečkasto brado.

«Hm, hm; težka je ta. Kdaj je ušla, prosim?»

«Danes, morda je dve do tri ure od tega.»

«Ali je kaj odnesla s seboj?»

«Saj res; niti pogledal  e nisem. Morda me je  e okradla. Čudno, da sem to pozabil.» Hitro je odprl vse omare v bivši Lidijini sobi in premetal po njih oblačila in lišp, a videti je bilo vse v redu. Obleke ni vzela s seboj, lepotej e  e iz prejsnjih časov je bilo vse na svojem mestu. Ukradla ni torej ničesar in vzela pač ni drugega s seboj, kakor kar je morda imela v navadnem mo njicku denarja.

«Vraga, s tem ne more živeti ni dva dni», klel je bankir.

«Vidi se, da ne zna. Prokleto je nespametna,  e vam je ušla — brez denarja.»

«Ne nor ujete se! Recite brž, kaj mi je storiti!»

«Gospod Kohn, nikdar vas  e nisem videl tako zmešanega. Hudo vas drži nagajivi Amor. A brez  ale, težak mi je sv t.  ujte — pa brez zamere! — ali je morda  kilila za kom, ali kdo za-njo?»

«Da ste mi o tem tiho! Vem, da mi je bila vedno zvesta.»

«Zakaj vam je pa potlej prav za prav ušla,  e smem vprašati?»

«Zakaj? Nate, berite! Kdo razume te ženske sitnosti! V cerkev sem ji branil, in sedaj mi — uide. Oj, ti neumna Lidija, ali nisi vsega imela v izobilju, in ali nisem skrbel zate in te rad imel, kakor igra ico? Pa mi uide za tak prazen nič!» Na široko zleknjen na zofi je tako vzdihoval in se prijemal za glavo. Bilo je smešno videti trebu nika; krivi nos se mu je na videz  e bolj skrivil in oči so mu brez primere žalostno švigale sem in tje nad skremenimi rejenimi lici.

«Ne obupajte, gosp. Kohn.  e ni hujšega nego to, za to se  e dob  pomoč. Verske muhe se bodo kmalu pregnale.

Kakor je videti iz pisma, vaša milostiva ne kani se  e usmrtiti.  e bi bilo to, potem bi bile sitnosti  e večje.»

«Toda kje je, kje naj jo dobim? Moram jo dobiti  e danes, sicer mi po i srce.»

Tako je jadikoval bankir. Njegov svetovalec se mu je na glas zasmel: «Za vse čase, gospod načelnik, par ur bodete menda  e  e počakali. Ko bi vedel, kje je, pri tej priči jo grem sam iskat in jo pripeljem k vašemu ranjenemu sr ku. Versko piko si kje dere, to je gotovo. Brez dvojbe v kaki cerkvi, ali pri kakih zvedencih. —  ujte, jaz poznam moža, kateremu noben ključ ne zapre vhoda tje, kamor se je namenil.  as ima, in  e mu pošteno plačate, pa vam gotovo izvoha vašo ljubeznivo Lidijo.»

«Samo pla uj! Za vse peklo, koliko me  e stane ta ljubezen! Predno sem jo dobil, potrosil sem tisočake zanjo in za njenega očeta. In  e jih bode treba. Kam pridem?» Kar skakal je na zofi in jadikoval, kakor bi ga čakala beraška palica. Za nekaj časa pa zakriči: «In  e me stane prav deset tisoč, dam jih, samo nazaj jo moram dobiti. Najemite, kogar vam drago, in brž naj gre in jo najde! Tu imate par stotakov za prvo potrebo; dajte mu, kar izprevidite, seveda — pokažite mi potem pobotnico!»

«Vse se vam zgodi po volji. Takoj si poi cem moža, gospod Kohn. Le utola ite se», — sam sebi pa je mrmral odhajajoči uradnik: «Preklicani Aron!  e v ljubezni je bankir.»

Kohn je za tem zbiral papirje in premišljaj, kaj naj stori, da si «prisluži» tisto, kar ga bo stala ženina vrnitev. Bil je takoj zopet v denarnih načrtih. Sk upil je nekaj raznovrstnih pisem in odšel   njimi na borzo zdraviti si bolno ljubezen.

Njegov uradnik je pa poslal po Pinkelesa. Upal je, da ta srečno zvrši svojo nalogo. Vesel je bil žid naročila. Taka zmedena reč mu je ugajala, tem bolj, ker se je šlo za žensko in za — dober zaslužek. Pozvedel je vse, kar se mu je zdelo potrebno; potem jo je pa krenil iskat sledú.

Najprej je dobro računal, da se je zatekla ubegla Lidija k znancem. Očeta ni več imela, sorodnikov tudi ne, in v tej stvari, katera je gnala njo od Kohna, pomagal bi ji malokdo izmed posvetnih ljudij. Skoraj gotovo je v samostanu, kjer se je vzgajala, tako si je mislil Pinkeles in se hotel o tem prepričati.

Redovnice so bile že zvedele, kaj je z Lidijo. Gospod Josip jim je bil že pisal in jih prosil, naj molijo zanjo. V njihov samostan je ravno zaradi tega ni poslal, ker se mu ni zdelo varno; v pismu tudi ni omenjal, kje je. Pinkeles je najpreje sam zasledoval. Izkušal si je pridobiti cerkvenika; dobro ga je obdaril; a ko mu je povedal, da želi pogledati samostan, zvedel je takoj, da tega ne sme in ne more. Potem se je polotil stare vratarice, ki je stanovala pri vratih. Toda preprosta ženska mu je vrgla denar v obraz, še predno je mogel povedati, česa želi, in ga odgnala.

«Sam izkušnjavec zeleni je prišel izkušat me. Poberite se mi! Jaz naj bi vam odprla samostan? Če bi prav mogla, nikdar ne takemu hudobnežu. Bog nas varuj, kakšna hudobija je sedaj v ljudeh!» Tako je tarnala še dolgo za tem, ko jo je Pinkeles že davno pobrisal.

«Jaz nisem za v samostan; o tem sem se že prepričal; vsaj za med ženske ne. Že ta starka se me tako boji. Drugače bo treba.»

Kmalu jo je izvil. Naravnost nad Ido je šel in ji je razložil, kaj in kako.

Dogovorila sta se, kako bi se dalo doseči to, česar je želel. Še tisto popoldne se je Ida napravila in se napotila v samostan. Ko je prosila pri vratih, da bi smela govoriti s prednico, delala se je pobožno kakor svetnica. S strahom in s tresočima ustnoma je poljubila roko materi prednici.

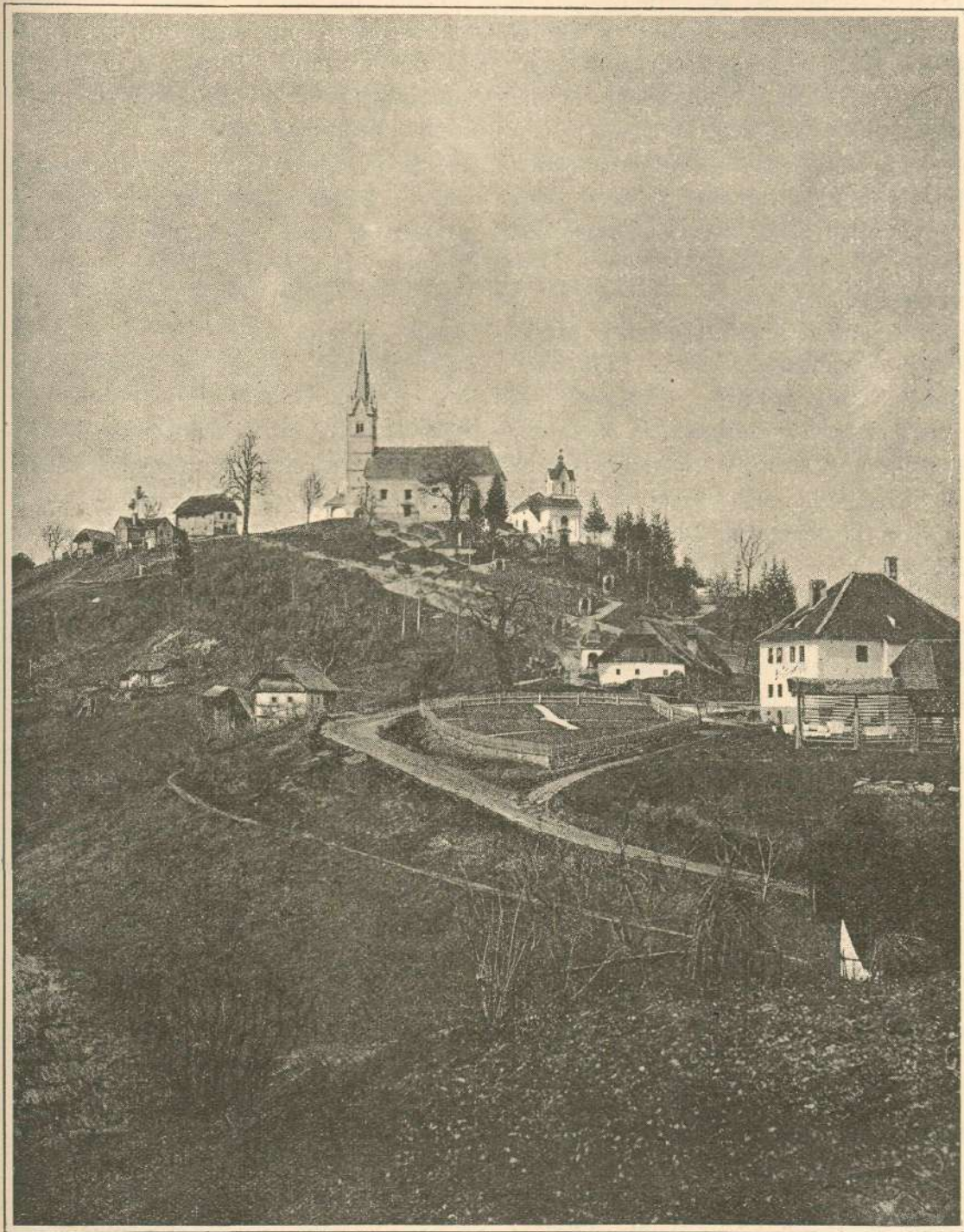
«Velečastna gospa, ne zamerite moji predrznosti, da vas nadlegujem. Srce me je gnalo k vam in skrb za dušo moje prijateljice. V tem imenitnem opravku mi morete pomagati le vi, velečastna. Saj že vidim z vašega ljubezni polnega lica, da si pri vas utešim žalostno dušo.»

Bistro ji je pogledala prednica v črno oko in zamahivši z roko je dejala: «Vljudno vas pozdravljam, a lepo tudi prosim, ne sladkajte se mi.» Ni ji bila všeč priliznjena ženska. Velela ji je sestí, češ, naj hitro pové, kar ima. — Ida ji je lagala z vso zgovornostjo svojega jezika in pripovedovala, kako jo skrbi bodočnost spokorjene Lidije, ker jo je prav ona sama pripravila na boljšo pot. Nevarnostij je preveč zanjo; boji se, da ne bi opešala. — Prednici ni ugajalo to dolgo govoričenje, a veselilo jo je vendar-le, da sliši o svoji še vedno ljubljeni Lidiji.

«Ne bodite tako črnogledi, dobra gospa, Bog je najboljši varih in on jo bode podpiral. Sicer pa je naš ljubi gospod katehet že ukrenil, kar je bilo potrebno.» — Ida je imela dovolj; med pogovorom je tudi zvedela duhovnikovo ime in stanovanje. Zadovoljna je z največjimi pokloni ostavila prednico in hitela domov poročat pričakujočemu jo Pinkelesu.

Bilo je zanj trenutje veselja, ko mu je pripovedovala o svojem opravku. Žid ji je stisnil nekaj desetakov v roke in potem se jel razgovarjati, kako bi se zdaj šlo nad duhovnika.

«Teško je zame. Pop se bo nerad nič ne opravim, ker bi me takoj spodal podkupiti; z zvijačo pri njem tudi znal, da sem izraelskega rodú. Kaj bi

Žalostna gora na Dolenjskem. (Po fotografiji.)

storil...? Hej, srečna misel! Kosem je in le z največjo silo sem ga odtrgal od
 ondi znan. Na vse načine je bil povezan, tam. Samo, če se zopet ne zmeša!»

«Brez skrbi, Julče; Peter je naš in moj. On mora iti po bankirko; če je le v hiši, dobode jo, za to se jaz pobrinem. Samo brž ga sem pošlji!»

Kakor Petru Ida, tako je tudi Idi šel Peter po glavi. Strast njena se je pomnožila, ko je videla, da bo kmalu prvi med delavci in njihovemu gibanju na čelu. Omrežila ga je že, a hotela ga je imeti do dobra v svoji oblasti in v svojem posestvu. Čakala je ugodnega trenutja; sedaj se ji je zdel pravi čas.

Nestrpno ga je pričakovala in strastno ga je sprejela, ko je po dovršenem delu prihitel iz tvornice. Zastrmel je nad Ido, take je še ni videl. Iz očij ji je gorelo, neka turobna resnoba ji je bila razlita po gladkem obrazu.

«Kaj ti je, moja Ida?» vprašal je hlastno.

«Želela sem tebe; saj veš, da si mi ti jedino veselje na svetu. Dej, pogovoriva se danes z odločno besedo!»

Odvedla ga je v stransko sobico. S strahom je šel Peter za njo, kakor bi ne imel svoje volje. Uklenjen je bil, a ni čutil verig; mamljiva ženska mu je v tem trenutju premagala pamet.

«Moj moraš biti, Peter, naj velja, kar hoče; saj mi ne uničiš moje sreče in me ne zapustiš, kaj ne, predragi?» Goreče žive oči njene so ga zbegale popolnoma; obledel je, krčevito ji je stisnil roko, rekoč:

«Nikdar na svetu. Ukazuj, in storim ti vse, kar morejo moje moči!»

«Ali mi hočeš biti drug za celo življenje, ali mi hočeš dati roko za večno zvezo?»

Na to še ni mislil Peter; bil je še preveč preprost, da bi bil o tem premišljal. Ida je imela precejšno imovino, on pa je bil delavec. Seveda je imel prihranjenega nekoliko denarja, a

to je bilo pač premalo, da bi bil mislil na zakon. Zato ga je vprašanje Idino iznenadilo, in zdelo se mu je, da se glasi o neizrekljivi sreči, o kateri še nikdar niti sanjal ni. Otroško in ponižno je zahvalil Ido z najlepšimi in najslajšimi besedami, kolikor jih je mogel izbrati.

Ida je zahtevala samo jeden pogoj, da se namreč Peter izbriše iz svoje dosedanje vere in se priglasí k brezvercem. Tega revež ni razumel, da se je vse to vršilo po določenem načrtu. Da bi se tem lože razširilo socijalno gibanje med delavci, treba je bilo voditeljev izmed njih samih. In zato ni vsak dober. Potrebovali so môž, katerim se je moglo zaupati. Malo je poštenih značajev, ki z vso silo svoje moške volje delujejo za svoj namen. Kosem je imel te lepe slovenske lastnosti in poleg tega je bil tudi primeroma dovolj izobražen v svoji stroki in v drugih. Imel je tudi zaupanje in spoštovanje pri tovariših; zato so se njegaj lotili in ga srečno — ujeli. Brezverstvo je pogoj za socijalista in tem bolj se to zahteva pri voditeljih. Pinkeles je že mnogo storil; vse prepričanje mladih dnij je bilo Petru že omajano; družbe, v katere je bil zahajal nekaj časa sem, zmedle so ga v tem obziru popolnoma. Treba je bilo le še zadnjega koraka, in k temu ga je imela pripraviti Ida. Strastna ženska pa ni delala samo za idejo, marveč tudi zase. Hotela je Petra pridobiti socijalistom in sebi. Za kako dolgo, ni mislila. Saj se lahko razruši ta zveza, kadar si bodi.

Pogoj Idin je bil Petru vendar-le trd in velik. Vero svoje matere naj zataji! Slike iz mladostnih let, prizori iz njegovega mladeniškega življenja so se mu vzbujali v duši, in nemo je povetil oči.

«Torej vendar ne maraš zame? In ljubezen moja je zastonj? — Nehvaležen si mi, moj Peter, in mene, borne ženske, je sram, da mi hočeš zaradi par predsodkov pokončati srečo in uničiti življenje. Kaj te še vse zavira? Ali nisi sloboden mož? Da bi bila jaz mož, dvignila bi se ponosno pred celim svetom in pričela vojsko vraži in goljufigi; to bi bilo slastno junaštvo. Le pomišljaj se! Da zveš, kaj te zadržuje od popolne slobode, kaj ti slepi še tvojo pamet, povem ti samo zgodbo iz zadnjih dni.»

Živo in zanimivo mu je nato pripovedovala Ida o zakonski sreči bogatega bankirja in njegove žene. Ljubezen njuno je slikala z največjim navdušenjem in življenje njuno je opisavala kot rajsko. Tu pride vmes sovražnik brez srca, brez ljubezni; sovražnik samo zato, ker ne more trpeti ljubezni. In ta sovražnik premoti ubogo ženo, napolni jo zopet z vražami, mami jo tako dolgo, dokler ji ne uniči njenih nebes. Prevari jo, da nesrečnica zapusti ljubečega jo moža in uide k svojemu brezsrčnemu — zapeljivcu. «Ali moreš zagovarjati tako ravnanje? Kletvin ne znam dovolj, da bi proklela takega hudobneža, in premalo pozna zemlja zla, da bi mu jih zadosti želela. In takim si se dal ti slepiti! Hočeš-li, da ga imenujem? Znan ti je, in on je tudi tebe slepil.»

Dobro je igrala Ida svojo ulogo. Peter je kar drhtel in željno jo vprašal:

«Imenuj mi ga, da ga bodem tudi jaz sovražil!»

«Njegovo ime je — Josip S. . . .» Prestala je za trenutje in silneje in strastneje pogledala Petru v obraz. Obledel mu je pri tem imenu in poznalo se mu je, da mu je mraz šinil po udih.

«A sedaj še ni končano moje govorjenje. Ti se moraš pri tej priliki iz-

kazati moža. Ti moraš iti k zapeljivcu in zahtevati nesrečnico v imenu pravice in ljubezni nazaj. Moram ti tudi pristaviti, da smeš govoriti v imenu njenega užaljenega soproga. Če se ne poda takoj, zažugaj mu, da mu kazen ne uide. S tem pokažeš svojo moško slobodo, in potlej bodem jaz z največjim ponosom imenovala tebe svojega na veke. — Ali se hodeš sedaj še obotavljati izstopiti izmed take družbe?»

«Tje grem takoj, da se prepričam; in če je resnično, kar praviš, potem izpolnim tvoj pogoj.»

«Takega te ne maram. Preje moraš podpisati svoj izstop. Dokler si količkaj še zvezan, ne pustim te med trinoge. Utegnil bi zopet pasti. Jaz te hočem imeti slobodnega zase in celega. Če stopiš s ponosom samozavestne slobode pred nasilnika, potem sem si svesta, da zmagaš!»

Idine besede so vzele Petru zadnjo pametno misel. Strast, ki ga je vezala ž njo, osvojila ga je popolnoma, in tej strasti se je pridružil še nebrzdani čuti, da se je jel sramovati, češ da ga slaba ženska mora učiti moštva. Podpisal je izjavo, katero je imela že pripravljeno Ida.

Zlodejski smeh ji je zaigral po ustnih, ko ga je gledala; takoj je izpremenila svoj obraz in svoje govorjenje. Najljubezniveje se mu je jela laskati in dobričiti in, zatrjujōč in kažōč mu svojo ljubezen, učila ga je, kaj naj stori.

Kosem je menil, da je v resnici sloboden mož, in zdelo se mu je, da je zvršil junaško dejanje; toda v resnici je bil le brezumna igrača v rokah zlobne in pohotne ženske. To zmore slepa strast, katere ne kroti po veri oblažen um, marveč katero vodi druga strast, še grja od prve.

Ida pri vsem tem ni mislila mnogo na bankirko; saj je bilo dovolj, da je le nekoliko zvedela o njej. Hotela je le porabiti ugodno priliko, da bi Petra tem bolj napolnila s srdom do duhovščine in tem bolj privezala nase. Źal, da se ji je njena namera posrečila le predobro.

Dobro tema je že bilo, ko je Peter hitel proti rokodelskemu domu. Čutil se je močnega in brez strahú. Pomočniki iz mesta so ravno prihajali v društvo razvedrit se po trudapolnem delu. Pozdravljali so ga in marsikateri ga je ogovoril, a Peter se ni menil zanje. Niti ozrl se ni v društveno sobo, kjer je še nedavno imel dom v ptujini, marveč trdih korakov je stopal po stopnicah v znano mu stanovanje gospoda Josipa, svojega nekdanjega dobrotnika.

Duhovnik je z odprtim naročjem stopil k Petru in ga hotel očetovsko objeti. Mislil je, da se je našla izgubljenca, toda motil se je. Kosem se mu je iztrgal iz rok in zarohnel:

«G. S., zastonj je vaša priliznjenost! Poznam vas sedaj. Pred seboj imate slobodnega delavca Petra Kosma, ki v imenu slobode in ljubezni zahteva od vas zadoščenja.»

Mirno je obstal duhovnik in s tožnim očesom pogledal svojega nekdanjega učenca. On je bil; v tem se ni bil zmotil. A kako izpremenjen!

«Moj sin! ne umevam vas; le to se čudim, da me nečete več tako poznati, kakor ste me nekdanj poznali. Ljubi moj Peter, pri Kristusovi ljubezni do nas, kaj je z vami? Oj, daleč ste jo zagazili! A veseli me, da ste le prišli, da se še moreva dogovoriti.»

Peter mu je segel v besedo:

«Nisem se prišel dogovarjat z vami, marveč zahtevam od vas, da vrnete možu ženo, katero ste mu nesramno ukradli.»

«Saj govorite lahko nekaj mirneje. Jaz vas še vedno ljubim in menim, da med prijatelji ni treba tako trdih besedij. Sicer pa povejte, kaj mislite s tem! Popolnoma nejasno mi je vaše govorjenje.»

Krotkost, s katero je govoril duhovnik, bila bi kmalu spravila Petra v zadrego. Siloma je zatrl v svojem srcu čut mehkode, ki se mu je začel vznemljati, in kričoč je očital svečeniku, da se le hlini in da ga hoče preslepiti.

«Od danes se ne prištevam več vašim blodnjam, in sram me je, da sem se kdaj. Goljufija vas vseh mi je sedaj znana. Sam svoj sem zopet in nikdar me več ne ujamete. Zato pa zahtevam še jedenkrat: Kje je Lidija Kohnova? Kje je nesrečnica, da jo vrnem užaljenemu možu? Dajte jo z lepa, ker sicer vas čaka maščevanje.» Tako je, penč se od jeze, kričal v duhovnika.

Ta je šele sedaj spoznal, za kaj se gre; zvedel je pa tudi, v kakšni službi je njegov ljubljani Peter. Oči so se mu skalile, solza mu je zablestela v njih, ozrl se je na razpelo na steni, del si roko na prsi in mirno rekel:

«Morda bi imel pravico pričakovati več spoštovanja in hvaležnosti od vas, toda to me ne boli. Z najgorjo pregreho me sumničite —, odpuščam vam. Zase ne zahtevam ničesar od vas. A kaj vam je storil vaš Bog, da ste ga tako grdo zatajili? Za osebo svojo se ne bojim maščevanja. Od ljudij me nima zadeti za kaj. In če me po krivici kaj doleti, mirne vesti in udanega srca bodem vse pretrpel. A vas svarim in opominjam, da vas čaka božje maščevanje, če ostanete na tem potu. Pri živem Bogu vas prosim, moj ljubi Peter, domislite se, kam ste zašli in kaj vas čaka!»

Kosma so te besede jako zbudile; jel je kričati, da ni Boga, da ni duše,

in naposled je hotel sam odpreti vrata v sosednjo sobo, kjer je mislil dobiti ubeglo ženo.

«Tukaj mora biti, in jaz jo najdem, in pokažem celemu svetu, kje so hivanavci in goljufi.»

«V svojem stanovanju sem jaz gospodar; vi si ne bodete lastili pri meni nobenih pravic», odgovoril je resno gosp. Josip in stopil k vratom.

«Prisilim vas», zakričal je Peter in hotel na stran odriniti duhovnika. V tem pa so stopili v sobo pomočniki. Slišali so krik in poslušali pred vrati. Zgrabili so Petra in ga siloma pahnili na hodnik. Hoteli so po policijo, a duhovnik jim ni pustil. Peter pa se jim je izvil iz rok in škripajoč z zobmi planil na cesto. Hitel je k Idi.

«Molčite o tem! Samo to si zapomnite, da nevera razdivja človeka; revež

je izgubil vero in zato se je poživinil. Molite zanj!» Tako je dejal svečenik in se vrnil v sobo molit za Petra in vse nesrečnike, ki so zatajili svojega Boga.

V Idini krčmi pa je med divjim krikom v družbi svojih zapeljivcev praznoval Kosem svojo zaroko z — Ido.

Drugi dan so že prinesli nekateri listi cele sestavke o nesramnosti nekega duhovnika, ki je «preril se v svetišče rodbinske ljubezni in s smelo, brezvestno roko razrušil najblažje in najlepše čustvo človeškega življenja.» Bralec so s slastjo prebirali to novico; nekaj jih je milovalo bankirja, nekaj se jih je norčevalo in blagrovalo zvitega «popa». Večina izmed njih pa je dejala: «Ej, taki so vsi.»

(Dalje.)

Vaški pohajač.

(Povest. — Spisal Podgoričan.)

III.

Jerom se ni nikjer nasrkal novodobnih črnogledih nazorov o svetu, vendar se mu je zdel svet malo prida, zlasti pa ljudje hudobni. Do tega prepričanja in spoznanja so ga pripravili ljudje večinoma sami. Vedeli so, da ni čisto zdravega uma in da njegovi možgani nekaterikrat delujejo počasi, toda niso imeli ž njim blagega potrpljenja in plemenitega usmiljenja. O vsaki priliki — često brez vzroka — so mu nagajali in ga dražili, češ da je blazen; tudi ga niso marali med seboj. Začel je zgodaj mrzeti ljudi, in ta mržnja je

počasi kalila, rasla in je rodila naposled brezmejno sovraštvo. Menil je, da ga preganjajo vsi ljudje in se mu rogajo; zato jih je brez izjeme sovražil in se jih ogibal. Zlasti oduren je bil, odkar je menil, da mu je lastni oče največji sovražnik.

Ker ga njegovi tovariši niso hoteli medse, mislil je včasih, da imajo dekleta bolja srca, in pridružil se jim je. Toda hitro je čutil, da jim je v nadlego. Posmehljivo so si pomežikovale in mu dejale marsikaj žaljivega; zato se je polagoma tudi teh ogibal. Možje

Znanstvene vrednosti Majarjeve zgodovinske razprave nimajo dosti, ker se opirajo večinoma na nedokazane podmine, katerih ni mōči spoznati za prave. V pretiranem rodoljubju n. pr. vidi že 1500 let pred Kristom povsodi Slovane.

* * *

Ogledali smo si podrobneje življenje in marljivo delovanje slavnega Ziljana, Mat. Majarja, in reči moramo: Mnogo zaslug si je pridobil za naš mili narod, kateremu je bil že pred pol stoletjem jeden izmed najvrednejših in najzaslužnejših buditeljev in katerega je iskreno ter nesebično ljubil od prve mladosti, dokler ni daleč od domovine med Čehi zatisnil očij.

Kot skrben duhovni pastir je tolmačil Majar vernemu ljudstvu slovenskemu mnogo let večne verske resnice ter kot narodni buditelj navduševal narod za njegove svetinje, vsikdar vnemajoč rojake za plemenito rodoljubje, bratovsko zlogo in slovansko vzajemnost. Nabiral je pridno bujno cvetje slovenskega selskega pesništva na našem narodnem vrtu, kot vzgleden slovenski pisatelj spretno podpiral naše mlado slovstvo ter kot «vzajemni Vse-Slavjan» delal z vsemi močmi, da uresniči visoki svoj vzor!

Nam pa bodi slavni pokojnik Matija Majar Ziljski vzor vstrajne delavnosti in vzgled nepremagljivega navdušenja za vzore!

Iz nove dôbe.

(Spisal Ivan Sovrán.)

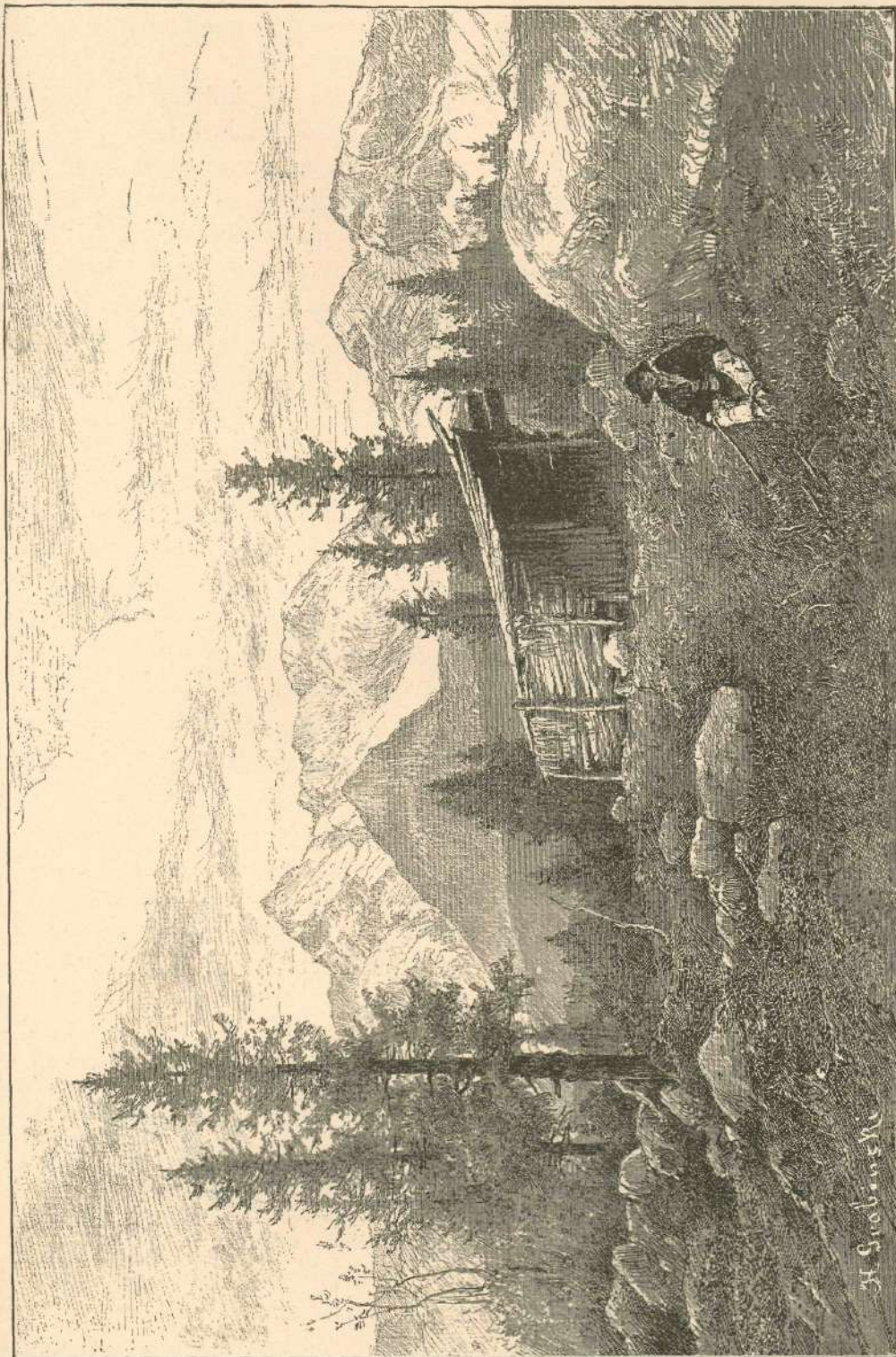
VI.

Bankirju se je zvedrilo debelo lice in na ves glas se je zarežal, ko je zvedel, da so že zasledili 'golobičico'. Takoj zvečer je hotel ponjo k duhovniku, pri katerem so jo slutili. Komaj so ga pregovorili, češ da je po noči nevarno, da se mu lahko pripeti kaka nesreča, ker bi se morda zapeljivec celó z orožjem branil proti njemu. Taki dokazi so mu pomirili nesrečno srce. Strah je premagal ljubezen, in počakal je. Drugi dan dopoldne pa je sestavil gromovito pismo in je poslal gosp. Josipu, zahtevajoč, naj mu nemudoma vrne uropano soprogo, ker sicer napne druge strune.

Krotek in miren odgovor je dobil, v katerem ga je duhovnik kratko pa odločno zavrnil, da s tem nima ničesar

opraviti, in da naj ga za to nikar več ne nadleguje. Kohn je vzrastel, ko ga je prebral. Udaril je ob mizo, zgubančil čelo in zarjul: «Saj je še policija v mestu, da spokorí take predrzne lopove.» Zvedelo se je že tako, kaj se je bilo zgodilo, in zato ni imel več pomisleka. Sicer je pa — — — židu v obče nekako v naravi, da pri vsaki priliki kliče na pomoč policijo, katero ima za najtrdnejši branik pravice in nravnosti v državi. Pinkeles, ki je prišel ravno k bankirju posvetovat se, hotel ga je potolažiti; najzgovorneje mu je dokazoval, da ne kaže takoj pomagati si s policijo, toda nobena beseda ni nič izdala. «Policija in nihče drugi! Ta mi pomore do mojih pravice. Saj me

že sedaj stane vsa ta neumnost nad . . . Celo imetje lahko zapravim zanjo, in že dva stotaka. Kam pridem po tem potu? preje me je stala, da je groza.» Pin-

Koča v Tatrah. (Narisal H. Grobinski.)

keles je poznal svoj rod; izprevidel je, pojavilo v Kohnovem srcu, in zato ga da se je denarno vprašanje premočno ni več pregovarjal.

Dobro uro potem je že nekaj mestnih stražnikov obstopilo rokodelsko hišo; uradnik z dvema drugima je pa trdih korakov vstopil v stanovanje duhovnikovo.

«Vi ste na sumu, da ste po zvijači odpeljali soprogo gospoda bankirja Arona Kohna. Vi ostanete tukaj; v imenu zakona pa zahtevam, da mi vročite ključke vseh shramb, da jih preiščem, kakor mi je dolžnost.»

Gospod Josip je na kratko pojasnil, da ga že v tretje nadlegujejo s stvarjo, ki mu je do cela neumljiva. Ni se ustavljal; izročil je ključke, in uradnik je šel s stražnikom na delo. Takrat so bili v občje žalostni časi v tej zadevi. Pravde proti duhovnikom so se vršile dan za dnem, in občno mnenje je z največjim veseljem pozdravljalo take novice.

V prsih gospoda Josipa je vse vrelo. Vest mu je pričala, da je celo svoje duhovsko življenje delal samo za drugih blaginjo, in sedaj ga sumničijo kot zapeljivca; najgrje hudodelstvo, ki se more očitati duhovniku, prideva se mu. Le težko se je premagoval in siloma je izkušal pomiriti žalost in jezo, ki sta mu rojili v srcu. Sklenil je roki na prsih in kvišku je uprl oči; iskal je moči pri Bogu. In pri tem se je za trdno namenil, da ne pove, kje je Lidija. Zanja se je bal, zase nič. Bil je že popolnoma miren, ko se je vrnil uradnik, rohneč, da je bilo vse iskanje zastonj. Nekaj stvari je še poprašal, potem pa je dejal:

«Vi pojdete z menoj. — Pripravite zaprt voz!» ukazal je stražniku.

Za malo časa je že drdrala kočija z gumpendorfske ceste proti notranjemu mestu. Ljudij se je bilo že mnogo nabralo pred hišo in nebrojno zabavljic in psovk je letelo na duhovnika. Niso sicer vedeli, za kaj se gre, in ugibali so to in ono. Pinkeles je stal med

njimi; zadovoljno sta se mu nasmihali široki ustni in slastno je pripovedoval radovednim gledalcem, da je pop siloma uropal nekemu imenitnemu gospodu — mlado ženo.

«He, kdo vé, kolikrat se je že kaj takega primerilo pri teh možeh. Pa seveda, če se revežu kaj zgodi, ni nikogar, da bi se postavil zanj. Bogatin si pa že zna poiskati pravico.»

«Vse naj zapró — te licemerce», oglasil se je nekdo izmed množice, in razhajajoči se so ponavljali za njim, da preje ne bode mirú, dokler ne potaknejo vseh v luknjo.

Kmalu se je razglasilo po vsej okolici, da so zaprli gospoda Josipa. Tudi v elizabetinski samostan se je zvedela ta novica. Sestra prednica je poslala takoj vprašat v rokodelsko hišo in zaznala je, kakor je že sama slutila, da je vse to v zvezi z njeno varovanko, nesrečno Lidijo. Premišljala je, kaj naj stori; vsekako je bilo treba nagle pomoči, da oslobodi nedolžnega duhovnika in da svoj samostan ohrani v dobrem glasu. Če bi začeli policaji laziti tudi ondu, ne kazalo bi dobro. Lahko bi se dogodilo, da kar na kratko dobi ukaz, naj vse sestre zapusté samostan in gredó, kamor jim drago. Bala se je. Lidija se ji je sicer jako smilila in težko ji je delo to nesrečno bitje pahniti med svet, toda drugače ni kazalo. Lidija je morala ostaviti samostan in iskati drugodi zavetja. Sama je šla k nji in ji ljubeznivo pojasnila, kaj se je zgodilo. Ubogi Lidiji je kar zgomazelo in planila je proti vratom, kličoč:

«Tako ga morajo izpustiti, brez pomude hitim zahtevati, naj mene zapró ali umoré, ali kar hočejo storé z menoj, samo mojega največjega dobrotnika, ki tako po nedolžnem trpi zavoljo mene, moram rešiti.»

Prednica jo je ustavila, prijala jo za roko, pogledala ji živo v oči in dejala:

«Lidija, ali ostanete trdni v svojih dobrih sklepih, naj pride, kar hoče?»

«Do smrti, vedno in povsodi; nobena stvar me ne premakne. Če sem prav ženska, ne strašim se nikogar; svojo dušo bodem branila proti celemu peklu, če bode treba.»

«Če imate trdno voljo, potem se vam ni bati. Brez dvojbe vas čaka mnogo težav, toda Bog vas bode podpiral in premagali jih bode. Prvo, kar storite, bodi to, da se postavno ločite od pregrešne zveze. Posvetujte se z odvetnikom P., poštenim krščanskim možem, in vse se bode srečno izšlo. Pred vsem pa se prav goreče priporočite Bogu in vanj zaupajte v vsem. Vaša moč vas lahko zapusti, On vas ne bode zapustil; vi morda kmalu utegnete oslabeti, Njegova milost pa ne oslabi nikdar.»

Podučevala jo je še dalje, kako naj se véde, in kam naj se obrne, s solznimi očmi jej je prekrižala pri odhodu belo čelo in jo prisrčno poljubila.

Bogu zaročena devica in skesana grešnica sta bili sestri pred Bogom; vezala ji je sveta ljubezen.

Lidija je opravila srečno pri odvetniku. Čudil se je, zakaj so zaprli duhovnika; povedal ji je, kaj naj stori. Nemudoma je šla od tam v mestno hišo, kjer je izjavila, da je sama radovoljno zapustila bankirja in da se hoče postavno ločiti od njega. Gospoda Josipa so takoj izpustili, njej so pa naročili, naj pride kasneje. Med tem so tudi sporočili bankirju, kaj se je zgodilo.

Bankir je sedaj izprevidel, da ne bode tako lahko dobiti žene nazaj, zato se ga je polotil prejšnji smešni obup. Poslal je po Pinkelesa, ker sebi ni zaupal, da bi mogel pregovoriti Lidijo. Vzdi-

hujoč je naročal zvitemu svojemu posredovalcu, naj jo pridobi z lepa.

«Saj vidite, da sem ves zmešan. Toliko nujnih opravil imam; dela je v pisarni čez glavo in sedaj — še to. Da bi vi mogli čutiti, kar čuti moje srce! Povejte ji, da jo ljubim bolj nego vse na svetu in da ji odpuščam, da ji dam, kar hoče, samo vrne naj se. Kamor bode hotela, smela bode iti; nikdar ji ne bodem branil, da se le vrne. Pomagajte mi torej, plačam vam z zlatom vsako stopinjo.» Od strasti se je tresel trebušni mož, Pinkeles ga je pa muzajoč se opazoval.

«Kar morem storiti, vaše blagorodje, vse bodem storil, samo stroški so že doslej veliki; iz svojega ne morem zakladati. Zato prosim, da me v tem podprete.» Poznal je bankirja predobro, da bi bil verjel njegovim obetom. Poravnala sta se in zadovoljen je šel Pinkeles zopet — na svoj posel.

Lidija je doživela bridke trenutke. Bila je osamljena. Zdelo se ji je, da nima nikogar na svetu, komur bi mogla potožiti svoje težave. Ni se sicer bala Kohna in trdno je bila prepričana, da je nič več ne more premakniti od prave poti, toda — kaj bode ž njo? Temna, negotova bodočnost ji je kalila duševno zadovoljnost. Proti cerkvi sv. Štefana jo je zavila in pred podobo Poške Materje Božje je pokleknila. Izprva ni mogla nič kaj moliti; motili so jo spomini zadnjih dnij. A čim dalje lože ji je bilo pri srcu, zopet se je pomirila in ohrabrila. Zdelo se ji je, da ji Marija obeta svoje materinsko varstvo. Lidija se je mudila dolgo na tem kraju. Pač ni opazila, da je blizu nje neko drugo srce, ki si tudi lajša z molitvijo notranje težave. Za njo v klopi je molila prav tisti čas drobna, blede deklica — Ulmerjeva Pavla. Tudi ona je prišla iskat sèm

pomoči. Mačeha jo je od dné do dné bolj zaničevala in jo prav do dobra preganjala. Pri očetu ni bilo misliti na zaslombo, celo odobral je surovost svoje žene, češ da se tem preje upogne samoglava trma njegovi praznoverni hčeri. Tako ni slišala ubožica nikdar lepe besede, vsak dan pa poziv, naj se pobere, če se neče ukloniti. Večkrat je že sama mislila na to, vendar je vselej premagala izkušnjavo. Mislila si je, da bi bilo v vseh ozirih še slabše za očeta, če bi ne bilo nje doma; dolžnost ji je bila, da ostane pri njem. Zadnje dni je tudi spoznala, da se nekaj novega snuje proti njej. Omožiti jo hočejo. Oče ji je nedavno razodel to svojo misel; ni ji sicer še odbral ženina, toda že dvakrat je bil povabil zvečer nekaj svojih znancev-tovarnarjev ž njihovimi rodbinami v svojo hišo. Pavla bi se bila pač rada odtegnila, toda oče ji je najostreje ukazal, da mora družbi streči. Težko ji je del ta posel. Kar je bilo moških, vse jo je gledalo in v vseh mogočih oblikah se ji klanjalo in jo hvalilo; trije mladi, neoženjeni lahkoživci, sinovi Ulmerjevih znancev, so pa brez izjeme sklepali v svojem srcu, da bi bila zveza s Pavlo vrlo dobra in koristna stvar.

Pavli je močno presedalo tako prilizovanje, ki se ni vjemalo ž njeno resnobno naravo. Ker je pa čutila, da bode treba zaradi tega prestati še marsikaj, prosila je večkrat božje pomoči. Zato je bila prišla tudi danes k sv. Štefanu. Že je namerjala oditi, ko opazi, da joče pred altarjem blede gospa. Nehoté jo počaka, in ko zagleda solzečo se pred seboj, zasmili se ji; takoj jo obide želja, da bi se seznanila ž njo. Gotovo ji je še huje, nego nji, morda ji more celó kaj pomagati. Skratka: za Lidijo se je zanimala in sklenila je, da

jo nagovori. — Takoj za njo vstane tudi Pavla in pred cerkvenimi vrati jo vljudno pozdravi in ji pove svoje ime.

«Oprostite, draga gospa, moja predrznost. Prvič vas vidim in zdi se mi, da sva že najboljši prijateljici; če že ne drugače, vsaj da obe iščeva tolažbe pri Mariji.» Lidija je videla na nedolžnem licu ljubke Pavle, da govori odkritosrčnost in deviška ljubeznivost iz nje, in zato ji je stisnila roko, bolešno se nasmehnila in dejala:

«Kaj marate vi! Kako bi se merili z menoj v težavah? Najbolj zapuščeno bitje na svetu imate pred seboj, ki je že izkusilo vse zlo; vi pa ste komaj še prestopili prag življenja.»

«Ne sodite prenaglo! Morda moje stiske niso take, kakor vaše, toda hude so.» Resno in počasi je govorila Pavla te besede; videlo se je, da je čutila, kar je rekla. Povesila je oči; Lidija pa je zrla vanjo, kakor bi hotela zvedeti njeno skrivnost.

Žalost združi in sprijazni ljudi med seboj prav tako hitro, kakor veselje. Tudi Lidija in Pavla sta bili kmalu zapupni med seboj. Pripovedovali sta si svoje zgodbe. Lidija je občudujoč poslušala. To šibko dekle ji je bilo nov dokaz, koliko zmore človek, ki zaupa božji previdnosti. Tu je videla čisto junaštvo. Sama je le po vrhu orisala svoje življenje, ker se je bala pohujšati nedolžno devico. Pravila ji je, da je zašla na napačna pota, da je celó zatajila svojo vero, da pa sedaj hoče zopet živeti pošteno in krščansko. Naposled je še povedala, da jo preganjajo njeni zapeljivci, in da vrh tega nima nikjer zavetja.

Pavla je sedaj umevala solze, ki jih je videla na njenem licu, in zdelo se ji je, da ji kliče notranji glas, naj pomaga ubogi ženski. Pogovorili sta se še

marsikaj, in Pavla si je pri tem že vse načrtala, kaj bi storila. Domenili sta se, kdaj naj pride Lidija k Ulmerjevim poprašat, kako in kaj. Pavla je pa takoj hitela k očetu, da zvrši svoj namen.

Ulmer je bil uprav pregledal neki večji račun, ko vstopi hčerka. Bil je dobre volje.

«No, kaj dobrega prinašaš?» vpraša jo, ko mu je poljubila roko.

«Saj veste, moj ljubi oče, da samo s prošnjami hodim nad vas. Zopet bi nekaj rada, pa nekaj važnega.»

«Samo kaj pametnega tudi! Tvoje želje so navadno jako neumne in razposajene.»

«Res je; vedno bolj spoznavam, da sem neokretna in da nisem za nobeno družbo. Prav zato bi vas pa prosila, da mi v tem oziru pomagate. Sami veste, da sem doslej najrajša tičala doma. Treba mi bode med ljudi. In tu mora olikano dekle kaj znati, da se vé obnašati in da je drugim v zabavo, ne pa za dolgčas. Zato vas prosim, preskrbite mi kako zvedeno učiteljico, ki pozna svet in ki me bode naučila vseh takih skrivnostij. Učila sem se sicer petja in glasbe, pa sedaj mi je že vse šlo iz glave. Pusta sem kakor slama. V družbi ne vem kaj početi, ne kaj izpregovoriti. Tudi francoščina je povsodi potrebna; treba mi bode pa še mnogo vaje, predno se popolnoma izurim. Kaj menite, predragi oče?»

Ulmerja je to govorjenje iznenadilo. Prepričan je bil zase, da se mu hčerka obrača po njegovih mislih na boljše, zato je smejoč se podal Pavli roko:

«Tako te imam rad; sedaj vidim, da me ljubiš in da si izprevidela, kaj mi je všeč. Vse, kar želiš, naj se zgodi.»

Začetek je bil srečen, in Pavla je kar brž jela pripovedovati, da vé za bivšo

operno pevko, ki je v vsem potrebnem izobražena in ki bi bila nalašč zanjo. Oče je bil zadovoljen, in Pavla je takoj sporočila Lidiji, naj se pride predstaviti. Vse se je srečno izšlo. Lidija je bila Ulmerju in njegovji ženi všeč; pogodili so se, in še tisti dan je imela priti v novo službo.

Pavlina nedolžna zvijača ni bila brez resničnega temelja. Že dolgo si je namreč želela človeka v hiši, kateremu bi mogla zaupati, s katerim bi se kaj razvedrila. Čemerno lice njene mačehe je dolgočasilo celo hišo, suha puščoba je gospodarila v njej. Jediní kratek čas in jedino razvedrilo je imela Pavla pri svojih revežih; toda še k njim se je morala skoro skrivaj prikrasti; zato si je želela več slobodnega gibanja, več življenja, in spoznavala je, da se tista mrtva dolgočasnost, katera jo je nadlegovala že dolgo, ne prilega njeni naravi. Kolikokrat si je mislila: Da bi imela kako sestro, to bi se veselila ž njo! Ž njo bi hodila v cerkev, na sprehod, k revežem, posvetovala bi se ž njo, igrali in peli bi skupaj; nobena težava bi me ne mogla potreti. In Lidija se je zdela prav ustvarjena za njo; sočutje, izvirajoče iz krščanske usmiljenosti, jo je takoj v prvem trenutju omililo nepokvarjenemu Pavlinemu sreću.

Lidija pa je zahvaljevala Boga, ki jo je tako naglo rešil vseh zadreg. Kako ne bi rada družbovala nedolžnemu dekletu! Solznih očij je objela svojo dobrotnico, ko sta bili sami, in ji dejala:

«Jaz naj bi vas učila: toda potrebna sem, da me vi učite. Iz vašega srca se bodem učila, da bodem kdaj morda vredna vaše ljubezni.»

Brez strahú in popolnoma mirna se je napolnila ob določenem času v urad, da se reši zadnjih spon, ki so jo vezale s prejšnjim življenjem.

Pinkeles je uporabil vso svojo zvitost, da bi se sestal z Lidijo. Tudi Karra je prosil pomoči; znano mu je bilo namreč vse razmerje časnikarjevo do bivše pevke. Zvedel je, da je bila pri Elizabetinkah in da je tisto dopoldne ostavila samostan; več ni mogel dognati, dasi sta oba s Karrom pozvedovala, kar sta mogla. Karru se je obnovila prejšnja strast, in rad bi bil videl Lidijo zapuščeno in ponižano; rad bi se bil maščeval nad njo, najrajši seveda tako, da bi ga ona še prosila pomoči. Hitel je h Kohnu in ga pregovarjal, naj se vsaj na videz pokaže trdega proti njej, češ, tako bode najbolje dosegel svoj namen. Lidija je sedaj čisto brez podpore, še na kolenih bode rada prosila odpuščanja.

«Ali menite, da res?» vpraša Kohn.

«I, seveda; jaz poznam ženske; če boste sedaj tako lazili za njo, kakor ste začeli, godilo se vam bode pozneje slabo. Popolnoma v oblasti vas bode imela, in to bi bilo vendar sramotno za bankirja Kohna, če bi se dal strahovati borni ženski. Držite se trdo, če tudi vam srce drugače veleva; saj ste mož.»

Kohnu je bilo po volji tako govorjenje, vendar si ni upal sam igrati tako hude uloge. Pooblastil je Karra in mu še posebej naročal, kako naj opozarja Lidijo na neštivilne dobrote, ki jih je prejela od njega.

«Vse sem ji dal: zlatnine, draguljev, nakupil ji obleke in naposled še — srce in roko; pa me zapusti! Ali ni to grda, črna nehvaležnost? V najboljših hišah bi bili srečni, če bi bankir Kohn pri njih poprašal, toda jaz sem se usmilil bore pevke in jo pobral skoraj s ceste. Vse to ji povejte, samo ne presurovo. Moja Lidija ni vajena surovih besedij.»

Kohn je bil vesel, da mu ni bilo treba samemu nastopati. Bil je prelen za to in zdelo se mu je, da nima časa za take stvari. Takih ljudij ima le preveč nova dôba. Nič se jim že več ne ljubi, najlepše dolžnosti človekove prepustčajo drugim najetim ljudem. V družinskem življenju že ni skoro opravka, ki bi ga novodôbni stariši ne prepustčali plačanim osebam. Vzgoja, poduk, strahovanje — vse to je v drugih rokah; morda bodo taki stariši še posebej plačevali koga, da bode otroka namestu njih ljubil. Zato ni čuda, če se najimnitnejše zveze sklepajo tudi po plačanih posredovalcih, ni čuda, če tudi snubijo in se ženijo — po agentih in časnikih. Idealov ni več najti; strast s svojim teženjem po slasti kraljuje; denar in vseobčna popačenost jo pa podpira in ji dobavlja novega gradiva.

Karr jo je slabo skupil pri Lidiji. Na hodniku mestne hiše jo je dobil. Ko se je jel dobrikati ji in ji zatrjevati, da se sme še vedno zanašati na njegovo prijateljstvo, dasi ga je bila pred celim svetom tako silno razžalila, obrnila mu je hrbet. Ni besede ni izpregovorila ž njim. Jasno in odločno je povedala uradniku, da je na noben način in z nobenim pogojem ni več volja spraviti se s Kohnom. «Samo najhujša sila me more privleči zopet v njegovo hišo, toda toliko zaupam v pravico, da bode tega branila slabotno žensko.» V imenu Kohnovem je govoril Karr in najživeje slikal nehvaležnost Lidijino, toda zaman jo je izkušal s tem premotiti.

«Rešil me je, res je to. Z denarjem mi je pomagal, in hvaležna sem mu za to. Toda kdo je dal več pri tej kupčiji? Svoje poštenje in svojo vero sem mu žrtvovala in menim, da imam za tako ceno vsaj pravico tirjati, naj me sedaj pusti v miru.»

Uradnik ji je tudi prigovarjal, naj se spravi z možem, toda ni šlo. Za par tednov kasneje se je uradno proglasila ločitev zakona. Lidija je bila prosta.

V novem domu se ji je godilo dobro. Znala se je vésti tako, da ni izgubila naklonjenosti Pavline mačehe. O veri se ni razgovarjala ž njo, pač pa ji je pripovedovala iz raznovrstnih svojih izkušenj; pela ji je in kratkočasila jo, kar je mogla. Neko novo življenje se je začelo v hiši. Pavla je bila vedno vesela, in staremu Ulmerju se je kar srce smejalo, ko jo je gledal čvrsto in zadovoljno, ali ko je poslušal njen srebrnojasni glasek. Mislil si je, da se je popolnoma izpreobrnila, in ž njim vred je tako sodila tudi žena njegova. Najbolj jo je v tem potrjevalo, ker ji ni hotela nikdar več ugovarjati, ko je zopet jela grditi katoliško vero.

Domenili sta se z Lidijo natanko, kako bodeta delali, da si ne škodujeta. Lidija je že dobro poznala človeško srce, in njeni nasveti so se zdeli Pavli tako modri, da jo je rada slušala. Bili sta vedno skupaj. Ko sta se skoraj vsako popoldne odpeljali na sprehod, kakor so mislili doma, obiskavali sta reveže, ali šli poslušat kako propoved ali pa pomolit v cerkev. Mačehi se največkrat ni ljubilo ž njima, samo proti večeru se je z možem rada peljala v gledišče ali kam drugam; tedaj sta pa že dobili kak izgovor, da jima ni bilo treba spremljati ju; le včasih sta šli zaradi lepšega, da ni bilo nepotrebne zamere.

Večerne zabave so bile pa tudi doma precēj pogostne. Ulmer je vabil sedaj tega, sedaj drugega, in vsak povabljenec je rad ustregel takemu vabilu; ženinov se je Pavli nakrat nabralo vse polno. Ona je bila pa z vsakim prijazna, toda domača z nobenim. Vedno je imela za

goste pripravljeno kako zanimivost; z Lidijo sta zabavali družbo; vse ju je bilo veselo; izmed mladih snubačev pa je vsak mislil, da vsa ta prijaznost velja njemu. Niso vedeli, da pozno v večer pred podobo Matere Božje kleči čarobna deklica, ki so jo videli polno življenja in vso v veselju; niso vedeli, da ji često solze tekó po belih licih in da vzdihava, naj ji Bog odpusti njeno ravnanje in naj jo varuje, da bi nikdar ne omadeževala duše. Izprevidela je — in Lidija jo je potrdila v tem — da si mora najprej pridobiti ljubezen in naklonjenost svojih mrzlih starišev, če hoče kaj doseči, in da mora zato ustrezati jim v vsem, kar se le dá storiti brez greha. Morda se tako odtaja trda skorja očetu s srca in morda izpregledata z mačeho vred, kje je resnica in kje je temelj prave sreče. Čim bolj se je veselila na zunaj, tem bolj se je pokorila in zatajevala skrivaj; zato je pa vse njene šale, vso njeno radost preveval neki sveti lesk čistosti in prave nedolžnosti.

Nekega večera se je zopet zbrala lepa družba pri Ulmerju. Najljubši prijatelji njegovi, Tauber, Sock in Lanner, vsi tovarnarji, so bili gostje s svojimi družinami. Prijetno je bilo. Dve Tauberjevi hčeri sta igrali na klavirju; Pavla in Lidija sta peli; dorastla sinova Sockova, Leopold in Evgen, sta med tem preresetavala, katera je najlepša med njimi; stariši so smejoč se gledali veselo mladino. Samo Lannerjev Gabrijel je nemo in mračno gledal predse.

«I kaj pa je vam, da ste tako žalostni? Če mi obljubite, da se razvedrite in nasmejete, dam vam šopek», nagovori ga Pavla.

«Z največjim veseljem sprejemem iz vaše nežne roke tako darilo, toda ne vem, ali mi bode možno izpolniti vašo zahtevo.»

«Zakaj ne? Ali vam je tako težko malo smehú?»

«Težko se je smejeti v našem času; preresen je, toda, lepa gospica, oprostite mi, da vas s takimi izrazi vznemirjam. Vam cvete najkrasnejša pomlad življenja, in čemu naj bi se sedaj razgovarjali o poletnem viharju in o mrzlih, zimskih snegovih?»

«Gospica Pavla, pustite ga, čudneža, ta ni za nas; če se začnete pogovarjati ž njim, nalezete se še vi čemernosti», oglasil se je Leopold, in vse se mu je zasmejalo.

Gabrijel je bil res čudak. Njegov oče je trdil, da celi Dunaj nima bolj pridnega in prebrisanega, pa tudi ne bolj zamišljenega in pustega možaka, nego je njegov Gabrijel. Pavlo so nekako pretresle njegove besede. Pogledala mu je v resno moško lice in zdelo se ji je, da bije dobro in pošteno srce v mladem možu. Malo je potem govorila, toda to ni motilo družbi veselja. Še opazili niso, da se je Gabrijel tiho izgubil.

«Da bi vi poslušali mojega čudaka, kadar začne pridigati, to bi se vam ježili lasje», zatrjeval je njegov oče svojim tovarišem, ki so imeli na gorenjem koncu mize svoje pomenke. «Dela vam čuda pridno in zanesljivo; vsak posel mu lahko prepustim, bolje ga opravi, nego jaz. Toda drži se vedno čemerno, naj ga še tako pohvalim, ali naj mu še toliko primaknem njegovi mesečnini.»

«Jaz vem iz lastne izkušnje, kaj se pravi, če otroci kljubujejo in delajo kisle obraze», pristavil je Ulmer.

«Kaj pa mu je? Ali je morda zaljubljen ali bolan? Drugega vzroka takemu ravnanju ni, kolikor jaz poznam svet», ogласi se počasi in dobrovoljno Sock in se s ponosom ozre pri tem na svoja sinova, češ, tu imate vzor mladeniški!

«Kaj mu je?» izpregovori oblastno Lanner. «Meša se mu, meša, ali pa — če hočete — modruje. Vedno zatrjuje, da družba človeška tako ne more obstati, kakor je sedaj. Jaz sam sicer nisem za take stvari, ker sem ga pa že tolikrat slišal o tem, ni čuda, da že tudi jaz vem nekaj njegovega modrovanja. Pravi namreč, da proizvodjanje blaga ni v nobenem pravem razmerju z uporabo njegovo. Mnogo več se proizvaja ali nareja, nego je treba. Da se torej spravi blago vsejedno v denar, morajo proizvajalci skrbeti, da se navadi ljudstvo novih, dotlej neznanih potreb. S tem pa ljudstvo propada, ker ne more zmagovati stroškov, in zato se množi od dné do dné lačni, za vse pripravljene proletarijat — poslednji stan, in ta proletarijat mora vstopiti v službo proizvajalcev, da ž njimi vred pomaga propadu ostalih stanov.»

«Kaj pa hoče s tem?» vpraša Tauber. «Kaj pa to njega in nas briga, kako se godi drugim? Vsak naj zase gleda, kakor more! Kdor propade, ni ga škoda, saj ga pokoplje le lastna neumnost.»

«Sicer pa je tisto vedno govoričenje o trpečem proletarijatu največje brezumje», pristavi Ulmer. «Taki ljudje, ki so v tistem tako imenovanem proletarijatu, niso za nikamor drugam; narava že sama odloči človeka za to, kar naj bode. Saj je prav tako pri živalih. Konj, vol in osel so vsi za voznjo, toda vsak po svoje. Osla ne uprega nihče pred kočijo, od vola nobeden ne zahteva urnosti. Kakoršno je pa njihovo delo, taka je tudi hrana in stanovanje. Za osla je osat in koprive pa — palica; za vola je seno in — mesarski kij, za konja pa oves. Z ljudmi tudi ni drugače; razloček je že v naravi; neolikanih butcev menda nobeden ne bode primerjal z — nami. Kaj hočemo!» Vsi

so se zakrohotali, Lanner je pa pripomnil:

«Saj jaz prav tako mislim, toda Gabrijela ne prepričam; zaman je vsaka beseda. On pravi, da mora propasti človeška družba, če pojde tako naprej.»

«Naj, če hoče! Mi tako ne bomo več čakali tega zanimivega konca», pravi Sock, smejoč se, in pristavi: «Ali hoče vaš sin svet zopet spraviti v pravi tir, ali kaj?»

«To mu pa še ne gre prav dobro od rôk, ni mu še vse jasno. Včasih trdi, da mora priti velika socialna prekucija, ki bode vse to, kar sedaj obstaja, pomedla raz zemeljsko lice; drugič pravi zopet, da se morajo ljudje bolj izobraževati in da jih more le omika rešiti; včasih pa modruje, da more samo država zopet urediti zmedene razmere.»

«To so prave čenče. Fant je kje bral spise socialistov in sedaj je zmešan. Le pazi nanj, da ti popolnoma ne znori», pravi Ulmer.

Pavla je slišala ves pogovor; izprevidela je še bolj, da je Lannerjev Gabrijel dober mladenič, ker toliko misli in toliko čuti — za druge.

Gabrijela ni bilo več nazaj. Pavli je to dobro delo; bala se je zanj, da bi se zopet ne vrnil v tako družbo.

«Ko bi bil jaz tak norec v svoji mladosti», razlagal je Sock, «nikdar bi ne bil priplezal tako visoko, kakor sem sedaj.» Dobrovoljno se je pri tem poigral z veliko zlato verižico, ki mu je visela okrog vratú. «Jaz sem popolnoma prepričan, da velja Darwinov nauk o boju za obstanek še dandanes. Med živalmi so tiste vrste ostale, ki so bile zvitejše, premetenejše in močnejše od drugih. Tako je tudi z ljudmi. Pravice do življenja nima človek nobene, kdo naj mu jo dá? Še manj ima pa pravice do prijetnega in lagodnega življenja.

Zato se ne more prav nič pritoževati, če slučajno propade po lastni neprevidnosti!»

«Izvrstno, izvrstno», oglasé se vsi trije in mu zaploskajo. Tudi njegova sinova privabi odobravanje k očetu, da mu častitata, če tudi nista vedela, za kaj se gre.

«Čujta, mladiča, zapomnita si to: Tudi vidva nimata nobenih pravic; nekaj močij vama bodem jaz zapustil, pravico pa si morata delati sama. V življenje vstopita z raztegnjenimi komolci; kolikor več jih odrineta, tem bolje bode za vaju, tem več pravic si priborita!»

Oba se zasmejeta in starejši pravi: «Za sedaj vsaj meni popolnoma zadočuje jedna pravica, dragi oče, da smem ljubiti lepa, nežna bitja. Kaj pomagajo vse druge pravice, če bi ne bilo veselja in slasti v ljubezni? Gospica Pavla, dajte mi do sebe to pravico, pa vam prepustim vse druge; s tem si pridobim nebesa in ne pobrigam se potem več za ves svet.» Hotel je pri tem prijeti Pavlo za roko. Toda Pavla se je umaknila in je resno in hladno dejala:

«Človek ne živi sebi in ne umrje sebi, marveč živi in umira Bogu, ki ima največje pravice do njega. Slabo deklo sem sicer, vendar se drznem trditi, da vaše govorjenje ni vredno krščanskega mladeniča.» Ulmer je zaklel sam pri sebi in srpo se je ozrl v svojo hčer; ta pa mu je mirno pogledala v oči, poklonila se družbi in odšla. Takoj za njo je šla — Lidija. Vsi so bili poparjeni. Lanner pa se obrne k Ulmerju, rekoč: «Tudi ti imaš sitnosti, kakor vidim, s svojim zarodom. Taka ošabnost ni prida.»

«Bodi ošabnost, ali ne bodi, to me že ne boli toliko, kakor vzrok, iz katerega izvira. Tercijalstvo njeno sovražim. Upam pa, da jo zmodri čas in da ji

pametna spremljevalka njena, ki sem jo nalašč za to dobil v hišo, poravna neumne misli.»

Sock je godrnjal, sinova sta se pa prisiljeno smejala. «He, ta ženska še ne vé, čemu je na svetu», pravi starejši.

«Treba bode, da jo ti naučiš, samo previdneje moraš začeti», odvrne mu brat, in oba se zakrohočeta.

Kmalu so govorili tovarnarji o ženskah sploh, o njih namenu in pomenu; z opolzlimi šalami so se kratkočasili. Vsak je razvijal svoje misli, ki so imele pri vseh jeden glavni temelj, namreč — uživanje, sebičnost.

Ulmer je med drugim razlagal tudi to, da sploh nobene pravice na svetu ni, da je nespametno govoriti o kakem stalnem pravu, ali o kaki stalni pravosti.

«Vse se menja na svetu; kar so včasih imeli za slabo, to je sedaj dobro, in narobe. Kdor presega z razumom ostalo nevedno tolpo ljudij, lahko spravi brez truda največjo neumnost med ljudi pod imenom največje čednosti. Poglejte samo jeden primer! Koliko se vpije in razgraja o ljubezni do domovine, in vendar nobeden ne vé, kaj je to. Izmislili so si to besedo mogočniki, ki so potrebovali, da jih ljudstvo brezpogojno sluša, in kar so hoteli doseči sebi v korist, to so raztrobili v svet, češ da je potrebno za domovino. Kaj je domovina in koliko je vredna? Gotovo ne več, nego ima v sebi bogastva in močij. Čemu torej toliko ovinkov! Zakaj nam vpijejo: Ljubite domovino? Naj rajši rekó: Ljubite sebe in izkušajte, da si ohranite in vedno zvečate svoj imetek, potem bode vedno več ljubezni vredna naša domovina.»

Takih in enakih groznih nazorov se je slišalo mnogo tisti večer. Kdo ne vé, da so ti nazori dandanes razširjeni med visokimi in nizkimi sloji človeške družbe? Ali pa bode mogla taka družba, s takimi nazori, s tako npravnostjo, s takimi načeli o pravici, o domovini, o veri — ali bode mogla obstati dolgo, na to naj odgovori drugi.

Čez polnoči so ostali naši gostje pri Ulmerju in se tako zabavali. Vino jim je šlo že precěj v glavo, jeli so peti in razgrajati; tudi ženske so se jele vtikati, šuma in hruma je bilo dovolj. V tem se je Sock posebno živo pogovarjal z Ulmerjem in mu pripovedoval, da mora oženiti svojega starejšega sina, ker mu tako preveč zapravlja in ni za nobeno delo. Kadar pa dobi ženo, tedaj postane pameten in poloti se resnobra delu. Za take malopridneže je najbolje zdravilo zakonski jarem. Ulmer je tudi dejal, da svoji hčeri išče moža; domenila sta se, udarila si v roki in — zaveza med obema otrokoma je bila sklenjena.

Ko so se gostje vračali domov, svetil je mesec, in v njegovi blede luči je sijal križ svetoštetfanskega stolpa. Zdelo se je, kakor bi bil hotel posebej opozoriti ves Dunaj, da je že devetnajststo let svet odkupljen in odrešen. A tje, kamor kaže križ, ne povspenjajo se več ljudje nove dôbe; predaleč, previsoko jim je. Smer njihovega razuma in srca je — prst in blato. Mesec je že mnogo videl na svetu, a da bi znal govoriti, zaklical bi, da toliko trdih in pustih src, toliko razdejanega uma, kakor v novem času, ni še gledal nikdar.

(Dalje.)

Iz nove dôbe.

(Spisal Ivan Sovrán.)

VII.

Ida in Peter Kosem sta praznovala v velikem slavju svojo ženitnino. Velika soba je bila natlačena gostov. Dr. Glück s Karrom in Pinkelesom so bili seveda tudi med njimi. Delavcev in delavk je bilo posebno mnogo. Novi nauk se je bil že precèj razširil med nje, hrepenenje po boljših, slobodnih časih jih je pripravljalo za zvezo; sovraštvo do trinogov, to je do onih, ki imajo kaj oblasti ali imetka, družilo jih je in spajalo. Nekdaj so se ljudje vneli za razne stvari, kakor za slobodo, za napredek, za omiko, za uživanje. Na zastavi, katera vihra socijalističnim delalcem v boj, pa je zapisano s krvavimi črkami: *Z a k r u h , z a ž i v l j e n j e !* Rešiti in ohraniti si treba obstanek življenja. Lakota in revščina lastna in družine njegove pa jim rodi mnogo strastij, hujših in silnejših, nego karkoli drugega. Koder si z bledih, upalih lic, katerim se pozna glad in trpljenje, izbrisal še jedino upanje prihodnjega življenja, tam ti v znamenju lakote riše strast neizbrisna znamenja sovraštva, želje po maščevanju, krutosti in divjosti.

In žal, Kosmovi svatje so pričali, da že umevajo, kaj zahteva od njih socializem. Burno in strastno se je slavilo ženitovanje. Ponosno je sedela Petru ob desnici njegova, v mestnem uradu ž njim poročena Ida. Črni lasje so ji razpletani viseli po plečih; rdeča obleka in rdeče cvetke v nedriji so govorile, da je žena socijalistova. Črno, živo oko, ki se je zmagoslavno oziralo po dvorani, hotelo je reči, da se ženski sili nobena druga ne more ustavljati. Peter je bil tudi vesel, ali vsaj zatrjeval je,

da je vesel. Seveda ni bilo to veselje tisto mirno, krotko veselje zadovoljnega srca, marveč le umetno razdražena slast, ki se nanagloma užge, za kratko dogori in se upepelí.

Samo jedna misel ga je nadlegovala: dom in njegovi domačini. Na ptujem slavi sam svoj veseli dan in ptujci so mu svatje. Pač drugačna je doma ženitnina! Stariši gledajo srečo mladih poročencev in se pomlajajo ž njimi; sorodniki in znanci častitajo novi zakonski dvojici, ki ju veže odslej posvečena vez do smrti. Kakor zlo skušnjava je odganjal te spomine, a ni jih mogel odgnati. Zdelo se mu je, da mu grozi ljuba rajna mati, da od žalosti omedleva zvesta teta. Prav v srce ga je zadel Pinkeles, ko mu je častitajoč prav to poudarjal, da je zapustil svoj dom, da se je odtrgal moško vsem vezém in da hoče odslej imeti vsakega za svojega, ki bi ž njim vred sovražil zatiiralce zaničevanega delavskega stanú.

Kjer se veliko pije, tam se tudi mnogo govori. Vino je marsikaterega svata spravilo po koncu; govorov ni bilo ne konca ne kraja. Vsi pa so imeli jedno tvarino: revščino delavskega stanú in neizogibno potrebo bojne zveze vseh delavcev. Ida se je tudi nekaterikrat oglasila in razlagala, da morajo ravno ženske z vso silo delovati za take zveze, ker so uprav one najbolj stiskane.

«Ženska si mora tudi z rokami služiti svoj kruh in zato mora biti pripravljena braniti svojo pravico, če ni drugače, tudi z rokami, tudi s pestjo. Solze, pravijo, so naše orožje, toda s tem orožjem si ne priborimo slobode.

Jednakopravnosti z moškim spolom zahtevamo v vseh ozirih; zato pa moramo pokazati svojo moč. Brez strahu v boj! Izgubiti nimamo nič drugega, kakor sužni znak, ki ga nam je vtisnil sovražni duh, pridobiti pa vse. Slobodno si bomo volile moče, slobodno delale ž njimi, jednorodne in jednopravne jim bomo v vsem, brez izjeme. Svet nas hoče imeti in gledati samo v ljubezni. Zvé naj, da znamo tudi sovražiti, vidi naj, da umejemo tudi maščevati se. Slobodno hočemo ljubiti, slobodno tudi sovražiti! To je naš namen!»

Tako je med drugim modrovala. Strasti in žganih pijač pijane so ji tleskale vzlasti ženske v dvorani. Odurni prizori, katerih ne moremo popisavati, pričali so, da so umevale razložena načela. Vse vprek je kričalo in med seboj so že nekateri ukrepali, kako bi nastopili proti svojim delodajalcem. Imeli so že načrte. Nekaj jih je hotelo takoj pričeti s silo in kar na kratko razdirati in pobijati.

«Hajdimo nad bogatine, ki se masté od naših žuljev! Pokončajmo jih!» slišalo se je izmed vpitja.

«Poderimo tvornice, kjer nas sužijo trinogi!» kričali so nekateri.

«Smrt vsem, ki se nam ustavljajo!» rohnili so drugi. Vladalo je grozno soglasje v dvorani. Med tem je vstal Karr, boječ se, da ne bi vzbujeno sovraštvo izgrešilo — vere. Težko je spravil v molk glasno družbo, a njegov krepki glas je prodril. Govoril je o tem, kar je bilo — rekel bi — vsebina vsemu njegovemu mišljenju in delovanju, namreč, da je vera samo sleparstvo, da je najhujša nasprotnica vsakemu slobodnemu dejanju, in da najbolj zavira živo zavest trpečih stanov. Ko je Karr tako govoril, delil je Pinkeles med svati knjižico «Vrnite veri pravo veljavo!», ki

je razvijala uprav te misli. Novih snovij za vzbujeno strast je podal Karrov govor. Kjer brez sramú vlada gola pohotnost, tam ni nobene stvari več svete zanjo.

V takem duhu se je slavila še dalje svatovska družba, brezverski začetek pregrešne zveze Petrove z Ido.

«Za vse so pripravljeni, in dobro je, da so naši prijatelji», dejal je dobrohotno dr. Glück veselemu Pinkelesu.

«Ne bil bi mislil, da se vse tako hitro razvije. Kmalu bode polom», odgovoril mu je žid in pristavil: «Vsakdo izmed teh, ki so tu zbrani, bode označeval naše nauke; kolikor mi je znano dosedaj, smemo jih šteti že do pet tisoč svojih, ki čakajo samo migljeja. V Ulmerjevi tovarni ni skoraj nobenega več, ki bi se že ne bil zavezal z nami; tudi drugodi jih je veliko.»

«Na vsak način morate, gospod Karr, nadaljevati svoj pričeti posel», nagovoril je Glück časnikarja, «za delavce potrebujemo listov, ki naj bi jih učili in branili, da se nam ne izneverijo. Tudi dobrih knjižic jim je treba o vseh zadevah. Francozi jih imajo kar na izber; tudi v Nemčiji jih je dovolj. To se mora presaditi k nam.»

Še več takega so se pogovarjali ti novodobni delavski prijatelji; med drugim so tudi sklenili, da se skliče v kratkem velik shod, kjer bi se zveza še bolj utrdila in pomnožila. Dr. Glückov dotični predlog so vsi poslušalci sprejeli z navdušenjem; še bolj pa so pozdravljali Kosma, ki ga jim je pokazal za voditelja. Peter je bil že nekoliko vinjen in jezik se mu je že malo zalehtaval, ko je zatrjeval, da je ves svet delavčev. «Zemlja je naša; ker so nam jo trotje ukradli, zato jih moramo kaznovati. Delavec je jedini kralj, delo daje oblast, delo daje pravice, in kdor

ni delavec, nima oblasti in nima pravice. Vse je naše!»

Pretrgano je govoril te besede; tu pa se nakrat odpró duri in v sobo vstopi nekaj stražnikov. Za trenutje vse obmolkne, toda nato plane vse kvišku in s samokresi v rokah so si morali stražniki delati pot.

Pred Petrom se ustavijo.

«V imenu zakona vas vabim, da idete z menoj», reče mu prvi in ga hoče prijeti. Toda Peter skoči v stran in zakriči: «Kaj sem vam storil?» Delavci se strnejo krog njega in kažejo s pestmi in vpitjem, da hočejo braniti tovariša. S povzdignjenim glasom zakliče stražnik, da bode rabil orožje, če se mu ustavijo. Dr. Glück, Pinkeles in Karr so obstali kakor okameneli, prava židovska strahopetnost se jih je lotila. Polagoma se ojunači odvetnik, nagovori stražo, češ, naj ne delajo ženinu poročni dan sitnostij in naj ne spravljajo cele družbe v sramoto.

«Malo pijan je, in zato mu je ušla morda kaka neprevidna beseda; tega mu ne smete šteti v zlo. Sicer pa mora biti kaka pomota, ker jaz se ne spominjam, da bi se bilo kaj nezakonitega zgodilo», tako je jecljal. A stražnik se ni dal motiti in zopet je zahteval, naj se Peter podá prostovoljno. Vse je bilo razburjeno in skoro bi se bili spoprijeli, ko bi se ne bil Pinkeles priplazil k Petru in ga nujno prosil, naj se udá.

«Nič ti ne morejo, saj se bomo zate potezali in te urno oslobodili. Tudi nam bodeš mnogo koristil, ker bodeš veljal povsodi za mučenika. Stvar naša bode še bolj zmagovala», hitel je govoriti vanj.

Peter se je podal. Ida ga je objela in kričala, naj zapró še njo ž njim vred; srdito so rohneli delavci in vsi so s Petrom vred ostavili dvorano. Spremili

so ga do mestne hiše. Ko so stražniki s Petrom prestopili prag, stal je že nekdo pri vratih; zloben nasmeh mu je igral na ustnah. Bil je Vocel. Nepovabljen je prišel na svatbo že precěj kasno; nobeden ga ni ustavljal. On je tudi naznanil straži, da se nevarne stvari govore, in dosegel je svoj namen: Petra so zaprli.

Delavci so hoteli ž njim v zapor, in siloma so jih morali razgnati. Šumna je bila tista noč po predmestjih. Pri več tovarnah so bila drugo jutro razbita okna; dve manjši prodajalnici sta bili popolnoma oropani in opustošeni; stražniki in delavci so na dveh mestih udarili skupaj. Dva stražnika in jeden delavec sta bila pri tem boju nevarno ranjena, več razgrajalcev so zaprli. Tak je bil konec ženitovanjskega veselja.

Ti dogodki so se takoj drugo jutro zvedeli po Dunaju; toda v velikem mestu z lepa ne vznemiri človeka taka novica. Velikomestni človek je še vesel, da bere ali zvé kaj zanimivega. Delavci so bili pa silno razkačeni, seveda je bilo ljudij in tudi brezvestnih listov dovolj, ki so zagovarjali njihovo ravnaje, in to jih je še bolj užigalo. Pinkeles je imel lahek posel, da jih je potrjeval v svojih naukih in jim dokazoval, da se samo na tem temelju dá še kaj rešiti.

Tudi Ulmerjevo stanovanje je bilo napadeno. Toča kamenja je razdrobila okna na ulico in se vsula v sobo. Ulmer je v prvem strahu vstal in šel proti oknu pogledat, kaj se godi na ulici. A hipoma ga zadene kamen v glavo; kri ga oblije, on zavpije in pade nezavesten po tleh. Pavla, ki je spala v sosednji sobi, je to slišala in takoj slutila, da mora biti kaka nesreča. Prva je bila pri očetu. Par kamnov je sicer še priletelo skozi okno, toda ni se bala.

Pokleknila je k očetu in ga poklicala. Toda ni bilo nobenega glasú. A kmalu so ga vzdramili. Ko se je poulična druhal porazgubila, poslali so po zdravnika. Rana je bila dokaj nevarna, kamen ga je bil zadel blizu levega senca. Zdravnik jo je obezal in zaukazal, kako naj ravnajo ž njim. Pavla je bila vsa iz sebe. Ni se ločila od očetove postelje; po zdravnikovem naročilu mu je vedno z mrzlo vodo močila glavo, gledala mu v blede lice in zraven tiho in goreče molila, naj bi ji Bog ohranil ljubega očeta. Še bolj, nego smrti njegove, se je bala, da ne bi umrl neskesan, in kakor hitro se je zavedel bolnik, že mu je jela govoriti o dobroti božji, ki mu je ohranila življenje, da bi ga tem lože pripravila h kesanju. Lidija ji je pomagala. Mačeha Pavlina pa je neprenehoma jezila se in proklinjala hudobne napadovalce in samo to je hotela zvedeti, je-li so jih že dobili in koliko se jim morda prisodi kazni.

A, dasi je bila ta noč strašna za Ulmerjevo družino, prišlo je za njo še strašneje jutro. Ob sedmi uri so se zbirali delavci pred zaprto Ulmerjevo tvornico. Kar jih ni bilo na ženitnini, zvedeli so šele sedaj, kaj se je zgodilo s Petrom. Pripovedoval jim je Vocel in sicer začetkom le posamnikom. A ko so tiščali vsi vanj, naj pové vse natančno, začel je pripovedovati. Oziral se je okrog, češ, je-li varno; naposled je govoril slobodneje. Pravil je, v kakšno neumno družbo je zašel Kosem in kako ga židje vedno hujskajo, da bi spravil delavce v nesrečo. Ko je povedal vse, kar se je zgodilo, zaklical je: «No, ali ni to največja neumnost, da bi se dali mi voditi takemu norcu? Ko zvé to naš gospod, gotovo odpusti zopet nekatere iz dela. Nikar se ne igrjamo s takimi sleparskimi bedaki! Če hočemo

samim sebi dobro, skrbimo najpreje, da bode naš gospod z nami zadovoljen. Iz mestne hiše so mu že gotovo naznanili, da se njegovi delavci tako nespodobno vedó in da celó delajo proti zakonom. Zato pravim jaz, da pojdimo trije k njemu in se mu v vseh nas tukaj zbranih imenu izkažimo, da mi nismo taki in da nečemo z drugimi ničesar imeti opraviti.»

Nekateri so ugovarjali že med govorom, a drugi so pritegnili z Vocelom. «Nič časti nimate, da se mislite sliniti bogatinu», klical je nekdo. «Kot otroci bi se radi tožarili, menda zato, da bi vam gospod iz prijaznosti dal polizati kake ostanke», slišal se je drug glas. «Kaj je čast, reci mi no, kaj imam od te časti? Jesti mi je treba in za stanovanje in obleko, tega mi pa čast ne dá. Pamet, ne pa čast, pravim jaz», vpil je Vocel.

Ves pogovor je bil še na dvorišču. Ko so se tako prepirali delavci med seboj, prišli so še drugi, med njimi več vinjenih svatov s prejšnjega dné, in vpitje je bilo vedno večje. Vocel je bil na vsak način v manjšini. «Izdajica, nesramnik, lopov» in podobnih lepih besedij je cela vrsta letela nanj. Tu prihiti Ulmerjev sluga in pravi: «Grozno hudodelstvo se je zgodilo nocoj. Neznani hudobneži so s kameni napadli stanovanje našega gospoda in ga nevarno ranili. Gospa mi je naročila, naj vam povem, da bode ostra preiskava in da bode najhujša kazen zadela tiste, ki so to storili. Gospa pravi tudi, da misli na nekatere izmed vas.» Tu se začuje grozen krik: «Kaj? Nas dolži?» «Prav mu je, neusmiljencu; pravica se je izkazala; naj le trpi, da bode vedel, kaj se pravi trpeti; škoda, da ga ni popolnoma shladil!» Na vso moč je poskušal sel prevpiti tako kričanje; prosil

jih je, naj ga poslušajo še jeden trenutek, da jim ima še nekaj važnega povedati. Komaj, komaj so toliko potihnili, da se je razumelo njegovo nadaljno poročilo: «Gospa je ukazala, da se sedaj tvornica zapre. Na vratih se bode nabilo, kdaj se zopet otvori. Sedaj pojte lepo — — —»; dalje se ni razumelo. Nastal je grozen šum in vse vprek je klelo in zabavljalo. Tudi mirnejši so se razsrdili. «Saj sem vam pravil, da si nakopljete samo nesrečo in lakoto na vrat, če boste poslušali te zvijačne zapeljivce», klical je Vocel, a nihče mu ni pritrjeval.

«Dela nam dajte, dela hočemo», klicali so mnogi. «Zakaj naj trpimo, ko nismo ničesar zakrivili? Dela hočemo», ta glas je zmagoval med množico, ki je drla po stopnicah. Vocelu se je slabo godilo. Hotel je sicer še parkrat pridobiti vsaj nekatere delavce za svojo misel, a skupil jo je. Vinjen hrust ga je prijel za prsi, vzdignil ga in tresčil ob tla. «Sedaj se steguj, priliznjeni maček, če te je volja!» «Po njem in ubijmo ga, izderimo mu izdajalski jezik!» kričali so nekateri, vendar so jih potolažili drugi, rekoč: «Dovolj ima.» Brsnili so ga na stran in dirjali naprej. Vocel je sicer dosti dobil; na glavi in na roki je čutil hude bolečine, vendar se je kmalu pobral in jeze peneč se ostavil dvorišče. Ko je vstal, čutil je, da mu je omahnila roka; bila je zlomljena. Jezi se je pridružil strah, kaj bode sedaj; moči so ga zapuščale in komaj je stopil na ulico, sesedel se je na tla. Ljudje so ga obstopili in prenesli v bližnjo vežo, od koder so ga kmalu prepeljali v bolnišnico.

Pri tvornici je bil šum čim dalje večji. Delavci so sneli vrata v delavnice in tu se je pričelo divje gospodarstvo. Kar besni so se vrgli na stroje in jih raz-

bijali, deske lomili, že na pol dogotovljene omare, mize, postelje in drugo opravo trgali narazen in jo metali vsak sebi. Ta je metal parkete proti stropu, drugi s sekuro razbijal po tleh, tretji izkušal prelomiti kako lepo stranico, cele gruče pa jih je viselo nad stroji, bijoč in rušoč na vse strani.

«Dela! dela!» je odmevalo po vsem poslopju kot strašen bojni klic, ki jih je vnel za uničevalni voj in jim podkurjeval slepo razdivjano strast. Ta je za čudo naglo delovala in njeni uspehi so bili velikanski. Za nekoliko minut so bile delavnice kakor velika razvalina. Tudi ženske so razsajale. Ker so jim druge stvari bile pretežke, snemale so okna in jih metale ob tla, dokler se niso vsa do dobra razdrobila. Straža ni mogla veliko več rešiti. Kar se je dalo razbiti in potreti, bilo je že potrto, ko je prišla. Proklinjajoč so se razšli razgrajalci, vseh tako niso mogli zapreti; le štiri, ki so še najbolj divjali, odvedli so s seboj.

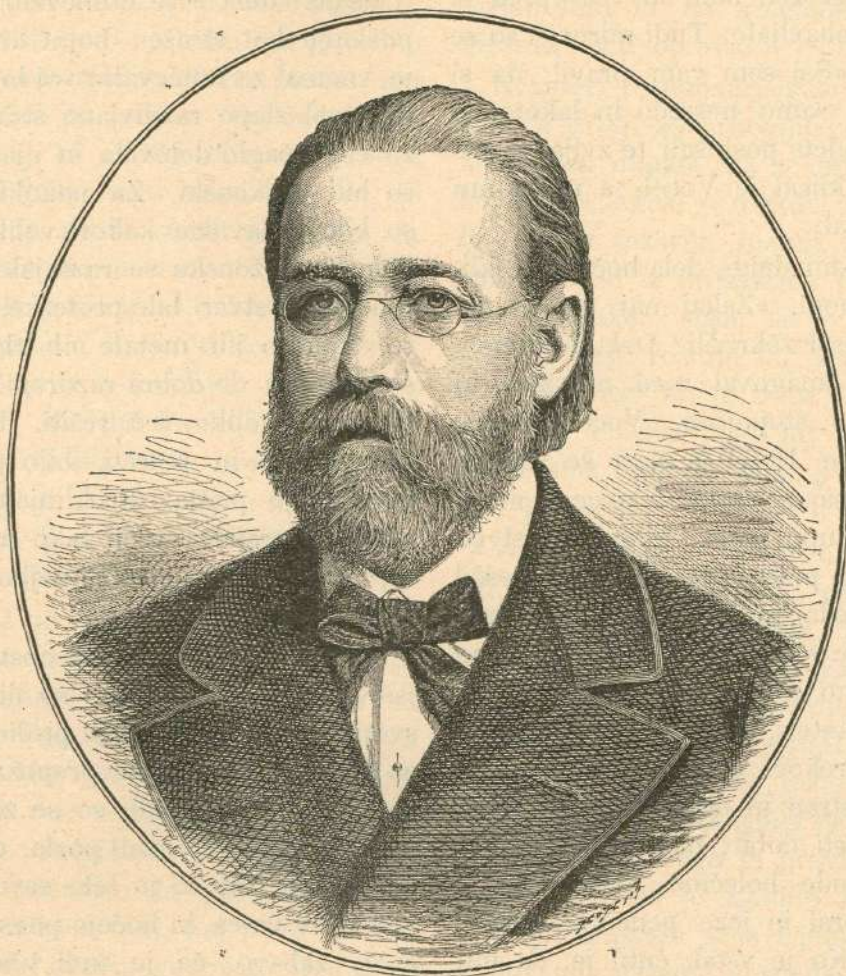
Ulico je kmalu za tem obstopilo vojaštvo. Na iskrih konjih so dragonci s svetlimi sabljami v rokah pridirjali, toda za tvornico je bilo že prepozno. Velikanske množice ljudij so se zbirale, in vojaki so imeli dovolj posla, da so jih razganjali. Največ je bilo seveda radovednežev vmes, ki hočejo povsodi imeti svojo zabavo, če je tudi včasih jako surova. ‚Zabavo na vsak način, bodisi tudi pri razvalinah ali na morišču‘, to je le premnogih geslo.

Pri Ulmerjevih je vladala groza in žalost. Seveda se niso upali povedati očetu, ker bi ga bilo preveč razburilo. Žena njegova je bila skoraj ob pamet. Divjala je po sobi gori in doli, vzdihovala in javkala, kakor bi šlo za življenje.

«Kakšna varnost je to! In mi smo plačevali toliko davkov pošteno in natančno,

ves dobiček nam je požrla država, sedaj pa tako skrbi za nas. Čemu ima pa sablje in drugo orožje? Postrelila bi jih sama od prvega do zadnjega — te pse krvoločne. O joj, kaj bode sedaj? Berači smo, pravi berači. Še moje dote je vteknil več nego polovico v novo tvornico, sedaj je pa vse šlo. Vse, prav

vse! Še nad me naj pridejo in naj me pobijejo, da ne bodem doživela sramote beraške. — Saj sem mu tolikrat rekla, naj jih trdo drži, naj pokori to predrzno in peklensko svojat z bičem. Ni me slušal, sedaj pa ima! Ta čarovna tercijska hči njegova ga je podpihvala proti meni. Hinavka! O joj, kaj

Friderik Smetana, češki glasbenik. († leta 1884.)

bode?» Razne stvari so se ji pletle po glavi; čudno je bilo videti debelo ženo, ki je težko sopeč tako tarnala. Lidija je bila pri njej in jo je tolažila, kakor je vedela in znala, a ni se ji posrečilo. Ko jo je pa spomnila Boga, razkoračila se je še bolj debela Ulmerica in je zarohnela: «Kaj mi kvasite o tem? Kdo mi povrne izgubljeni denar, kdo mi ozdravi

moža? Vaše besede so prazne marne. V tem vas ne potrebujem. Povejte mi, kako naj dobim v pest vso tisto nemaniško druhal, druge tolažbe nočem. Oj, jaz revica!» V tem je padla na naslonjač in si brisala pot s tolstega obličja. Solze ni hotelo biti.

Polagoma je zavladal na ulicah mir, ljudje so se razšli; pač pa so obstajali

mimogredoči Dunajčani in zrlí sledove divjega razdevanja.

Dopoldne so prišli nekateri znanci izrazit Ulmerju svoje sočutje in družini sožalje. Prvi med njimi je bil Lannerjev Gabrijel. Ulmer je bil tedaj zopet v nezavesti. Ko je mladenič videl bledega tovarnika in poleg njega lepo njegovo hčerko, ki mu je z udano ljubeznijo močila glavo, omililo se mu je pri srcu.

Ves v sočutju je vprašal:

«Kaj ne, gospica, da se kmalu povrne zdravje očetu?»

«Kakor Bog hoče. Upam vendar, da še ozdravi ljubi oče», odgovorila mu je in le malo privzdignila oči k njemu.

«Ali ste jako razsrjeni nad hudobneži, ki so storili nocoj in danes vaši hiši toliko gorjé?»

«Nič. Bog vé, zakaj nam je to v prid, njegovi skrbi in ljubezni se izročam popolnoma.»

Čudeč se je pogledal Gabrijel Pavlo po teh besedah. Zdelo se mu je, da za neskončno presega ta deklica v svojem junaškem pogumu in svoji neupogljivi udanosti njega, dasi moža. Poklonil se ji je in počasi rekel: «Pavla, jaz vas občudujem in rad bi se navzel tega duha, ki ga imate vi. Zdi se mi, da bi si umiril svoje težko srce. Dovolite mi samo še jedno vprašanje tu ob postelji vašega nesrečnega očeta: «Ali se ne bojite za prihodnost, če pomislite, da vaš oče gotovo niso zadnja žrtva razdivjanih ljudij?»

«Ne bojim se, gospod Gabrijel, zase. Bojim se pa za tiste, ki bodo v tej prihodnosti imeli samo posvetno upanje in jedino le pozemeljsko orožje. Morda res pride kaj hujšega, toda po božji previdnosti bode gotovo le zato, da se slabo uniči in da se dobro pokaže. Po vsakem viharju sije lepše solnce, nego

je sijalo pred njim. Samo gorjé tistim, ki v tem viharju ne bodo imeli varnega krmila, ki ga daje krščanska vera srcu človeškemu. Gospod Gabrijel, mislite-li na to?» Živo mu je pri tem pogledala v resno moško lice. Gabrijel pa je odhajajoč dejal: «K vam se pridem še učít. Upam, da me naučíte pravega življenja.»

Ko je odšel, sklenila je Pavla roki, oči uprla kvišku in polglasno je zašepetala: «O Bog, odpri mu oči in pokaži mu v sebi rešitev vseh vprašanj in vseh ugank našega revnega življenja!»

Po nasvetu zdravnikovem so dobili usmiljeno sestro k bolniku. Neizrečeno je bila tega vesela Pavla, vzlásti, ker je tako zelo želela dušnega zdravja svojemu očetu. Dela je imela dovolj, ker je morala sprejemati obiskovalce.

Pavla je bila pri vsem tem mirna. Res se ji je hudo zdelo, da toliko nesreč ob jednem zadeva njeno družino, vendar pa se je tolažila, da jo morda ti časni križi privedejo do boljše sreče. Smilil se ji je ljubi oče iz srca; tudi za mačeho se je bala, da ne zbolí. Saj je ljubila oba prav v zmyslu četrte zapovedi.

Usmiljenka, ki je stregla bolniku, tolažila je deklico po svoje. Pavla ji odgovori:

«Vse drugo bi še premagala, najbolj med vsem me pa skeli, da se je storilo toliko greha.»

«Dobra gospica», odvrne sestra, «lepe so vaše besede. Veliko zlo je, kar so počenjali ljudje. Vendar menim, da tudi greh dopušča Bog iz višjih namenov. Ljudje naj bi spoznali svojo slabost in revo, pa zato iskali pomoči in rešenja v krščanstvu, v Kristusu. Videla sem mnogo umirajočih ljudij. Pa kdorkoli se je v poslednjih urah oklenil našega Zveličarja, umrl je mirno in srečno;

kdor je pa zametoval tolažbo naše vere, umrl je obupno. Spominjam se zlasti jednega slučajja. Pred nekaj leti smo imeli v naši bolnici za smrt bolnega gospoda. Bil je jako učen; zdi se mi, da je bil profesor na vseučilišču; pisal je tudi knjige. Imel je posebno sobo; jaz sem mu stregla. O Bogu začetkom ni hotel ničesar slišati; kakor so pravili, tajil je v svojih spisih Boga in z vso svojo veliko učenostjo pobijal verske resnice. Molila sem sama in tudi druge sestre so molile zanj, da bi se izpreobrnili. Bolezen je bila huda, vedno hujša, vendar ga nisem smela niti spomniti več, naj se spravi z Bogom. Nasproti postelji sem mu morala pripraviti veliko omaro, tam sem mu po njegovem naročilu nastavila vse knjige, katere je spisal. Bil je veliko debelih knjig, krasno vezanih, tako učenih, da jih jaz nisem mogla kar nič umeti. Bolni gospod se je ž njimi hotel tolažiti. Oči je imel vedno vanje uprte in često sem mu morala to ali drugo knjigo dati v roke, ali prebirati mu po vrsti njihove naslove in še marsikaj drugega iz njih. Smilil se mi je bolnik, ki je tako željno iskal miru v svojih spisih. Res mu je velikokrat, ko sem mu brala, zasijalo oko in nekak dobrohotno-turoben smeh mu je zaigral na ustnah. Toda ta tolažba mu ni trajala dolgo. Vedno redkeje je gledal v svoje knjige, vedno redkeje zahteval, naj mu berem iz njih. Videla sem, da se jih polagoma naveličuje. Često mi je dejal, kažoč nanje:

«Glej, tu notri sem zakopal svojega duha; vse svoje moči sem pri tem izrabil in sedaj se mi zdi, kakor bi se norčevali iz mene ti otroci mojega uma. Če zahtevam, naj mi odgovoré, čemu sem živel, zdi se mi, kakor bi se mi režale v lice te, z mojim trudom spisane knjige. In ko me zagrebó, kaj

potem? Pač — slava moja bode večna. Da, večna: a kaj bode to hasnilo meni, meni?» In vselej tedaj sem mu morala zagrniti omaro, čemerno se je potlej obrnil v stran in — obmolknil. Nekoč, ko mi zopet prične tako tožiti, odgovorim mu: «Čujte, dragi gospod, in ne zamerite preprosti ženski, če se vam drzne kaj svetovati. Vaše knjige so sicer zelo učene in veliko modrosti je v njih, toda na ta vprašanja, za katera vi hočete odgovora, vam ne bodo odgovarjale. Na ta vprašanja dobite odgovor samo v jedni knjigi na svetu.» — «V kateri?» vpraša me bolnik. — «Jaz vem zanjo in prinesem vam jo; samo obljubite mi, da je ne zavržete. Preje morate slišati, kaj je zapisanega v njej, potem sodite, je-li niso njeni odgovori jedino pravi!» Prikimal mi je; jaz stopim nato hitro k steni, snamem razpelo in mu ga dam v roke, rekoč: «Tu imate tisto knjigo, ta je odgovor na vsa vprašanja.» Bolnik je ostrmel; ni se branil; jaz sem mu pa pripovedovala, naj bere v tej knjigi, kako reven je svet, kako reven je človek, da mu je iz nebes sam Sin Božji moral priti na pomoč, da ga je moral učiti živeti in trpeti, in naposled umreti zanj. Dejala sem mu, kako nad vso to revščino človekovo in svetovo plove božji duh ljubezni in oslaja grenkosti, briše solze in jasni srca. — Tako sem mu pripovedovala, kakor sem sama slišala in brala stokrat, in rad me je poslušal. Ko sem mu jela pripovedovati, kako je pred to knjigo vsak človek neveden in neuk, kako medla je vsa človeška modrost v primeri ž njo, videla sem, da je živeje uprl svoje oko v Križanega in da mu je zablestela solza v očesu. Lehak posel je bil pozneje pripraviti ga za spravo z Bogom. Odstraniti je ukazal kmalu omaro s knjigami, križ pa je moral biti

vedno poleg njega. Rekel je, da mu popolnoma zadostuje križ za vse knjige sveta in da ga uči modrosti, katere preje še slutil ni, in učenosti, kakoršne svet ne pozna. Umiril se je in v skesanem upanju je zaspal za to življenje.»

Pavla je obrisala mokre oči in tiho je dejala: «Ljuba sestra, naučite še mojega očeta brati iz te knjige in vrnite tudi njemu mir, ki ga nima.»

«Bog ima srca v oblasti, prosimo njega!» odgovorila je redovnica in stopila zopet v bolnikovo sobo. Pavla je pa zamišljena odšla po svojih opravilih, tem živeje prepričana, da se življenja človeškega skrivnosti in zamotana dejanja umevajo vzvišeno in temeljito samo v krščanstvu.

Tudi drja. Glücka so precèj razburili dogodki prejšnjega večera in naslednjega jutra. Jako natančna poročila je imel o njih. Poročal mu je največ Pinkeles. Pisal je pisma sobratom in jih pozval v dogovor. «Na vsak način moramo podpirati delavce, da ne opešajo in se ne prestrašijo. Nekaj žrtev bodi, da le zmaguje naša stvar», tako je govoril polglasno, ko vstopi Karr. Mnogo sta se imela pomeniti, zato je bil odvetnik vesel, da ima časnikarja pred seboj.

«Najpreje mi povejte, kako po vaši izkušnji sodi Dunaj o teh dogodkih», vpraša Karra.

«I, nič posebnega. Pijani delavci, surovi in nevedni razgrajalci kažejo, kako je potrebna omika. Tako sodijo po največ naši izobraženci!»

«In kaj svetujejo?»

«Saj bodete brali danes v časopisih. Srednjeveško temo mora pregnati svetloba omikanega veka. Streti se mora vse, kar nasprotuje napredovanju človeškega uma. Delavci so večinoma z de-

žele, kjer nimajo šol in kjer so vzgojeni v zastarelih načelih. Zato so taki. Država mora še veliko storiti; taki pojavi kažejo, kam jo je zavozila s svojim neodločnim, često nazadujočim postopanjem. To so nekako vse misli, ki se bodo danes trobile po vseh naših listih.»

«In verjeli jim bodo, ha-ha! Oj, to je dobro, da imamo vsaj časopisje, ki uči ljudi misliti, ha-ha!» Široko se je režal odvetnik, da so mu skoro solze prišle v oči. Karr pa je nadaljeval:

«V obče se govori in pisalo se bode tudi tako, da bi dobro urejena policija in vojaštvo morala skrbeti, da se kaj takega več ne zgodi.»

«Tedaj nobeden ne misli, da je to šele začetek novemu gibanju, ki ima razrušiti obstoječi red?»

«Nobeden, ali vsaj malokdo. Kdor bi trdil kaj takega, sme biti prepričan, da mu nihče ne verjame!»

«Izvrstno je to! Res je sicer nekam neugodno imeti tako druhal za seboj, vendar ne smemo prezreti, da potrebujemo moči in sile. Z lepa ne pridemo nikamor. In sila je pri njih in ž njimi. Uvidite, da se bode sčasoma tudi ta surova tolpa dala urediti in bode nastopala po povelju. O tem sem pa tudi prepričan, da se to ne bode dalo še tako hitro doseči. Takih živih krvavih in surovih pojavov naše socijalistične armade ućakamo še mnogo. A to nič ne dene! Nekaj oken, recimo tudi nekaj tvornic, se slobodno lahko razruši; če pri tem par ljudij pogine, ni še nič hudega. Da le zmagujemo! Treba je pa, da jih ohranimo v strasti. Sedaj še niso vajeni in strah pred kaznijo ali smrtna nevarnost bi jim morda utegnila ohladiti sovraštvo in zmanjšati jezo. Zato moramo sedaj še bolj delovati. Nekaj takih môž, kot je Pinkeles, mednje, in vse je dobljeno!»

«Kaj pa z našimi jetniki, gospod doktor? Jaz sodim, da jim za sedaj moramo kako pomagati iz luknje. Nekateri so taki med njimi, da jih na vsak način potrebujemo.»

«Tudi sam sem že mislil na to. Za včerajšnji shod se bode že dalo kako izrezati jih; za tiste, katere je pa straža dobila pri razbijanju, bode pač težje;

vendar treba poskusiti vse, kar se dá storiti. Upajmo! Če pa ne bode šlo, imamo vsaj mučence. In to bode tudi pomagalo!»

V takih pogovorih sta kazala naša znanca, kako onadva umevata delavske neredne in zraven namen družbe, kateri sta se zavezala.

(Dalje.)

Med valovi življenja.

(Povest. Spisal Dobrávec.)

(Dalje.)

Dogovorili sta se s hlapcem Jožetom, da pojmeta prihodni dan peš čez polje v bližnjo vas Ločnice, ki leži prav pod kršnim hribom, kateri obrobja trnovski gozd. Jože se je že pohvalil, da vé za najboljšo in najlepšo stezo, po kateri se hodi kakor po mahu. Hlapec je bil doma iz Ločnic in s ponosom je govoril o svojem rojstvenem kraju. Bilo mu je v posebno čast, da obiščeta gospici vas uprav tedaj, ko ji bode spremljal on sam. Jože je bil zvest služabnik, svojemu gospodarju udan v vsem, kar je prav. Nekoč ga je opazil Videnski, da ima v roki molek, in se mu posmehoval, češ, kaj hoče z ono verižico. Kratko in samosvestno mu je tedaj odgovoril Jože:

«I, kaj? Vi molite in gospôda sploh moli na bukve, jaz pa na molek. Tako je.» Videnski se je obrnil molčé proč, in tudi Jože je šel v drugo stran ter prebiral jagode. Odtlej ga ni več nadlegoval zastran molitve.

Veselo je korakal drugi dan Jože z «gospodičnama», kar je posebno poudarjal kakor svest si svojega dostojanstva, po polju v rojstveno vas Ločnice. Dekleti sta vzeli s seboj pušico za nabiranje rastlin, kar se je zdelo spremljevalcu samo zmota in potrata časa. On bi jo bil vrezal kar naravnost v vas, pokazal jima cerkev, šolo, lepše hiše, da, tudi svojo rojstveno kočó bi

jima hotel pokazati. Saj je včasih slišal, da gospôda, ki zna slikati, rada ogleduje bolj revne kočó in jih potem lepo zriše na papir, kar se menda potem prodaje. Tako je skromno mislil Jože in dobra se mu je zdela že sama misel; kako bi bil vesel, ko bi videl domačo hišo na papirju, pa Lucija da bi jo narisala! Vidi ni tako zaupal, bila mu je preotročja.

V take misli zatopljen še ni opazil, koliko so že prehodili. Stopal je čisto toliko naprej, da sta ga deklici težko doklicali; kraj jima je bil zelo povšeči. Opazovali sta njegovo lego in krasno okolico. Med gostimi vrstami sadnega drevja in med zelenimi plotovi na desno in levo se je vila steza bližnjica v vas.

Vida je prva svetovala, da bi se oddahnili v prijazni senci. Kmalu sedeta v mehko travo. Tudi Jožeta pozoveta, naj se vrne, kar je storil prav rad; saj je vedel, da nosi v košarici marsikak dober grižljaj. Izvrstni «pikolit» mu je provzročal težke sline v ustih že med potoma; steklenici menda nista bili prav do vrha napolnjeni, zaradi česar se je glasila dobra kapljica celó na Jožetovem hrbtu. Kar je dobro, je povsodi dobro.

Sedeli so dobršen čas in se krepčali z jedjo in pijačo. Jože je že odmašil drugo steklenico, tako se je vsem trem prilegal slastni «pikolit», ako tudi se

Iz nove dôle.

(Spisal Ivan Sovrán.)

VIII.

Zvečer je po Ottakringu zopet vršalo. Delavcem se je pridružila lena, postopaška tolpa, katero pozna vsako mesto v našem času: ljudje, ki nimajo ničesar izgubiti na svetu in ki skrbé le za to, da sem ter tje dobé brezplačno stanovanje in hrano v jetnišnici. Velikanska, nebrzdana množica se je vlačila po ulicah kričoč in vriščoč. Potoma so se lotili še nekaterih tovarn in jim razbili okna, a strast vendar še ni bila tolika, da bi bili storili večjo škodo.

V neki ozki ulici pa se je sprožila z vso silo surovost. Tam je bila skoraj v vsaki tretji hiši žganjarnica, kamor so delavci nosili svoje novčiče in hodili s pijanostjo si zamorít duha otožnosti in skrbij ali vsaj dozdevno v žganju si okrepit svoje obrabljene moči. Gospodarji tem beznicam so bili brez izjeme židje. V umazanih kaftanih so stali navadno na pragu in vabili mimogredoče; pivcev so imeli dovolj. Tudi posojali so delavcem denar, seveda le proti zastavi. Na tisoče ljubih spominkov: križcev, podob, knjižic itd., ki jih je imel revež-delavec še od svojih starišev, napravilo se je v teh žganjarskih brlogih za slepo ceno. Žid je sprejemal vse, kar je imelo količkaj vrednosti. Hišno orodje, posteljna oprava, obleka, vse se je lahko zamenilo z žganjem ali zastavilo pri njem. Pri tem pa ni vprašal, ali je dotična stvar pridobljena pošteno ali ne; kar mu je dajalo dobička, vse je podpiral, bodisi tudi zapravljevost in nepoštenost.

Ko se je glasna drhal pomikala po tej ulici, zaslišali so se glasovi: «Nad žide!» in strastno je kmalu ponavljala

vsa množica: «Hajdimo nad žide! Zganja, žganja!» Morda se je marsikdo izmed njih spominjal v tem trenutju, kako je v tistih beznicah zapravil svoj denar in svojo čast, morda mu je stopila pred oči sestradana žena in gládú umirajoči otroci, katerim je v teh brlogih zapravljajal kruh, morda je videl v duhu razne brezsrčne goljufije — — —, zato je še glasneje, še bolj razkačeno zarjul: «Nad žide, nad žide!» Kakor bi trenil, zakadili so se v žganjarnice in pričeli svoj divji posel. Sodčke so zvalili na ulico in jeli točiti v najraznovrstnejšo posodo smrdljivo žgano pijačo. Žid gospodar je stal poleg in kričal in vzdihoval, a dosegel je jedino le to, da ga je doletela kaka zaušnica, ali da ga je kdo pahnil na tla in ga še nekoliko omlatil. Jednega izmed njih so pobili do smrti. Vse to se je zgodilo nakrat, in vojaštvo, ki je brž prihitelo, ni moglo več pomagati. Ljudje se niso dali na noben način razgnati; z dogami razbitih sodov, s polomljenim hišnim orodjem in s steklenicami so se vrgli proti vojakom in jih napadali. Zastonj je klical stotnik, naj se umaknejo; ko ni bilo druge pomoči, zvršil je svojo žalostno dolžnost in veleval prvi vrsti, naj izpali na razsajalce. Grozen prizor! Pet do smrti zadetih je z bolestnim vzklikom padlo na tla, mnogo ranjenih je zakričalo in zastokalo; za trenutje je utihnila množica in le stotnikov glas, ukazujoč, naj se mirno razidejo, čul se je med vzdihovanjem in javkanjem. Sedaj je pomagalo; prelita kri je zmodrila divjo tolpo, strast se je ohladila. Izprevideli so, da se ne morejo ustavljati vojaški

sili. Počasi so se razkropili. Za ta večer so bili nemiri končani. Drugi dan so vsi časopisi najobširneje poročali o njih, a njihovi popisi že niso bili več tako pomirljivi, kakor o jutranjih. Zabavljanja, surovosti, divjaštva ni bilo ni konca, ni kraja, in v dolgih odstavkih so vzdihovali o verski nestrpnosti in neomikanem fanatizmu, ki še vlada namesto pristnega, čistega človekoljubja med ljudstvom. Jasno je bilo, zakaj. Pokazalo se je nasprotstvo proti židom, in židje so se bali zase. Niso pa pomislili, da so židje sami ponajveč zanesli med nižje sloje nenravnost in nevero. Nova dôba si je vzgojila nebrojno takih, kateri se dajo voditi samo jedni oblasti, namreč sili močnejšega, katere kroti le še vzgojevalna moč svinčenk in bajonetov. Orožje, ki je namenjeno, da brani sovražnika ljubljeno domovino, mora se uporabljati proti zapuščenim, nesrečno zapeljanim rojakom.

Naše znance Glücka, Karra in Pinkelesa so ti nemiri tudi jako razburili. Odvetnik se je kar tresel po vsem životu, ko mu jih je Pinkeles podrobneje opisaval. Da se je pokazalo tako sovražstvo proti židom, ni mu dalo miru. Oči so mu nemirno švigale sem in tje, in izpregovoril je včasih nekaj pretrganih besedij, a pametnega ni napravil ničesar iz sebe.

«Kaj bode? Kaj bode? O sveta, vse obsezajoča ljubezen — nobeden te ne pozna! In jaz te oznanjam, in — sedaj?»

Strah se mu je videl na obrazu, bal se je zase. Pinkeles sicer ni bil tako preplašen, toda jeza ga je davila. Trdo je pristavil:

«Človek mora obupati nad temi krščenimi zvermi. Najbolje bi bilo, da se kar od kraja postrelé. Niso vredni, da bi našemu rodu služili za sužnje; ne

maramo jih, saj bi ne vedeli, kam ž njimi. Zato jih ne smemo razvaditi —»

Karr mu je pritrdil in mu posegel v besedo:

«Da, razvaditi jih ne smemo. Mislili bi, da so oni gospodarji sveta. Izrael jih bode premagal in jim pregnal njihove slasti. Naša bode znanost, naša bode umetnost, naš bode svet, in izbirali si bodemo izmed njih, kdo bi bil toliko vreden, da nam bode služil.»

Židovska ošabnost in predrznost se je tako tolažila; sanjavega in na čutnicah že dolgo bolnega Glücka, ki je sebe samega imel za božanstvo, pa vendar-le ni mogla utolažiti. Spoznal je, da je težko vladati tako drhal, in da je še daleč trenutje, ko se bode svet klanjal pred njim — rešenikom. Strah in žalost mu je le še množila njegova brezmejna čistihlepnost.

«Da bi hotel umevati naš narod, čemu je na svetu, in da bi se zavedel svojega dostojanstva in svoje moči, pač bi hitro ukrotili to divjo četo», opomnil je Pinkeles, Karr pa mu je prikimal. Govorila sta še dolgo o pomenu židovstva in o duševni sili njegovi, ki daleč nadkriljuje vsa druga ljudstva. Glück je le na pol poslušal in na zadnje je počasi izpregovoril:

«Jaz hočem voditi; drugovati mi pri vodstvu ne sme, kdor ni našega rodu. Vsa večja društva morajo ostati naša, zlasti tista, ki hočejo preosnovati državno življenje in ves red. Pravil sem to že ne vem kolikokrat; kdor se hoče rešiti, mora za menoj. Moj duh vse to že vidi — daleč naprej in mi naznanja novo bodočnost. Izmed kupov pobitih trupel, iz potokov krvi bodo vstale oživljene in zmagoslavno okrepljene moje ideje.»

Karr se je po tistem namuzal; Pinkeles pa je dejal: «Oprostite, velečastni,

da s svojega nizkega stola posezem v vaše nebotične pokrajine.  e dolgo me nadleguje neka težava, nekak dvom, bi dejal. Mi moramo voditi svet. Toda reveži naše krvi so nesposobni za vodstvo. Na vsak način je torej treba, da se lotijo tega velikega dela naši mogo cniki in bogatini. Ti vam morajo pomagati. Toda kako naj se to zgodi? Prepričan sem, da je vaš vzvišeni um  e jasno na el pot, ki se mojemu okornemu mišljenju zdi skoraj nemogoča. Zato vas prosim pojasnila.»

«Izrazite se jasneje, kaj želite?» odgovori nekoliko živeje odvetnik.

«To-le me muči: Delavcem je prvo načelo, da je sedanji red, kakor se prizvaja blago, popolnoma krivičen in napačen. Lastinska pravica, katero si prisvajajo vsi, ki kaj imajo, ta je največji nezmisel. Denar, ki je v rokah posamnikov in brez katerega ni gospodarskega življenja, ne kupčije, ne obrtov, ta je najhujši trinog vsem revežem. Le denar daje mo ; kdor nima denarja, nima nič. Zato sovražijo delavci našo d bo in njenega gospodarja, namreč — denar. Zato se ne boj  krivice. Zato ga hočejo iztrgati posamnikom iz r k, torej v resnici — opleniti bogatine in plen dati vsej družbi. Tako učite tudi vi, gospod doktor. Toda denar je vendar-le največji del v rokah naših m  .  e bi tudi mi svoje veljake pripravili do tega, da bi stopili pod vašim vodstvom na čelo našim ljudem - socijalistom, bilo bi pač težko dopovedati delavcem, da so ti, katere ravno zaradi bogastva najbolj sovražijo, njihovi resnični prijatelji. V tem oziru, kako se more to zgoditi, prosim pojasnila.»

Odvetniku je o ivelo motno oko med Pinkelesovim pripovedovanjem, dobrohotno se je nasmehnil in dejal: «Vesel sem vas, moj ljubi Pinkeles. Daleč mi-

slite. Zato le vselej, kadarkoli bi vam bilo kaj temnega, poprašajte! Meni se zdi ves moj sestav tako lep in tako dovršen, da ne morem niti slutiti, kaj bi moglo biti nejasnega.  ujte! Za naš rod se ne bojte. To, kar so najduhovitej i vidci naši gledali o njem, mora se zgoditi. Bajke, ki so se pridružile njihovim veličastnim idejam, porušila je sicer  e zdavna veda, a duh teh idej je ostal. Tudi mojih idej ne more umevati neumna tolpa; zato bode tudi njim pridružila po svoji domišljiji raznih bajk. Velike naše ideje, ki  e dolgo vladajo svet, govor e jasno, da je za vladanje sposoben le naš rod. In to bode ostalo, naj po no drugi, kar hočejo. Tudi v socijalistični dr zavi bode Izrael vladal; seveda ne na prestolih, katere preje uničimo, in ne pri  rtvenikih, ki s svojimi žrtvami in s svojimi  reci vred davno pred pogor  v čast duha v vesoljstvu: vladal pa bode s svojimi idejami, s svojim umom. Saj vidite lahko, da so začetki vse sedanje omike naših mislecev plod in da je naš rod, dasi od vseh surovo preganjan, od vseh zaničevan, vendar-le voditelj celi Evrope. Zato se ne bojte za Judovo ljudstvo!»

«Izvrstno, nebeško», vzkliknila sta Karr in Pinkeles hkratu in zaploskala z rokami. Glück pa je vneto nadaljeval:

«O vsem tem, kar sem dosedaj vama razvijal, morata biti do dna duše preverjena, potem b deta umevala dalje. Dr zava, kakor si jo misli socijalist, kjer bodi vse skupno, vse last vseh, bode v resnici — naša dr zava zato, ker je samo Izrael sposoben stalno jo voditi in vladati. Tudi drugim privoščimo sreče, a sreča njihova bode v tem, da bodo urejeni in oslobojeni — nam služili. Svoje nesreče so si sedaj krivi sami, ker so si nakopali toliko predsodkov. Vedno jim moramo kazati, kaj jih te i;

moč verstva in duhovstva moramo razbiti; ravno tako tisto oholo plemstvo in kar je ž njim v zvezi; razgnati moramo lažnivi sijaj, ki nekaterim leskeče krog glave in v katerega imenu zahtevajo le zase predpravic. S tem bomo najlože odvrnili nasprotstvo ljudstva do nas; sedaj nas res sovraži, toda le zato, ker mora nekaj sovražiti v svoji nezadovoljnosti. Dajmo mu v njegovi sredi predmete sovraštvu in s tem zavarujemo sebe. To pa ni še vse. Delavci se nas bodo kmalu navadili; da pa jih še bolj privežemo k sebi, moramo jih učiti, da so prav sedanji kapitalisti najboljše sredstvo, da se razruši kapitalistična dôle in se zameni s socijalistično. Ko bode ves imetek le v nekaterih rokah, tedaj bode pač lahko prisiliti še te, da ga odstopijo in dadó vsem v skupno posest. Zato je najprimerneje, da sedaj polagoma izginja posest iz množice in da jo dobé samo nekateri v roke. Kapital bode potemtakem samega sebe ujedel. Če jih bomo tako učili, ne bode se jim zdelo več čudno, da so jim kapitalisti prijatelji, in kmalu bomo dovolj močni za naskok. Kdor bi izmed naših ne hotel misliti z nami iz drugih vzrokov, prisilimo ga s tem, da ga ostrašimo in mu podamo na izber, je-li hoče imeti največjo silo in najživotvarnejšo moč naše dôle, namreč socijalno demokracijo, proti sebi ali za se. Menim, da ne bode dolgo izbiral. — Ali vidita sedaj, da se duhu ne more ustavljeti nobena sila? Opirajoč se na to, kar sem vama sedaj povedal, igram z navidezno najnevarnejšimi predhodki, igram z vsemi grožnjami, z vsemi težavami, igram s celim človeštvom.» — Moško je odvetnik pri tem dvignil glavo in se prijel za čelo, kakor bi hotel pokazati, kje je iskati tega silnega duha. Karr in Pinkeles sta

pa nato drug drugega izkušala prekositi v hvalisanju in poveličevanju oholega žida, ki je še pred malo časom vzdihaval ves obupan in potrpt pred njima. Ukrepali so še tudi, kako bi bilo pomagati Kosmu in drugim jetnikom, in nato so se razšli.

Ulmerjeva bolezen se ni kaj prida zboljševala. Ko je videl usmiljenko poleg sebe, ujezil se je in jo jel grditi in poditi. Mirno ga je poslušala, ko je rohnel nad njo, in mu prijazno odgovorila, da izpolnjuje le voljo svoje prednice, ki jo je, naprošena od gospé Ulmerice, poslala semkaj. In pristavila je:

«Blagorodni gospod, vi potrebujete postrežbe. Vem sicer, da bi vam vaši domači radi stregli, toda lože je to meni, ki sem vedno pri bolnikih. Morda sem vam res nadležna; zato vas pa prosim, le naznanite mi svoje želje in izkušala bodem, da jim po svoji moči vedno ustrezem. V imenu zdravnikovem vas pa moram resno opomniti, da bodite mirni.»

Resnost in ljubezniva odločnost mlade redovnice je dobro delovala na Ulmerja. Ko je izprevidel, kako skrbi zanj in kako vestno mu streže, bila mu je všeč. Kmalu je vprašal, kako je s tvornico. Niso se mu upali še povedati, in soproga mu je odgovorila nekaj dvoumnega. On pa je vedno le govoril o delu in naročilih. Lidija mu je morala prebrati vsa došla pisma in na nekatera takoj odpisati. Ulmer je bil nezaupen že preje in z večine je vse količkaj važnejše dopise sam sestavljal. Imel je sicer pisarje, toda posamezne le po malo časa. Za najmanjšo stvarco jih je odpodil; že ko se je pogodil z Lidijo, mislil jo je uporabiti tudi za se, za pisarski posel. Previdna in mnogo izkušena Lidija je hitro umevala svojo nalogo in mu vse dobro zvršila. Mlada,

prikupljiva žena je ugajala tovarniku in v zlasti sedaj v boleznih jo je hotel imeti često pri sebi. Žene svoje in hčere pa ni posebno maral. Lidija mu je kaj pripovedovala, ali mu v kratek čas zapela tudi kako pesmico, ali pa mu je brala kaj zanimivega. Bolnik jo je često prijel za roko in ji živo pogledal v svetle oči, ko je sedela poleg njega. Najrajši je videl, da ga je ona močila z vodo po glavi, ali ga preobezovala. Večkrat ji je zašepnil:

«Taka bi morala biti moja žena. Ali bi ne bilo lepo, moja Lidija? Kaj pravi k temu?»

«Gospod Ulmer, kmalu boste zdravi, ker se šalite tako po domače. To mislim, zraven pa hvalim Boga, da imate tako skrbno soprogo in tako ljubeznivo hčerko.» Tako in jednako mu je odgovarjala. Izprevidela pa je kmalu, da ji bode bivanje pri Ulmerjevih za kratko jako težko, ali celo nemogoče. Ni se motila. Ulmerica že preje ni imela srca zanjo; ko pa je videla, da jo bolni soprogo tako neguje, vzbudilo se ji je kmalu sovraštvo do nje. Ljubosumnost se je je lotila, poleg tega pa strah, da utegne iz Ulmerja izsiliti kaj zase. Ta misel jo je jako mučila in sklenila je, da spravi Lidijo iz hiše.

«Pritepli ste se, vrag zna, od kodi, in sedaj mi zapeljujete moža in delate nemir v hiši», tako je kričala nad njo in ji grozila, da jo s policijo izžene, če se ne odpravi z lepa. Jako težko je bilo Lidiji pri srcu; to očitavanje jo je bolelo. Res se ji je zdelo jako neprijetno, da se ji je bolni Ulmer kazal tako prijazenega; poznala je človeškega srca slabosti in vedela je, da taka strast ni zdrava. Vendar jo je hkratu veselilo, da more storiti kaj dobrega. Oče ni zaupal Pavli, ker je bil v domačem življenju popolnoma odvisen od žene, ki jo je

sovražila; zato pa je mislila Lidija, da mora ostati vsaj tako dolgo, da bi v tem pomagala svoji ljubljeni dobrotnici. Pavla se je pri mačehi potegnila za Lidijo, s tem pa se ji je še bolj zamerila. Mačeha bi bila videla najrajša, da bi se Pavla omožila; nekaj dote bi ji že še privoščila, samo da bi je ne videla. Uprav zato je že zdavnaj priganjala moža, naj ji preskrbi ženina, in Ulmer jo je slušal.

Socku je bila vseč misel, da se bogatega tovarnika jedina hči omoži z njegovim Leopoldom. Imel je za to posebno vzroke. Njegova tvornica je zadnji čas mnogo trpela. Zaradi mnogih okolištin je moral silo blaga prodati za slepo ceno. Pri vsem tem je pa še jako nesrečno igral na borzi. Živel je doma potratno, torej ni čuda, če se je jelo majati njegovo gospodarjenje. Tega seveda nihče drug ni vedel, kakor on sam. Svetu in tudi Ulmerju se je zdel Sock še vedno bogat in imeniten. Zato je bilo treba na vsak način kmalu pomoči. Poroka s Pavlo bi vse popravila. Leopold bi postal lastnik Ulmerjeve tvornice; mlajši sin bi pa doma pri njem pomagal voditi zavod, ki bi ga podprl z Ulmerjevimi novci.

Ulmer je za svojih zdravih dni mislil seveda iz cela drugače. Tvornice ni maral na noben način dati iz rok, in veselil se je le, da bi obe veliki podjetji, njegovo in Sockovo, stopili v bližjo zvezo. Tu ga je položila nevarna rana na postelj in vse se je izpremenilo. Pri tem se je zgodilo še nekaj drugega. Sock se je bil izkazal že ob dunajski razstavi s svojimi izdelki in je bil zato odlikovan; kasneje je pa za vojaštvo izdelal mnogo stvari skoraj zastoj in tudi zato je dobil cesarsko odlikovanje. Seveda je imel pri teh svojih «dobrih delih» posebni namen, ki ga je tudi z

vsemi moţnimi sredstvi izkuŝal doseči. In dosegel ga je. Nekaj dnij po tisti usodni noči, ko je bil ranjen Ulmer, prinesel je dunajski vladni list novico, da je Evgen Sock, c. kr. dvorni zaloţnik in tovarnar, dobil od presvetlega cesarja dedno viteŝtvo s pridevkom Treufels.

Ulmer je to ŝe nekoliko vedel, vendar se mu je razbistrilo oko, ko mu je Pavla prihitela povedat to novico. Ves vesel je dejal:

«Hčerka moja, moj prijatelj je in upam, da nam bode v kratkem ŝe bliţji. Glej, oba Leopold in Evgen sta sedaj viteza. In Leopold te rad vidi; vsaka mladenka bi poskočila od veselja, ko bi vedela, da postane plemica.»

«Dragi oče, mene tare samo jedna skrb, da bi namreč vi kmalu ozdraveli. Pri bolnem očetu ne morem misliti nič drugega in zato ŝelim sicer sreče Sockovi druţini, a ŝe tisočkrat bolj vam, preljubi oče», tako mu je odgovorila.

Sockovi so bili priŝli ŝe preje večkrat obiskat bolnega Ulmerja; stari Sock bi bil rad govoril o svojih načrtih, toda Ulmer ni bil za dolge pogovore. Leopold se je sicer smukal krog Pavle, a brez uspeha. Njegove prazne in priuĉene besede so dobivale v odgovor hladne, vsakdanje opazke; toda to mu ni vzelo poguma. Ćim česče se je sestal s Pavlo, tem bolj je bil prepriĉan, da brez nje ne more ŝiveti. Sam je trdil, da jo ljubi, in strast njegova se je le zveĉevala z oĉetovim prigovarjanjem.

Popoldne tistega sreĉnega dne, ko so se mogli vprviĉ pokazati kot novi plemiĉi, prihiteli so vsi Sockovi v prijateljsko Ulmerjevo hiŝo. Ŝe zjutraj je bila ŝla Pavla z maĉeho ĉastitat jim in priŝli so ŝe tisti dan izrazit zahvalo. Ćastno so jih vsprejeli. Ulmerica je imela kar naprej v nasmeh nabrani

ustni, dasi se ji je to kaj malo podalo, in neprestano je meţikala z drobnimi oĉesci v zalitem obrazu. Pri bolniku so ostali drugi le malo; pripravili so jim okrepiĉila. Le stara dva sama sta ostala, da se pomenita. Bila sta takoj pri svojih načrtih. Vse je ŝlo gladko, in Ulmer je zadovoljno pritrjeval tovariŝu, ki mu je pravil, kako je sedaj priloţen ĉas, da se vzameta njuna otroka.

«Bojim se za Leopolda», dejal je Sock, «ŝiv je, mlad je, in ĉe bi se jel vlaĉiti po mladih plemiĉev druţbah, lahko mi zapravi pol imetka. Morda bi mu tudi kaka oŝabna misel ŝinila v glavo, ĉeŝ da si mora odsle pri jednorodnih poiskati neveste. Zato moramo delati urno; najbolje je, ĉe ŝe danes praznujemo zaroko.»

Ulmerju je bilo vse to vseĉ. Ko pa je Sock jel govoriti o tem, da sta ŝe stara in da je treba mlajŝim moĉem prepustiti vodstvo, jel ga je nekam ĉudno pogledavati in ĉemerno je vpraŝal:

«I, kaj pa misliŝ vendar? Jaz tvornice ne oddam nikomur; moje delo je, in par desetletij bodem ŝe ŝe toliko moĉan, da ne potrebujem namestnika.»

«Saj ga potrebuješ ŝe sedaj.»

«Kako praviŝ? Ali meniŝ, da me moji ljudje goljufajo? Govori!» Bil je ŝe vznemirjen in kri mu je silila v glavo.

«Prijatelj moj si in zato ti ne maram skrivati. Tvoja tvornica stoji sedaj ŝe nekaj dnij popolnoina brez dela in skozi potrte ŝipe lazijo pouliĉni postopaĉi in vlaĉijo polomljeno orodje venkaj, da je prodajajo za drva. Tako je, moj dragi, in ti si bolan in sicer hudo bolan.»

Ta novica je Ulmerja tako pretresla, da je padel na postelj skoro nezavesten. Sock ga je moĉil z vodo in nadaljeval:

«Da, tisto jutro, ko so ranili tebe, razbili so tudi v tvoji tvornici vse, kar so sploh mogli razbiti. Stroji so razdejani,

okna razbita, vsi izdelki so razrušeni, kar jih ni bilo pod trdnim ključem. Jaz menim, da to moraš zvedeti, in ker ti nobeden tvojih ni hotel tega razodeti, povem ti jaz, da spoznaš v meni starega prijatelja.»

Ulmer se je kar tresel in škrtaje z zobmi je proklinjal delavce in ženo in hčer. Prijel se je za glavo in malo da si ni strgal obveze z glave. Hotel je takoj skočiti s postelje, da gre gledat svojo nesrečo. Komaj mu je Sock to ubranil in ga vsaj nekoliko utolažil. Pravil mu je, da se lahko še vse popravi, da nesreča vendar ni tolika, in da je treba le zvedenega, previdnega človeka, da mu vse zopet uredi, kakor je bilo poprej. V resnici ni bilo tako hudo. Žena njegova je bila že najela delavce, da so popravljali, kar je bilo razbitega, in za malo časa bi bila tvornica zopet v tiru. Seveda je bilo potem Socku lahko Ulmerja pripraviti k vsemu. Bolnik se mu je ovil okrog vratú, objemal ga in poljubljal, nazivajoč ga jedinega svojega prijatelja in rešilca in grozeč se, da bode vse svoje spodil od hiše.

«V tolažbo tebi in v hladilo tvoji nesrečni usodi praznujmo danes zaroko, ki bodi porok nove srečne zarje tvoji hiši!» rekel mu je Sock in pristavil: «Sedaj se umiri; vse še ni zamujeno, in veselji se, da prijateljsko srce čuti zate in ti ob najhujši uri bije v tešilo.»

Ulmer se je res nekoliko pomiril; sladke besede Sockove so mu celó turoben smeh izvabile na ustni. Vsi so se zbrali po njegovi želji v bolniško sobo krog njega. Premagoval si je jezo, ko je zagledal svojo ženo in hčer, vspel se je po koncu in resno pričel:

«Moja hči Pavla — stopi semkaj! Prav pred-me! In Leopold zraven! Tako! Sedaj poslušaj, moja hči, in vi

vsi drugi, ki imate kaj srca zame, ali ki bi ga vsaj morali imeti. Kaj je z menoj, to veste in menda se veseliš ti, moja žena, in ti, moja hči, da je tako. Morda mi želita kmalu konca, da bodeda sami gospodarili z mojim bogastvom.» Bolnik je zakašljajal, Pavla je zaihtela in se oklenila Lidije; mačeha njena pa je čemerno godrnjala. Ulmer je nadaljeval:

«Le brez predpustnih burk! Vem vse, kar se je zgodilo; vem, da mislita vidve, da je gospodar zadnji pri hiši. A sedaj se je vendar vse srečno preobrnilo. Prijatelj me je rešil. In zato hočem pozabiti vajino nehvaležnost in se ob prijateljevem najlepšem dnevu veseliti njegove sreče in njegove ljubezni. Pavla, ti veš, da sem jaz bolan in da potrebujem namestnika. Vedno starejši bodem, potrebujem počitka. V takih razmerah ne maram več voditi tvornice in zato jo mislim izročiti blagorodnemu gospodu vitezu Leopoldu Sockovemu; vam pa, gospod vitez, izročam svojo hčer, za katero ste me že prosili.»

Veselje je posijalo po Sockovem licu; Leopoldu sta se raztegnili ustni in že je posegel, da bi bil prijel Pavlo za roko in jo pritisnil k sebi, toda Pavla je nagloma stopila par korakov v kraj in milo-zaupljivo pogledala kvišku. Lidija je stala za njo in ji tiho zašepnila: «Bog bode pomagal. Pogum velja!» Ulmerica pa se je jezno ozrla v starega Socka in je dejala:

«Oho, tako zlahka ne pojde! Brez mene ne bodeš oddajal ničesar. Jaz sem tvoja soproga; moj denar je bil vedno tudi tvoj denar, sedaj me pa kaniš odbaciti kakor oglodano kost. Ne pustim in ne pustim, da bi se kdo lotil tega, kar je iz večine tudi moje. Dekle se móži, s komur ji drago; če se preje spravi izpod nôg, bolje bode za našo

hišo; toda na našem posestvu, dokler bodem mogla sama gibati, ne bode gospodaril ptujec.»

Debela ženska je sopihala pri teh besedah, ki so ji kar vrele iz ust. Ni si mogla premagovati togote in kričoč je mahala z rokama, da se je vsa tresla. Z vso močjo, kar jo je mogel zbrati, prepil jo je njen bolni mož, grgrajoč bolj nego kričoč:

«Da si mi tiho! Vpričo najljubših gostov mi delaš tako sramoto! Mnogo sem potrpel s teboj, mnogo bridkih prenesel, toda jako se motiš, če misliš, da bodeš sedaj gospodarila z menoj, kakor se ti zdi. Ukazovala mi ne bodeš. Še danes napravim pogodbo po svoji volji. Ali si razumela?»

«Nehvaležnik kruti, ki nimaš nič več ljubezni za svojo zvesto ženo! Vsaka pritepenka je več nego jaz», tako je ihtech izpregovorila in si obrisala oči.

«Če ti ni všeč, pojdi, kamor ti drago! Po-te ne bodem hodil; za to se ti ni treba bati. Gospodar v hiši pa hočem biti jaz, in to je s teboj o tem moja zadnja beseda.»

«Pa grem, grem, da me ne bode več nazaj. Poiščem si svojih pravic, če bi imela iti na dno pekla. Pri takem surovežu ne ostanem ne pol ure več. Le ostani sam z obema vlačugama; še sit ji bodeš. Kolnita me, če vama je drago, ali delajta, kar hočeta, jaz vas vse sovražim z dna duše.»

Pri teh besedah je hotela oditi, srdito je pogledala v moža, tu pa je Pavla pristopila k nji in se ji ovila okrog vratu:

«Moja ljuba mama, vsaj sedaj se pomirite; oče so tako hudo bolni, ne hodite od nas! Saj vas ljubijo in tudi jaz vas ljubim.» Zaničljiv posmeh je bil odgovor tem besedam. «Hinavka, ne dotikaj se me», siknila je Ulmerica, pahnila Pavlo od sebe in zaloputnivša duri

je odšla. Nekaj časa so vsi navzoči molčali, le Sock je pristopil k bolniku, obrisal mu pot s čela, sklonil se k njemu, poljubil ga in mu dejal:

«Nesrečni moj Viljem, sedaj vidim, koliko si trpel. Menim, da ti je ložje, ko vidiš, da tudi jaz trpim s teboj. Dej, utolaži se ob mojem prijateljskem srcu!»

Ulmerju je to dobro delo. Kmalu je poklical zopet Pavlo in ji rekel:

«Ti jedinica moja na svetu, kaj ne, ti me ne bodeš zapustila? Sovraštvo naj odžene tvoja ljubezen; sezi Leopoldu v roke in reci mu, da bodeš njegova, meni v tolažbo in pomoč.»

Žalostno-resno je povabila Pavla glavo, milo pogledala svojega očeta, prišla ga za roko in mu rekla:

«Moj oče, jaz ne pojdem od vas. Pri vas ostanem, da vam postrežem, da vam pomagam; ne podite me od sebe!»

«Abotnica, saj bodeš še bolj moja, ko mi z Leopoldom odvzameš moj trud in moje skrbi. Kaj ne, ljubi Leopold, da ji pustite v njenem srčecu nekaj prostorčka za očeta?»

«Ne samo v njenem, marveč tudi v mojem srcu bode gorela vedna ljubezen do vas», besedičil je Leopold in se poklonil Ulmerju. Obrnivši se k Pavli pa je rekel:

«Gospica Pavla, moje vse, ljubim vas, kakor zemlja ljubi svoje zlato solnce, kakor noč svoje blesteče zvezdice, ne zavržite me, dejte — reci, da me tudi ti ljubiš, in v mojem srcu bode vzkalila večna pomlad.»

«In v dveh družinah bode zavlada sreča», pristavil je njegov oče.

Pavla ni izpustila očetovih rôk; videlo se ji je pa, da se bori s seboj; malo je zavzdihnila, potem pa je odločno in počasi odgovorila:

«Gospod vitez, nikdar ne bodem jaz vaša žena. Vem, da spoštujete pošteno

besedo. Moja je poštena, z dna srca. Sprejmite jo, kakor je bila izgovorjena. In vi, dragi oče —»

Ulmer je zopet vzrastel; še bolj divje je jel gledati, nego je preje, in zarjul je:

«Torej tudi ti se norčuješ iz mene? Gada sem si torej vzredil namestu hčere!» Pahnil jo je od sebe; ona je izkušala zopet prijeti ga za roko in jokaje je govorila: «Poslušajte me vsaj še nekaj trenutij!» A bolnik je mahal krog sebe in parkrat jo z vso močjo zadel po licu, kričoč: «Poberi se izpred mojih očij! Nikdar več se mi nimaš prikazati, satansko seme! Poberi se takoj proč od mene, proč, proč!» Če bi ne bila kmalu priskočila Lidija, da bi ga bila obdržala, skočil bi bil s postelje. Motne oči njegove in vse gibanje je kazalo, da besni. Rana v glavi in grozna razburjenost sta mu zmešali pamet. Sock je izprevidel, da se za sedaj ne dá ničesar doseči, a obupal še ni; s sinom je odšel in potoma je uhitel jokajočo Pavlo in jo, kar je mogel, ljubeznivo nagovoril, naj pomisli, da je odvisno od njene besede očetovo zdravje in naj se iz ljubezni do očeta udá njegoví želji. A odgovorila je:

«Posvetovala sem se že s svojo vestjo resno in večkrat, ker sem že slutila, kaj me čaka; toda dozorel mi je najtrdnejši sklep, da v tem oziru ne morem izpolniti očetove volje. Za-se nisem odgovorna samo svojemu očetu, ampak še višjemu Gospodu.»

«Svetohlinka, torej umôri očeta!» odvrnil je jezno Sock in odšel.

Žalostno je bilo v Ulmerjevi hiši. Ulmerica je zbirala svoje stvari; kar je mogla v naglici dobiti dragocenostij, vse je pobrala, in kmalu je zdrdrala kočija ž njo po kamenenem tlaku. Prva pot ji je bila k odvetniku, da se s tožbo potegne za svoje pravice. Namenjena

je bila za tem obiskati za nekaj časa Ischl ali kako drugo imenitno kopališče. — Njen mož pa je tedaj besnel na svoji postelji, dokler ni onemogel in brez zavesti omahnil. Samo Lidija in usmiljena sestra sta ostali pri njem.

Pavla je šla po svoji navadni poti iskat zdravila svojemu ranjenemu srcu v svetoštetfiansko cerkev. Niti opazila ni, da je stal pred vrati njene hiše bled mladenič, Lannerjev Gabrijel, in šel za njo od tam — prav do cerkve, prav pred veliki oltar.

Gabrijel je bil od svojega očeta zvedel, kaj namerjajo s Pavlo. Pekla ga je ta novica; Pavla se mu je zdela preblaga, prevzvišena, da bi jo imel za družico v življenju lahkoživi Leopold; ni si sicer upal reči, da jo sam ljubi, vendar pa si je mislil, da bi bila največja nesreča zanj, če bi Pavla privolila v to zvezo. Ko je videl, da odhaja Sockova dvojica srdita iz hiše, in ko je zatem zagledal tresočo se Pavlo, kateri so se poznale še solze na licu, zvedel je, kaj se je godilo. Hitel je za njo, ker je hotel prav sedaj ž njo govoriti.

V cerkvah ga ni bilo velikokrat videti, odkar je v šolskih letih moral hoditi vanje. Ni čuda: domača družina mu ni vsadila vere v srce in šola brez domače verske vzgoje ne zmore veliko. Saj vemo, da se omikanci le preradi ogibajo cerkve, ker se jim ne zdi častno, hoditi k službi božji. Ko bi se dal iztrgati jim ta neumni predsodek, bilo bi v tem kmalu bolje. — Sedaj je šel radoveden, kaj bode. Skoraj ni poznal Pavle, ko jo je zagledal v pobožnost vtopljeno. Srce se ji je zjasnilo, oko zvedrilo, mir in sladka ljubeznivost se ji je vtisnila po vsem telesu. Gabrijel jo je osupel gledal in solza se mu je utrnila z očesa. Ganil ga je ta prizor; tudi sam je občutil nekoliko tiste

tolažbe, ki jo je okušala Pavla. Jel je moliti.

Dolgo sta klečala oba; umirjena je vstala Pavla in zunaj cerkve je najprijazneje odzdravila Gabrijelu, ki se ji je poklonil. Dovolila mu je, da jo spremi. Bila sta sorodnega srca in dobro sta se umevala. Kakor dete svojo mater, tako je poslušal mladenič svoj vzvišeni vzor, kakor je imenoval Pavlo. Speča vera se mu je zopet vzbudila in ž njo veselje in upanje novega, srečnega življenja.

«Ali bi hoteli meni kaj pomagati, gospod Gabrijel?» vprašala ga je, ko sta se že bližala domu.

«Vse, kar želite, tudi srce iz telesa dam za vas.»

«Zame je resen čas in potrebujem dobrega sveta in krepke, zdrave pomoči. Vam zaupam.» Čutila je, da je njena dolžnost sedaj skrbeti za očeta in za gospodarstvo. Zato je naprosila Gabrijela, naj ji pomaga. Dogovorila sta se o raznih stvareh, in pogumno je hitela v bolniško sobo, od koder je ravno odhajal zdravnik.

«Najboljše bode, da ga daste v bolnišnico; tu boste imeli preveč truda ž njim. Njegov um je jako skaljen. Dobra postrežba mu še lahko pomaga. Brez varuha ne sme ostati ni trenutje», rekel ji je.

Kratko malo mu je odbila njegov nasvet in vesela, da se bode mogla sedaj še bolj žrtvovati za očeta, vstopila je v bolniško sobo. (Dalje.)

Štirje duhovi.

Gruden sedem k mizi v pozni uri
Varno okna si zatvorim, duri.
Zunaj žito se v valovih ziblje,
Veter tuli, hraste pripogiblje,
Travnik v vodo silno se potaplja,
V okno mi za kapljo bije kaplja.
Duša štiri gleda mi duhove,
Ki življenja sprémljajo mi dnove.
Njih imena so spomin, spoznanje
In prevara bridka in kesanje.
Oglasi se jek spomina žalno:
Kar rodi se v času, vse nestalno.
Brzo mine cvétne sreče doba,
Jaz ne minem, spremim te do groba.
Oglasi se žalno jek spoznanja:
Sreča kratka je kot bežna sanja;
Sébi, sreči človek vse zaupa,

Ko smehlja se mu sladkosti kupa.
Tiho pa po izgubljeni sreči
Jaz rodim se v duši mu trpeči.
Cvetje zvene, človek se postara,
Iz spoznanja se rodi prevara,
Ko prevaro porodi spoznanje,
Iz spomina se rodi — kesanje.

Zunaj žito se v valovih ziblje,
Veter tuli, hraste pripogiblje,
Travnik v vodo silno se potaplja,
V okno mi za kapljo bije kaplja.
V meni pa se kri pretaka urno,
V prsih mi srce utriplje burno.
V žalost silno duša se potaplja,
Solza mi za solzo z lica kaplja.

Anton Medved.

Iz nove dôbe.

(Spisal Ivan Sovrán.)

IX.

Posrečilo se je dr. Glücku in njegovim znancem osloboditi Kosma. Nekaj so utajili, drugo izgovorili, in tako je bil Peter prost. Tudi drugi delavci so dobili le po malo. V zaporu je jeza Kosmu še bolj oživila in črni sklepi so mu zorili v užaljenem srcu. Še predno je šel na svoj novi dom, hotel je poiskati Vocela, da se maščuje nad njim.

Ko je zvedel, kaj se je zgodilo, zasmejala se mu je od zlohottnosti srce in kar naravnost je hitel v bolnišnico, kjer je ležal ranjen njegov nekdanji drug. Oko mu je vzradostelo, ko ga je videl oslavljenega, bledega na beli postelji, poleg katere je stalo objokano mlado dekle — Liduška, nevesta njegova.

«Izdajalec, koga si izdal? Ali mene, ha, ha? Za nas skrbi usoda, kaj bi nam mogli škodovati taki hinavci!» bruhtnil mu je v obraz. Vocel ga je pa z mirnim očesom pogledal in mu pomolil roko: «Bog te sprimi! Želel sem po tebi. Odpusti mi!»

«Kaj, odpustim naj ti, tebi, svojemu najhujšemu sovražniku? Samo pogledat sem te prišel, da si slasti nasitim dušo. Le trpi, še dolgo trpi, da si vsaj zaslužiš prostora v zemlji, kjer bodeš gnil!»

Peter je skoro zakričal te besede; dasi je bila postelj v kraju, vendar so že jeli drugi v sobi mrmrati.

Postrežnica je prihitela mirit in nekako hladno je zašepnila Petru v uho: «Nikar se ne jezite nad njim! Ni vredno. Večera ne učaka, kakor je dejal zdravnik!» Peter je utihnil, postrežnica pa je odšla; zgomazelo mu je nekaj po životu, ko je slišal, kako je ž njegovim tovarišem, a le za trenutje. Bolnik je slišal

besede postrežničine in ni se jih ustrašil. Bil je pripravljen za smrt. Mirno je rekel Petru:

«Moj dragi, ne zameri mi odkrite besede! Rajši sem tukaj na smrtni postelji, pričakujoč zadnjega trenutja, nego tam, kjer si ti, rajši, tisočkrat rajši. Lahkoživ sem bil, a hvala Bogu, poštenosti in vere nisem zaživel; mnogo sem zagrešil, vendar pa se nadejam milostne sodbe. Ti pa si na potu, da izgubiš vse: veselje do dela, veselje do življenja, vero in upanje; zato te milujem. Dragi moj Peter, kreni drugam! Kjer si sedaj, tam ti ne kaže k sreči. Glej, tudi jaz sem imel načrtov za bodočnost v izobilju. Z Liduško sva jih snovala. Za letošnjo jesen sem se nadejal, da bode poroka, toda Bog je drugače ukrenil. Bodi češčeno njegovo ime! Liduška, ne jokaj in ne trgaj si srca; meni je treba poguma za zadnji boj; ne jemlji mi ga! Vidiš Peter, ljubil sem Liduško in še jo ljubim, kakor punčico svojega očesa; izbral sem si jo pošteno za svojo bodočo tovarišico v življenju; pozabil pa nisem, da je za to zvezo najbolj potreben božji blagoslov. Peter, ti nisi mislil na to, ko si se pred nekaj dnevi zavezal. Misli sedaj, sicer bode prepozno! Saj me umeješ. Božji blagoslov je treba pridobiti s poštenim življenjem. Dolga je moja pridiga, kaj ne? Odpusti, saj je zadnji moj pogovor s teboj. Peter, daj mi moško besedo, da ne pozabiš mojih besedij! Ti si često učil mene, hvaležen sem ti za to; naj učim sedaj še jaz tebe, predno odhajam pred božjo sodbo. Reci sedaj še ti, kaj misliš!»

Ob znožju postelje je ihtela mlada Liduška, Peter pa je mrko gledal predse. Besede tovarišev so ga zadele v srce. Sram ga je pa bilo, da bi ga kdo videl ganjenega.

Nekaj časa je nemo stal pri postelji; nato pa je naglo stisnil bolniku roko in odšel. Celó pot pa so mu zveneale v duši besede: «Rajši sem tukaj na smrtni postelji, nego tam, kjer si ti.»

Vocel je še tisto noč sklenil svoje življenje, udan in skesan. Lahko je umrl: živa vera, ki so mu jo vsadili njegovi stariši za mlada v srce, ta ga je tolažila. Vesela narava njegova ga je sicer na Dunaju čestokrat spravila že brezdu na kraj, a preprosta dobrosrčnost, ki se mu je vedno hranila s spomini mladih dnij, dobre matere, ljubega domú, varovala ga je, da ni padel vanj. Liduška je bila zadnji čas vedno pri njem; molila je z njim, brala mu iz knjižice in sama mu je zatisnila trudne oči v smrtno spanje. Ljubila ga je brez prisiljene mehkočutnosti, pa tudi brez dobičkaželjnosti s tisto krotko, vstrajno ljubeznijo, ki je čimdalje rejša na svetu. Sama ga je tudi spremila na groblje; sama mu zrahljala grob in ga obsadila s cveticami.

Žalostna sicer, a ne obupana se je vrnila na svoje delo. Tudi žalost njeno ji je krotila in mirila udanost v božjo voljo.

Zamišljen in mračen se je vračal Peter iz bolnice proti domu. Po poti ga je spremljala postava Vocelova in njegove besede so se mu oglašale v srcu. Jel je misliti, v kakšni družbi živi in kaj ga čaka. Stopilo mu je pred oči, kaj bi bilo z njim, če bi se moral sedaj vleči na smrtno postelj. Je-li bi tudi tako mirno gledal v lice beli ženi z mrtvaško glavo in ostro koso, kakor Vocel? Živo se je zavedal besedij, ki

jih je tolikrat ponavljal njegov dobrotnik v katoliški rokodelski družbi: «Ljubi mladeniči, slišali bodete mnogo učiteljev, ki bode vsak hotel biti modrejši od drugega. Toda prava modrost je le tista, ki uči prav živeti in dobro umreti. In to je Kristusova modrost.» Vse to se mu je slikalo v glavi; bil je, kakor bi ga bilo vse zapustilo; žalost mu je zalezla srce, in že ga je obšla misel, naj bi ostavil Dunaj in vso družbo, v katero je zašel, in šel po svetu daleč v ptuje kraje. Tu se je spomnil Ide. Lepa, zapeljiva ženska mu je hipoma napolnila domišljijo in vsem dobrim sklepom zaprla duri srca. Ko ga je pa vstopivšega najprisrčneje objela in ga ljubko jela milovati in izpraševati, kako mu je, ko je ugledal celo svetle solzice, blesteče se ji na mladem, gladkem licu, potem je bil zopet ves njen in s tem izgubljen.

Začelo se je zanj prejšnje življenje. Shod za shodom je bil v Idinih prostorih in strast se je kurila v delavskih srcih. Sovraštvo do krščanstva se jim je vcepljalo; dr. Glück je pa s svojimi pomagači poleg tega skrbel, da bi se delavci sprijaznili z židi. Dosti se mu je posrečilo. Bili so žalostni časi. Kdor je zašel med socialiste, bil je nakrat vrto glav. Slast po novem, boljšem času se mu je vzbudila; čuda naglo je odvrigel raz sebe vse, kar ga je vezalo s prošlostjo: vero, molitev, pridnost, varčnost, poštenje. Napuh se je zbratil s sovraštvom in rodil nebrojno zla. Poštene delavske družine, ki so še nedavno živele zadovoljno s svojim uboštvo, tolažeč se z očetovsko previdnostjo božjo, izpremenile so se v živ pekel. Če so tudi stradali otroci in prosili kruha, če je plakala žena in prosila moža, naj skrbi za njo, naj skrbi za nebogljene črviče svoje, bilo je vse zastonj. Prva

mu je bila socijalistična družba, shodi in listi, in če je tudi imel vzeti na posodo ali zastaviti najpotrebnejšo obleko, moral je dobiti denar zanje. Razdivjanosti je bilo vedno več. V resnici: bili so žalostni časi.

Pri Ulmerjevih je dalje gospodarila žalost. Bolnik je vsak dan nekaterikrat besnel in s silo so ga morali krotiti. Veliko je prebila Pavla; pomagala ji je zvesto Lidija pri vsem; za kupčijo in za tvornico pa je poskrbel največ Gabrijel. Jelo se je popravljati in delo se je kmalu zopet pričelo.

Srčnost je kar žarela iz Pavle. Oživljala jo je čut dolžnosti, da mora namestovati očeta; navdajala jo je pa pri tem živa zavest, da bode Bog tudi z očetom ukrenil dobro in srečno. Vse se ji je čudilo, ko je opravljala najraznovrstnejše in najtežavnejše posle. Pri tem pa ni pozabila molitve. Vsak dan se je vsaj za nekaj trenutij peljala v svetega Štefana cerkev; sliko poške Matere Božje je sama skrivši obesila očetu na prsi. Čudno je bilo, da je bolnik tudi v najhujši besnosti, ko je pometaval vse raz sebe, ni raztrgal, nasprotno jo je pa sicer večkrat gledal in ni se branil, ko mu jo je usmiljenka ali Lidija pritislila na ustni. Pavle v besnosti ni mogel videti. Najčešče je govoril o tvornici in o kupčijah; štel je novce, priganjal delavce, imenoval dolžnike in govoril še marsikaj sličnega. Začetkom je tudi silno preklinjal, vzlasti ženo in Pavlo; odkar je pa imel podobico na prsih, prestalo je preklinjevanje skoro popolnoma in tudi besnel je reje nego poprej.

Sem pa tje se mu je po nekoliko zjasnilo in tedaj mu je odgovarjala Lidija na razna vprašanja.

Nekoč, ko se je bilo že pričelo delo v tvornici, ozrl se je bolnik zopet z motnimi očmi bojzljivo v Lidijo, sedečo

pri mizi z delom v roki, in jo lahko poklical:

«Lidija, pojdite k meni! Rad bi vas nekaj vprašal.»

Takoj stopi k njemu in mu ljubeznivo reče: «Saj veste, da sem vedno za vas pripravljena. Česa želite, gospod Ulmer?»

«Povejte mi po pravici, ljuba prijateljica, ali sem res hudo bolan? Ali ne bode nič z menoj?»

«Bolni ste še in mirni morate ostati v postelji; bilo vam je že jako hudo, a sedaj ste boljši. Upam, da usliši Bog vseh nas molitve.»

«Ali tudi vi molite zame?»

«Seveda, kolikor morem.»

«Jaz pa ne znam več moliti. Že dolgo, dolgo nisem molil.»

«Vas pa jaz naučim in pa ta-le častita sestra. Če hočete, kar sedaj pričnimo!»

«Ne, ne, sedaj še ne! Povejte mi, ali me res vse sovraži, ali mi res vsi želite smrt?»

Lidija ga je pri tem prijela za tresočo se roko in mu rekla:

«Gospod Ulmer, tega nikar več ne recite! Saj veste, da nam vsem bije srce za vas, da trpimo z vami in da drugega ne želimo, kakor da bi kmalu šli zdravi zopet po svojih poslih.»

«O da, po svojih poslih bi šel, šel sedaj, ko mi dan za dnem morda tisoči gredó v izgubo. Saj vem dobro, kaj mi je pravil prijatelj Sock, ki ga je ta hudobna moja hči tako odgnala. Vse je razdrto — vse in jaz sem berač; v kratkem me vržejo na cesto in vsakemu psu bode bolje nego-li meni.» Jel je že skoraj blesti. Usmiljenka mu je brž z mrzlo vodo omočila vroče čelo. Lidija ga je ustavila, rekoč:

«Kaj vam lažejo! Tvornica je vsa v najboljšem redu. Škoda je bila prav nezatna, in vse je že popravljeno. Vse

gre kakor poprej, naročila prihajajo dan za dnem, denarja bode kmalu kakor toče.»

«Kaj, kako? Vse popravljeno, vse v redu? Oj, vi ste moj angelj, moja rešiteljica; dejte, govorite, kdo se me je usmilil, kdo me je rešil beraške palice?» vprašal je hlastno bolnik Lidijo, ki mu je z živo vnemo hotela odpoditi turobne misli. Smejočega lica in živih očij mu je odgovorila:

«Gospod Sock je videl gotovo pre-erno za vas, Bog vé, zakaj. Saj ni bilo nič tako posebno hudega. Nekaj oken je bilo pobitih in nekaj malega potrto, kar se je pa kmalu uravnalo. Ne bojte se ničesar, ker imate svojega variha, božjega angelja, ki vas varuje in ki skrbi za vas. Lep angelj je in dober, neizrečeno dober; pa prav nalašč za vas ga je ustvaril večni Bog; zato bodite le brez strahú in brez skrbij!»

Ulmer je rad poslušal prikupno Lidijo in neko veselje mu je zasijalo z obraza, ko je dejal:

«Ta angelj ste vi, moja Lidija. Ko me je vse zapustilo, ko me vse sovraži, tedaj ste vi pri meni in skrbite zame in me tolažite. Tega ne pozabim. Le počakajte; ko ozdravim, postanete moja žena in —»

Zavzdihnila je Lidija in komaj se je premagala, da je niso oblile solze. Hudo se ji je zdelo, da jo vedno preganja izkušnja in z neko odločnostjo je zaklicala: «Pustite táko govorjenje! Škoduje vam in meni. Zato vam rajši povem kaj o vašem pravem angelju, samo obljubiti mi morate, da me poslušate do konca.»

«Le govorite, saj mi je tako sladko pri vaših besedah.»

Ulmer je bil scela nove dōbe mož. Čutnost gospodari v takih ljudeh. Čutna lepota, čutno veselje jim je jedini užitek,

ker ne poznajo višjega. Nadčutne vzore jim je mrzli veter javnega življenja izbrisal iz srca, in skoro ne morejo si misliti kaj takega, kar ni čutno ali meseno. Od čutnosti prevzeti so kakor otroci, in sposobni so za največje nesmisle. Pri Ulmerju ni bilo nič drugače. Mlada, lepa Lidija mu je zlahka vladala srce in mu vzburla domišljijo.

Lidija je to vedela in zato mu je hotela vzbuditi novo, plemenitejše čustvo. Na lahko mu je jela pripovedovati: «Lepo ste se imeli včasih pri vas. Vi ste bili neutrudno delaven gospodar, in vaša rajna soproga vam je pri vsem pomagala. Delavci so vas slušali in od prvega do zadnjega je pri vas vse dičila pridnost. Tudi druga vaša žena je bila delavna. Za delo je bilo preskrbljeno. Toda, gospod Ulmer, delo samo je dolgočasno, je pusto, kaj ne? Delu je treba tudi nekega višjega oblaženja, sicer človeka utopi; zraven mu je pa tudi treba uspeha, in ta uspeh ni v rokah človekovih, marveč v rokah tistega gospodarja, ki je ustvaril človeka za delo in za kazen, za greh primešal njegovemu delu — trpkosti in težav. Delu je treba blagoslova. Za delo ste skrbeli vi: potili se in se trudili od zore do mraka, dejala bi, noč in dan. Bog pa je poskrbel, da vas delo ne potare in da ne ostane brez uspeha. Dal vam je angelja, ki je s svojo molitvijo mečil vam trud in vam preganjal mrak s potnega čela, ki vam je primolil božjega blagoslova. — Božji blagoslov se pa mora ohraniti z dobrimi deli. Ne samo zase, ne samo za svoje najbližje, marveč za družbo človeško, za svoje brate in sestre delati, mora biti delujočemu namen, da se delo osladi in pokaže v nekem višjem, prazničnem sijaju. Tudi za to je poskrbel vaš angelj, ki je s celim svojim srcem vnet za vas in vašo srečo;

z žarki tega ognja je grel tudi zapuščene reveže, vdove in sirote. Često, ko ste vi s pravim veseljem gledali, kako napreduje vaše podjetje, ko ste polni poguma in upanja snovali načrte za bodočnost, niste vedeli, da je to delo angelja, ki moli za vas, ki dela dobro za vas; niste slutili, da veje krog vas tajni šepet vašega angelja rajskih perutih.

In ko ste se ranjeni morali vleči v bolniško posteljo, tedaj je vaš angelj vedno skrbel za vas, skrbel pa tudi za vaše delo. Prevzel je obojno nalogo: delo in molitev. Zdi se mi, da vam je Bog poslal to telesno stisko samo zato, da bi vam tem jasneje pokazal vašega angelja, kateri je iz prahu in blata pobral med drugimi tudi nesrečno, od vseh zapuščeno, že skoraj izgubljeno žensko, ki sedaj tu govori z vami!»

Lidija se je bila zelo razvnela med govorom; a dalje ni mogla, polile so jo solze. Ulmerja je bilo njeno pripovedovanje tudi oveselilo in z nekakim notranjim zadovoljstvom je vprašal:

«In kje je tisti angelj? Pripeljite mi ga, da ga vidim in zahvalim za te neizrekljive skrbi, ki jih ima zame, vam pa zato, ker ste ga mi našli!»

Lidija odgovori na to kratko:

«Ta angelj je — vaša hči — Pavla.»

Ulmer ni odgovoril ničesar, in tako sta oba nekaj časa molčala. Potem je pa jela Lidija živo pripovedovati, kaj mu je vse storila njegova hči sedaj v boleznih in preje. Ulmer je bil ganjen in tiho je pristavil:

«To srce ima od svoje matere.» Lidija pa je pridejala:

«Moč pa ima iz svoje vere.»

Od tega pogovora dalje je bil bolnik nekam zamišljen. Miren je bil in za čuda mehko srce je kazal vzlasti za Pavlo. O vsem sta se dogovarjala in celó pritrtil ji je, ko mu je povedala

svoje pomisleke proti Sockovemu sinu. Sedaj, ko ni imel skrbi, mislil je lože. Čim bolj je opazoval svojo Pavlo, tem bolj se je čudil, da je bil preje slep za njene lepe lastnosti in kreposti; vedno bolj jo je ljubil, vedno bolj tudi spoštoval. Lahko je bilo po tem pripraviti ga k molitvi in k verskim mislim, in sem pa tje so že poskušale usmiljenka, Lidija in Pavla pripraviti ga, da bi se povrnil v naročje katoliške cerkve.

Začetkom o tem ni hotel niti slišati, a kmalu je že rad poslušal, kaj uči katoliška vera. Vendar je še vedno odlašal. Kmalu bi bilo vse zamujeno. Na naglem se mu je poslabšalo. Zdravnik je izjavil, da ni več pomoči. Tedaj si je Ulmer sam želel duhovnika. Pred pričami se je odpovedal krivoverstvu; mašnik ga je prevedel, in še predno je izmolil vse molitve, izdihnil je mirno bolnik svojo dušo.

Niso še skoro zakopali Ulmerja, že je jel Sock zopet siliti, naj bi se sklenila zaželena zakonska zveza. A Pavla je bila sedaj še odločnejša; kratko je zavrnila vsako najmanjšo besedico o tem za bodočnost. Starega Socka je to jako razkačilo: «Oj, seveda vaše srčece ni, da bi se dalo v last mojemu poštenemu sinu. Saj vem, da je to srčece že izkusilo vse, kar se dá izkusiti na svetu. Lannerjev pusti sin bi o tem vedel pripovedovati in gotovo še marsikdo drugi tudi. Če vas je moj Leopold vprašal, storil je to iz usmiljenja, ker take vrste gospice, kakor ste vi, nimajo posebnega spoštovanja med ljudmi.»

Pavla je zardela; dobrega imena ji do slej nihče ni jemal; sedaj je izprevidela, da jo čaka tudi ta izkušnja. Odločno je pogledala stareu v obraz in dejala: «Tudi vi nimate tako govoriti z menoj! Obrekovalcev ne morem vsprejemati; poskusite s svojo umetnostjo drugodi!»

Od tistega časa je imela sicer Pavla doma mir pred Sockom, a obrekovanje se je širilo. Govorilo se je po mestu, da je ona kriva očetove smrti, da bi lože živela vlačugarsko življenje. Zli glas je rastel dan na dan; cele romane so skovali ljudje o Ulmerjevi hčeri. Pravili so, kako je s svojim življenjem žalila očeta in mačeho, kako je s svojim rovarskim vedenjem dosegla toliko, da je soproga očetova rajša zapustila dom, nego da bi bila še dalje v njeni družbi. Tajnih, pohujšljivih spletek in dogodbic so pa pristavljali temu toliko, da je bilo res čudno.

Prvi vir je bila seveda zlobnost mačehina in Sockova. Zlobnost je dobila nekaj šaljivih in nekaj preprostih sodelovalcev, in najgorja neumnost je bila gotova. Vrhu vsega so pa še pripovedovali, da je Pavla v duhovskih rokah, ki jo zlorablajo kot svoje orodje, hoteč se okoristiti ž njenim denarjem. Tako daleč je prišlo, da je jel izhajati v nekem večjem dunajskem listu za podlistek roman, ki je v živih barvah slikal to pravljico, ki je o Ulmerjevih krožila po Dunaju. Vse jo je hlastno prebiral, in ponatis se je v tisoč in tisoč izvodih razširil. Imena so bila sicer predrugačena, vendar pa je vse vedelo, o kom govori povest. Vzlasti med delavskimi stanovi se je čitala in na socijalističnih shodih so često rabili ta primer v dokaz, kam vodi duhovski vpliv. Obrekovanje je doseglo tudi še nekaj drugega. Sodišče je zaukazalo izkopati truplo Ulmerjevo in ga raztelesiti. Klicali so tudi Pavlo k zaslišanju in kmalu bi jo bili zaprli. Vendar ni bilo proti njej nobenega dokaza, razven lažnive govornice. Zdelo se je, da se je vse zarotilo, kako bi jo uničilo, a ni je oplašilo. Res ji je često silno bilo srce, kakor bi se ji hotelo razpočiti; res so jo včasih, ko

je slišala kako obrekljivo zabavljico, ali ko je čutila, kako jo prezirajo nekdanje dobre prijateljice in tovarišice, kako kažejo ljudje za njo, hotele curkoma oblitati solze, vendar ni izgubila nikdar notranjega miru in trdnega upanja. Lidija ji je bila najzvestejša družica in tolažnica poleg nekaterih sorodnikov njene rajne matere. Večkrat je rekla: «Boga zahvalim, da so moj oče dobili dušni mir, in voljna sem njemu v zahvalo žrtvovati še več in ž njegovo pomočjo pretrpeti, karkoli mi pošlje.» Iz vere je zajemala največjo tolažbo. Laner je bil oskrbnik njenega imetka in Gabrijel je prav tako kakor zase skrbel, da je bila tvornica v redu in da je šla kupčija dobro izpod rôk. Tudi on je slišal, kaj se govori o Pavli. Seveda ni verjel ni pičice, vzbudil pa se mu je v srcu nekak sum, ki ga je bôdel. Dolgo časa je nosil to sam s seboj; nekoč je pa vendar vprašal Pavlo, zakaj ničesar ne stori, da bi preprečila laži in obrekovanja sramotne napade.

«Gospod Gabrijel», odgovorila mu je, «vzrok umevate lahko. Če bi imela jaz v družbi kak tak poklic, da bi ga ne mogla izvajati brez dobrega imena, da bi torej škodovala stvari, ki bi jo zastopala, če bi si ne varovala svoje časti, potem bi pač poskusila vse, da si jo ohranim; sedaj mi pa ni treba; sodim namreč, da se uprav pri tej priliki lahko naučim tiste kreposti, katera je vsem ljudem vzlasti v naših časih skoraj najbolj potrebna, namreč: potrpežljivosti.»

«Čudne in skoro neumevne so mi vaše besede, gospica. Potrpežljivosti je treba človeku takrat, če je kako zlo potrebno, ali če si je je sam zakrivil. To peklensko obrekovanje pa, katerega žrtva ste vi, je samo izrodek satanskih duš in tu, v tem slučaju, je vsaka potrpežljivost — pregreha.»

«Jaz ne sodim tako. Prepričana sem, da nas vse vlada božja previdnost in da ničesar ne dopusti, kar bi ne moglo služiti v našo korist. Uprav to obrekovanje je zame brez dvojbe koristno, če je prav uporabljam, in morda celo potrebno.»

«Potrebno? To je potrebno, da se vašega poštenega imena drži grozni znak očetove morilke? Oprostite mi to besedo: ali je potrebno, da vas, nedotakljivega angelja, raznašajo lažniva usta nesramnih ljudij?»

«Morda uprav to. Glejte: Bog je moj oče, ki me ljubi, sedaj moj jedini zavetnik, in vem, da moj oče mi ne more želeli zla. Zato pa je to, kar mi pošilja, brez dvojbe v mojo korist. V vsaki težavi, v vsaki stiski je možno človeku česa se naučiti, in čim večja je stiska, tem lože spoznava, kako slab je sam in kako potrebuje pomoči od zgoraj. Zdi se mi, da dobri Bog hoče nekako s silo človeka utrditi v kreposti in mu za to vedno ponuja prilike. Kje pa se more človek naučiti krepostij, če ne v boju s svojo napačno ljubeznijo do samega sebe? Ko je ta premagana, premagan je najhujši sovražnik kreposti, pa tudi naše sreče. Vse to, kar nam more dati svet, so le drobci sreče in zato je tako žalostno na zemlji, ker se nekateri z vso silo poganjajo za te drobce in pri tem pozabljajo na celoto, sebi na škodo. Ko so že dosegli, kar so želeli, potem šele vidijo, da jih to ne more osrečiti, in namesto sreče se jih loti žalost in za žalostjo jeza in za jezo morda celo — obup.»

Ves ostrmel je poslušal Gabrijel Pavlo; teh tako vzvišenih in vendar tako jasnih resnic ni spoznaval; malenkostnega se je čutil vpricho mlade gospice in nekako sramežljivo je dejal: «Vi ste preučeni zame. Da ste modri, to sem že davno

vedel, da pa umejete tako modrovati, temu se le čudim!»

Dobrohotno se mu je nasmehnila Pavla in mu odgovorila:

«Tako modroslovje je vsakemu kristijanu lahko; za nje vam ni treba drugih učenostij, nego-li samo katekizma. Toda pristaviti vam moram še dokaj k prejšnjemu. Rekla sem vam, da so na svetu mogoči le drobci človekove sreče. Dobra služba, časten stan, velika imovina, vsakovrstna razveseljevanja le dokazujejo, da človeško srce ni ustvarjeno samo zanje, marveč da si želi vedno najčastnejšega stanú, največjega in najvarnejšega bogastva, najslajšega veselja. — Pravite, da me obrekujejo. Recimo, da mi morejo vzeti popolnoma pred celim svetom dobro ime in mi uničiti čast: toda vse to, kar mi s tem vzamejo, je vendar-le delček tiste časti, po kateri si želim in katere mi svet niti dati, niti vzeti ne more. Le Bog more me tako počastiti, da se časti nasiti moje srce. Kogar Bog časti, ta je v resnici in prav češčen. Zato mi je pa ubogo malo mar za to pozlačeno krpico posvetne časti in tolažim se s tem, da mi ne uide večna, neminljiva čast pri njem, ki mi pošilja te izkušnje.»

«Jaz vas občudujem, gospica, in ob vaši strani bi se ne bal, če bi tudi cel svet se zarotil proti meni. Vaše besede so šola poguma in šola neustrašene značajnosti. Dejte, izpregovorite mi danes še zame najljubšo besedo, da mi hočete podati kot svojemu učencu, svojemu služabniku roko za pot skozi življenje, in ko ste me že jeli voditi, da me kot zvesta soproga hočete celo življenje spremljati v pristan prave sreče.»

Zažarele so Gabrijelu oči, ko je to izpregovoril; Pavla pa je povescila glavo in je tiho, skoro s tresočim glasom dejala: «Vedela sem, da bode tako prišlo

in bala sem se za vas in — zase. Slovesen je ta trenutek, gospod Gabrijel, za naju oba. Tudi jaz imam srce, a imam tudi — voljo in čut dolžnosti. Hvaležnost do vas mi preveva dušo in s hvaležnostjo spoštovanje in s spoštovanjem — brez ovinkov izrekam — tudi poštena, prava ljubezen. Dobro vem, kaj ste mi storili, dobro vem, da ste bili in ste še najboljša opora meni ubogi siroti. Kaj vas hočem hvaliti, kaj govoriti še dalje o vašem zlatem srcu? In vendar moram današnjemu vprašanju vašemu odgovoriti, da ne morem nikdar postati vaša žena.»

Gabrijel jo je hotel prijeti za roko, a ona se mu je odmaknila. Omahnil bi bil kmalu in padel raz stol; globok vzdihljaj se mu je izvil iz prsij in z žalostnim glasom je vprašal:

«In zakaj ne, gospica? Ali hočete biti tako trdosrčni, da hočete umoriti nesrečnika, ki samo z vami v zvezi čuti dovolj moči za življenje?»

Pavla je zamahnila z roko in počasi odgovorila:

«Poslušajte! Živa duša še ne vé tega, kar vam sedaj povem. V cerkvi svetega

Štefana pred podobo Matere Božje sem obljubila Bogu, da se ne bodem možila, če mi ozdravé ali če se izpreobrnejo moj oče. Molila sem, naj pošlje vrhu tega meni stisk kakoršnih koli, samo da zveliča očeta. Obljubila sem hkrati, da hočem vse življenje in imetje darovati ubožcem. Ta obljuba mi je dajala nebeških močij in mi jih daje še sedaj. Uslišal me je Bog in zato hočem tudi zvesto izpolnjevati, kar sem obljubila. Pri vaši ljubezni do mene vas prosim, ne obtežujte mi tega izpolnjevanja in molite tudi vi zame, da ostanem do smrti trdna v svoji obljubi!»

Pri zadnjih besedah je vstala in nekak vzvišen svit ji je zasijal z lica. Gabrijel pa ji je zgrabil roko in jo vroče nekaterekratki poljubil; nato pa je nemo odšel.

«Angelj, angelj», je šepetal sam s seboj, ko je stopil na plano.

Nekaj tednov kasneje se je prodala Ulmerjeva tvornica; kupil jo je Lanner. Pavla in Lidija sta se preselili v drugo majhno hišico; v njeno hišo pa so prišle sestre redovnice, in še tisto leto se je pričel ondi zavod za zapuščene delavske otroke.

(Dalje.)

S o d j e.

Zamolcklo sodje govore:
 «Kaj bode danes z nami?
 Z gorice pesmi že doné,
 Kaj bode danes z nami?»
 Iz kota dé okovan sod:
 «Ne bodemo več sami,
 Obira trte pridni rod,
 Ne bodemo več sami.»

Vzraduje vedro se ta hip:
 «To bode še posetov!
 In tekel bode sok iz pip,
 To bode še posetov!
 In drag nam bode vsak obisk
 Gospodov ali kmetov,
 Saj radi slušamo mi vrisk
 Gospodov ali kmetov.

Mi čutimo jedini, kdaj
 Moč v vino se naseli.
 Ko trsni sok ostavi slaj,
 Moč v vino se naseli.
 Opojna vinska moč ljudem
 Bolesti dušne celi,
 Ko pije človek tožen, nem,
 Bolesti dušne celi.

Radosti mnogo in tolažb
 Poraja v srcih vino,
 In praznih slóves, tudi zdražb
 Poraja v srcih vino.
 Veselo kliče v hramu gost:
 Bog živi domovino!
 Lahkó pač kliče dela prost,
 Bog živi domovino!

Iz nove dôbe.

(Spisal Ivan Sovrán.)

X.

Poltretje leto je prešlo. Bilo je koncem meseca grudna. Huda zima je tedaj gospodarila po Dunaju. Ledena burja je tako živo brila po ulicah, da je človeku skoraj zamrznila kri v žilah. Bilo je pa vendar mnogo ljudij na poti. Kupovali so za božično drevesce. Bil je ravno dan pred božičem. Vse je tekalo; počasnega koraka nisi videl nikjer. Ob voglu neke hiše v Ottakringu se je tiščal kostanjar-Krajinčan pri svojem ognjišču; s kosmato polhovko je imel pokrito glavo; noge je imel zadelane z vrečami, z rokami je pa brskal po kostanju in ga obračal. Na lahko si je žvižgal veselo domačo božičnico in z veliko samozadovoljnostjo se je ozrl včasih po mimogredočih, kakor bi menda hotel reči: Če nečeš kupiti, pa pusti, saj te ne silim! Kupčija je bila tisti dan zanj prav dobra; polovica kostanja iz koška je bila že sredi popoldne popečena in poprodana, in na večer se je pa obetala še mnogo boljše kupčija.

«Hvala Bogu, lep božič bodem imel. Jutri grem k avguštincem in tam opravi svojo pobožnost. Prodajat ne pridem; prevelik praznik je. Doma si jutri napravimo malo boljše kosilo in se kaj pomenu, pa bo vse prav», tako je mrmral sam s seboj in dobrovoljno sta se mu smejali očesi, ko je hitel narezovat kostanj in ga pokladat na ognjišče. Vedno več sreče je imel; komaj je sproti napekal, toliko je bilo kupovalcev. Radosten in zadovoljen je opravljal svoj posel in z neko odločnostjo si je dejal:

«Ej, hvala Bogu, dobro mi je, kaj pa, če bi praznoval tudi božični večer? Bom ga, bom! Do Marijinega zvonjenja osta-

nem tu; potem pa grem, bodi, kar hoče!»

Mračilo se je. Jeli so prižigati svetilnice. Po večjih ulicah se je vse trlo ljudij. Okna prodajalnicam so bila na vso moč razsvetljena in neštevilna božična darila so se v čarobnem blesku ponujala gledalcem. Zdelo se je, kakor bi se vsem neka vesela resnoba zrcalila z obraza; nekako slovesno so izbirale matere v prodajalnicah igrače, sladčice in kar je še drugega božje dete imelo prinesiti v dar njihovim otročičem. Veselje se je kazalo povsodi. Sneg je danes belél nekam zadovoljnejše z visokih streh in kakor za kratek čas, kakor v božični pozdrav je včasih drobnega snega razsul po ljudeh; skozi okna stanovanj so mnogo ljubeznivejše žarele lučice; zdelo se je, da so vesele, ker svetijo božičnemu drevescu v srečo in radost. Še mrzli veter, ki je bril po ulicah in se zaletaval v visoka steklena okna pri prodajalnicah, zdel se je nocoj mnogo prijaznejši, kakor bi se bila tudi njega, neusmiljenega sinú ozračja, polotila radovednost, kako praznujejo ljudje sveti večer, in kakor bi tudi njegovo ledeno srce navdajala želja poveseliti se vsaj jedenkrat z veselimi zemljani.

Našega kostanjarja ulica ni bila tako srečna, da bi bila polna bajne svetlobe, ki je drugodi skoraj v beli dan premijala temni večer. Ljudij je bilo sicer dovolj, ki so hiteli proti notranjemu mestu, toda prodajalnic ni bilo skoraj nič v tistem kraju. Nasproti našemu Krajinčanu je brléla plinova svetilnica in ožarjala čemerno prodajalnico žida starinarja, ki je mračán gledal skozi steklena vrata,

kakor bi se jezil, zakaj on ne more nocoj biti tako vesel, kakor je mladi kostanjar, kakor neštevilno drugih ljudij, ki se pripravljajo na božični dan.

Krajinčan je zagledal žida in zašepnil: «Hvala Bogu, da imam pravo vero! Kako neki more živeti tak žid brez božiča, brez naših praznikov? To je gotovo božja kazen, ker so židje križali Odrešenika.»

V spomin so se mu nakrat vzbudili prizori z doma tam daleč na jugu: jaslice, lučice in veselo božično petje v ljubi domači hiši; razstlana slama po omitem podu, poprtnjak na pregrnjeni mizi, radostna pot k božičnici po leskečem zamrzlem snegu — vse to mu je oživel, in nepopisna sladkost se mu je razlivala v mladem srcu. Tem bolj se mu je smilil stari mož z dolgo sivo brado, z revnimi potezami v suhem obrazu in z nemirnimi očmi, ki ne more poznati takega veselja, ker je krive, židovske vere, ki ne more čutiti, da veje veselje iz vse narave, da celó plinova svetilnica izpred njegovega okna nocoj slovesneje in radostneje razliva blede žarke po beli cesti. Vse to je pa umeval preprosti, ubogi Krájinec, ki je prihitel iz svoje drage domovine med ptujce iskat si po zimi zaslužka, ki ga mu njegov zapuščeni dom ne more dati.

Zazvonilo je med tem v čast Mariji. Resno praznično je zadonel glas zvonov daleč na okoli, a zdelo se je, kakor bi ga nikdo ne slišal. Tudi tisti, ki so si še ohranili vero in jo izpolnjujejo, pozabili so že zdavna, da ni slajšega opravka pozemskemu otroku, kakor večkrat na dan se spominjati očitno in pred celim svetom svoje nebeške Matere.

Svet po mestih ne umeva več, kako dobro gódi človeškemu srcu, če se ob glavnih delih dneva za trenutje odtrga od zemlje in se povzdigne kvišku, češ: Razburkano valovje življenja, v tebi

plavam sicer, a utopiti se ne maram v tebi. Marijin zvon me spominja mojega pravega domu, v katerem — upam — mi pripravi večno prebivališče moja rajska Mati; ta slovesni, veličastni spomin obhajam s ponosno zavestjo, čegav sem, sredi tvojih penečih se vodá, sredi šumnega viharja, s katerim mi groziš. Zdrava, Mati moja: Ave Maria!

Pokriti in ne meneč se za praznični zvon božičnega večera so hiteli ljudje naprej po svojih opravkih. Jediní naš kostanjar je snel staro kučmo z glave in vstavši raz svoje sedalo se prekrižal in molil. Lepo je bilo videti krepkega mladeniča, ki je ptujemu svetu glasno oznanjal, da skrb za kruh ne zamori vere v poštenem slovenskem srcu.

Ko je zmolil, naložil si je takoj, kakor je bil sklenil, ognjišče na rame, vzel v roko košek in odšel praznovat sveti večer. Zavil jo je v ozko, mračno ulico. Za malo korakov začuje pred seboj otročji jok. «Mama, mama!» je klical nežen glas tako milo in otožno, da je zazeblo našega Krajinčana v dno duše. Pozorneje je pogledal pred-se in videl nekaj sežnjeved pred seboj razmršeno žensko, za katero je hitelo drobno, vekajoče dete. Drugih ljudij ni bilo na ulici. Ženska je postala in počakala dete. Gugala se je sem in tje; videlo se je, da je pijana. S hreščočim glasom je zarjula, ko se je je otrok prijemal za krilo, dvignila ga je kvišku in ga začela surovo bití po hrbtu, da je še otožneje zajokal. Naš Krajinčan je pri tej priči skočil k ženski in ji iztrgal otroka iz rok, rekoč: «Ne boš ga bila, baba grda! Ne pustim ti, in če se ga še jedenkrat dotakneš, sterem ti vse kosti tvojega grešnega života. — Revše ubogo, zebe te, kaj ne?» je pri tem ogovoril otročiča in ga pritisnil k sebi; ženski je pa zapretil, da je lahko razumela, kaj hoče. V licu žen-

skinem se je pokazal nekak peklenški ni odnehal. Pošteno po slovensko jo je smeh. Nekaj je jela vpiti, a kostanjar ozmerjal in  e je postavljaj košek na

Pred lovom. (Slikal Jurij  ubic.)

tla, da bi jo bil lopil, ko se je divje zakrohotavši hitro izgubila v nasprotno stran.

Ta  enska je bila Ida, pri dunajski mestni gosposki poročena s Petrom Kosmom. Komaj jo je bilo mogoče spoznati,

tako se je izpremenila. Svežest se ji je popolnoma izgubila z obraza, tem gorje se je pa razvila v njej tista grozilna nebrzdanost, ki ji je od nekdaj sijala iz očesa. Oblečena je bila nemarno; nepočesani lasje so ji silili na lice; na prvi pogled si ji videl, da je že izdavna izgubila ves čut za spodobnost, da je navadna zavržena ženska.

V njenem življenju se je bilo med tem mnogo izpremenilo. Razkošno, zapravljivo uživanje je kmalu spravilo njeno hišo v dolgove. Kosem ni delal, marveč noč za nočjo prebil v družbi delavcev, hujskajoč jih in popivajoč ž njimi.

Po vseh beznicah so ga že poznali. Žena je med tem tudi delala po svoje. Če ni bilo Petra domov, poiskala si je sama družbe, in divje ponočne gostije so se vrstile jako pogostoma v njeni gostilni. Ko je prišlo dete na svet, ni ga bila vesela. Želela si je dečka, češ da po sebi pozna, kako reven in nesrečen stvor je ženska na svetu. Vendar je začetkom še nekaj skrbela za malo Anico; ko pa se je vedno bolj udajala pijači, zanemarjala je tudi dete. Cel dan je ležalo včasih samo v sobici, in če je preveč kričalo, pojila je je z žganjem, da je omamljeno zaspalo. Videlo se je pa, kakor bi Bog posebej čuval otroče, zakaj rastlo je vendar in, dasi je bilo slabotno, ni hotelo umreti. Večkrat je sicer Ida že mislila umoriti je, a nekaj jo je zadrževalo. Včasih se je pa zopet posebno ljubeznivo igrala z otrokom, pritiskala ga k srcu, poljubljala ga in celo solza se ji je ob takih slučajih prikradla iz očesa. Če bi se ne bila navadila nesrečne pijače, bila bi morda pri otroku popravila si svojo nebrzdano naravo. Peter se je malo brigal za Anico, tudi za Ido vedno manje. Njegovo življenje se je pričelo še le sredi divjih tovarišev. Tudi on se je bil preveč privadil pijači. Iz-

prva je pil le bolj vino, a naposled se je lotil žganja in postajal vedno gorji. Ko je zjutraj pijan prilomil domov, vršili so se često žalostni prizori. On je očital ženi nezvestobo in vse druge pregrehe, ona pa njemu. Pri takih prilikah se je večkrat dogodilo, da sta se celó zbila. Ide ni bilo lahko ugnati; kakor mačka se je zakadila v moža in ga razpraskala, da je proklinjajoč zopet za nekaj dnij odšel po svojih opolzlih potih. Domov ga je navadno gnalo samo to, da ni imel denarja. Ida ga mu sicer ni hotela dajati, toda pomagal si je drugače; kar je mogel, odnesel je s seboj, prodal je in — zápil. Policija je dobro poznala njega in njo. Oba sta bila že po večkrat zaradi nespodobnostij, razsajanja in drugih prestopkov zaprta. Takó seveda ni moglo uspevati gospodarstvo; dasi je imela Ida veliko imetje, vendar sta je v dveh letih popolnoma zapravila. Prodali so jima hišo in vso opravo; samo malo obleke sta odnesla s seboj. V neki kleti sta si najela stanovanje. Skupna nesreča ju je sicer za nekaj časa spametovala. Kosem je vstopil zopet v delo, toda dolgo časa ni trajalo mirno življenje. Oba sta bila preveč navajena razsipnosti, da bi se bila mogla krotiti. Po grešnih potih sta jela zopet hoditi oba, saj ju je k njima dosledno védel začetek njune zveze. Videlo se je jasno, kakor beli dan, da nimata tiste najpotrebnejše stvari za življenje, brez katere tudi največje bogastvo nič ne hasne, namreč: strahú božjega in blagoslova božjega.

Nekaj dnij sém že ni bilo Petra domov. Ida je poskrbela zase, kakor je mogla: nekaj je nakradla, nekaj si priberačila, vse pa je znosila v beznice. Otroka je vzela s seboj le tedaj, če je šla kam v mesto beračit; sicer ga je pa puščala doma.

Nocoj je bila zopet brez denarja. Za poslednje novčiče si je kupila pijače in

ta jo je razvnela, da ji ni dalo ostati doma. Nekaj časa je kričala v mrzli kleti, jokajoč si ruvala lase in se klela v dno pekla; Anica pa je ihtela vmes, proseč jo kruha. Naposled je vstala in odšla, a dekleta se ni mogla odkrižati. Priteklo je za njo na ulico in Krajinčan je bil ravno pričujoč, ko mu je s surovimi udarci hotela izbiti njegovo lakoto in zapuščenost.

Mala Anica je še vedno jokala; kostanjar jo je tolažil, kar je najlepše mogel; seveda otrok ni umeval njegovih besedij. Kar je znal, vpletal je tudi nemških izrazov vmes, vendar ni pomagalo. Čim bolj je gledal drobno, suho stvarco, tem bolj se mu je smilila. Oblečena je bila samo v lahno, raztrgano krilce; gologlava in bosopeta je kar drgetala od mraza. Nekaj časa jo je stiskal pod svojo dobro podloženo suknjo, a kmalu je videl, da to še ne pomaga: zato je kar nagloma slekel jopič, ki ga je imel pod njo, in vanj je zavil ubogo dete.

«Ná, srček; zebka te, seveda te zebka; a le počakaj; le dobro se zavij, pa pri miru bodi z nožicami, saj si moje. Božič te mi je poslal, in pri meni te nihče ne bo tepel; nihče, nagajivček mali!»

Tako je govoril v otroka, ko ga je zavijal v svoj volneni jopič in ga zopet vzela v naročaj. Anica se je malo umirila; kakor bi bila razumela ptujega moža, stiskala se je k njemu; če ni umela besedij, čutila je vsaj ljubezen, katera jih je narekovala. V prvo gostilno ob poti je vstopil kostanjar. Gostje so se čudno spogledali, ko so videli mladega moža z ognjiščem na rami, s koškom v jedni in z živim bremenom v drugi roki; a za to se ni zmenil. Tudi, ko je prišel gostilničar in se nekako tako obnašal, kakor bi hotel iztirati nenavadnega gosta, ni si dal ničesar dopovedati. Vsedel se je možko v kot k prijazni mizi, odložil

svoje stvari, posadil si dete na koleno in vrgel polni možnjiček na mizo, rekoč:

«Kaj ménite, da nimam, s čimer bi vam plačal, vi črnogledi Nemci — vi?» in precěj samozavestno je stolkel v svoji polomljeni nemščini, naj mu princsó gorke prežganke in vina.

Juha je bila seveda najpreje za dete. Kolikor je še pomnil iz otročjih let, vse je uporabil, kar delajo matere, ko hranijo svoje male otročiče. Nadrobil je belega kruha v juho in žlico za žlico si je preje ohladil v svojih ustih, predno jo je vtaknil v mala usteca, ki so željno posrebala gorke jed. Zraven je vse možne ljubke izraze in pozive govoril v dekletce, ki je vedno veseleje gledalo in naposled s smehom pritrjevalo, da je vse res tako, kakor ji govori dobri kostanjar. Ko je videl, da se mu smeje, ni se mogel več premagati: pritisnil je je zavito v beli jopič k sebi in je poljubil na suho ličece, da je odmevalo po sobi. Vsi so se sicer zasmeljali, toda to ga ni motilo. Ko se je dete najedlo, vzela je tudi sam juhe, kar je je ostalo, popil je vino in ves srečen odšel.

«Danes je sveti večer, rožica moja! Bogek pride na svet o polnoči in danes moraš biti vesela z menoj vred.»

Potoma je krenil v odprto prodajalnico in ondu je nakupil nekaj sladčice in veliko punčiko svojemu milijončku, kakor ga je imenoval; veselja so kar žarile dekletcu oči, ko je zgrabilo lepo igračico in jo s seboj vred varno zavito v jopič ogledovalo.

Do petnajst konstanjarjev je imelo najeto skupno sobo za prenočišče. Veliko jih je bilo že doma, ko je vstopil naš znanec v svoje dunajsko stanovanje. Na sredi so imeli malo mizo, na kateri je svetila mrkla svetilnica; možje in mladeniči so pa sedeli na škrinjicah, ki so jih bili pripeljali semkaj. Nekaj

slamnic je bilo po tleh: na njih so spali. Mirno so kadili svoje pipice in se pogovarjali o svojih dnevnih dogodkih, o kupčiji in se spominjali dóma, ko vstopi njihov tovariš z otrokom.

«Jakop», zakličejo vsi, «kaj si nam pa ti prinesel? Ali si Božiču nastavil? Ti ne prideš nikoli prazen. Srečo imaš, Jakop, srečo, pravim ti; kje si pa dobil to štručico, ki tako plašno gleda?» vpraševali so vsi vprek, ko jim prišlec postavi Anico na mizo. Resno se je držal pri tem in ni je spustil iz rok. Soba ni bila zakurjena; zato ni hotel odviti otroka iz jopiča. Vsi so se zbrali okrog mize in vsak se je hotel dotakniti male deklice, ki je začetkom osuplo gledala neznane obraze, potem pa se na ves glas spustila v jok.

«Saj pravim, nerodneži, še umorili mi jo bode; mirujte, sicer vas s silo odženem», pokara jih Jakop in prične gugati otročiča, dokler se mu ne zjasni lice.

«Danes se ne smemo šaliti ž njim; drži se, kakor kak ded, ki je že dvajset otrók sezibal in izpestoval», oglasi se jeden izmed družbe. Nekateri pa prično odpirati svoje škrinjice in izvlečejo orehov in leščnikov, ki so jih bili prinesli še od doma, da bi se z darili prikupili detetu in njegovemu strogemu varihu. To je bilo obema všeč: Anica se je mirno sedéč na mizi jela igrati z orehi in s punico, Jakop je pa podpirajoč ji hrbet z roko nekam ponosno pogledal tovariše in jim dejal:

«Hej, to je kolač za božič, kaj ne, prijatelji? Lepo družbo sem vam preskrbel. Na, golobček mali, za v usteca nekaj in tiho bodi, dokler ne povem, kako sem te dobil»; pri tem ji je precéj nerodno zatlačil v usta velik bonbon.

«Kako je pa ime ti žabici?» oglasi se najmlajši izmed družbe, ki je bil to zimo šele vprvič prišel péč kostanj na Dunaj.

«Ej, sila ste radovedni; še take stvarij me izprašujete, ki jih še sam ne vem. Da boš imel vsaj kaj pametnejšega posla, ná tu goldinar, in prinesi nam kruha in vina!»

«Danes je sveti večer; ne boš dajal sam za vino; zložili bomo vsi», pravi star kostanjar, ki je tudi z živim veseljem gledal ljubkega otroka na mizi. Kmalu je stala na mizi posoda z vinom; kostanjarji so zopet posedli po svojih škrinjicah, in mladi Jakop jim je jel pripovedovati zgodbo z otrokom. Govoril je tako živo in vse prizore je slikal s tako vnemo, da so ga tovariši kar občudovali.

«Taki so ti preteti Dunajčani; sedaj vidite, kaj ne? Kranjec pa ni tako trdosrčen, da bi se mu ne smilil tak-le otročič, posebno, če se zna še tako lepo zasmijati, kakor ga vidite.» Tako je končal svojo povest.

Vsi so pohvalili Jakopa, in mala Anica je morala rada ali nerada romati od jednega do drugega. Vsak jo je poučkal, pobožal in nagovarjal, kar je mogel ljubeznivo.

«Le molči, ti fante: ko prideš v moja leta, kmalu ti bo preveč take robe, kakor je je meni», zavrne ga nekoliko starejši mož, in vsi se zasmijejo; imel je res obilno družino doma.

«Ali jo poneseš s seboj?» vpraša ga jeden izmed tovarišev.

Drugi pa pristavi:

«Kaj neki poreče tvoja Lucija, če ji še pred poroko prineseš tako živo doto domov? Slabo se ti bo godilo.»

Glasi smeh se je ozval tem besedam. Jakop jim je pa odgovoril:

«Pustite mojo Lucijo v miru! Pošteno dekle je; če bi se ji otroci ne smilili, pa je jaz ne maram, da veste.»

«Zapojmo rajši kako božično; to se spodobi nocojšnjemu večeru», začuje se nasvet.

«Skoda, da nimamo jaslje; to bi se pelo», pristavi najmlajši.

«Ej, saj jih imamo. Tù-le na mizi so; Ježček sam nam jih je poslal», oglašé se drugi, in vsi so bili zadovoljni s to razlago. Kozarec je krožil mimo zadovoljnih kostanjarjev, ki so hripavih grl z lepo slovensko pesmijo spominjali se najsvetejšega večera.

Tam hlevček stoji,
Se močno svetli.
Kaj se vam zdi, pastirčeki,
Al' ste kaj slišali?
Veseli glas gre dol' do nas,
Pojejo angeljci . . .

in druge pesmi so donele v mrzlo noč, v znak velikemu svetu neznanega veselja. Dekletce je ljubko se smehljajoč gledalo po sobi in tleskalo z orehi ob punico, kostanjarji so pa veselja in mirú polni gledali vanje in peli, kar se je dalo. Praznično je bilo v nezakurjeni, ubožni sobi, prazničneje nego na knežjem dvoru v bajno razsvetljenih nakičenih sobanah.

Dolgo v noč so ostali po koncu. Anica je med tem zaspala in s čudovito nežnostjo jo je Jakop zavil v svoj jopič, prekrižal ji gladko čelce in jo položil na svojo slamnico. Posvetovali so se tudi, kaj naj storé ž njo, in z zavestjo, da so lepo praznovali sveti večer, so — odmolivši skupno rožni venec — polegli po trdih ležiščih. Angelji so pa gotovo razprostirali nad njimi svoje peroti in jim sladko počivajočim peli po božjem ukazu: «Mir ljudem, ki so dobre volje!» —

Ravno tisti večer sta kmalu, ko se je zmračilo, hitela Julij Pinkeles in Karr iz mesta ven proti Dobniku. Sem pa tje sta izpregovorila kako besedico.

«Ravno sem bil dovršil listek za juternji list, ko si prišel k meni. Prav je pa vendar, da si me pozval; rad bi že videl advokata», rekel je časnikar.

«Ej, meni se ne zdi mnogo drugačen, kakor je bil; samo nekaj se je do cela

izpremenilo ž njim. Včasih se je dal dobiti kak groš od njega; sedaj bo težko kaj ž njim.»

«Ali se še kaj zanimlje za svoje prevzvišene ideje, kakor jih je blezo imenoval?»

«Seveda se; še vedno bolj; saj ga je prav ta vzvišenost spravila med norce.»

«Potem bo pa gotovo vesel mojega juternjega spisa. Prav v njegovem zlogu je: same prosvete se tako sveti, da se bojim, da bi bralci ne oslepeli; in toliko sladke in vroče vsečloveške ljubezni sem nabral vanj, da utegne list zgoreti tega božanstvenega ognja.»

«Veš ti, Karr; jaz imam že dovolj tvojega listka. Zameri ali ne zameri, o tem mi molči! Pametnejega se rajši kaj pomenivā! Ali misliš, da bi ne bilo kako mogoče izviti iz moža kaj denarja?»

«Menim, da težko. Sedaj mu ne pusté delati oporoke.»

«To sam vem; toda mož je denar dobro spravljaj in brez dvoma ima še kje pri kakem bankirju kaj vrednostnih papirjev, za katere niso še zvedeli.»

«Pri Kohnu bi bila slaba, če bi jih imel.»

«Saj res; Kohn je menda pri koncu. Kaj ga je pa spravilo v to neprilčno bilanco?»

«Lastna neumnost in — ženske so krive vse njegove usode. Za tisto Lidijo, ki mu je ušla, žaloval je na jako čuden način. Na tisoče je potrosil za druge in — — —.»

«Že vem, kakšni so taki stroški; hitreje rastó, kakor oblaki na nebu.»

V takih pogovorih sta prišla do lepe tronadstropne hiše, kjer je imel dr. P. zasebno bolnico za umobolne. Na sveti večer je napravil vsako leto svojim bolnikom skupno veselico; Pinkeles je dobil vstopnico zase in za Karra, in tako se jima je odprla velika dvorana, kjer so

bili  e zbrani bolni reveži in gostje. Na sredi je stalo božično drevo, bogato okrašeno. Nikjer pa ni bilo nobenega krščanskega znaka. Mize so bile obložene z darili, in krog njih so sedeli zbrani gostovalci. Godba je igrala vesele poskočnice in razveseljevala veselo družbo. Bolnike si lahko na prvi pogled spoznal izmed ostalih. Motno oko, nemirno vedenje, čuden smeh jih je jasno ločil od drugih. Nekateri so vstajali in se jeli vrteti po sobi; drugi so gledali brez izraza v svoje polne krožnike in se igrali z darili; drugi so zopet z največjo resnostjo razlagali, kar jim je narekovala bolna domišljija. Bil je žalosten prizor. Naša dva znanca nista dolgo časa iskala. Pri zadnjem oknu v sobi je stal njun poveljnik — dr. Gl ick. Podpiral se je ob dolgo, s pozlačenim papirjem ovito palico, krog vrat  mu je visela zlata verižica; poigral se je včasih   njo, med tem pa smešno dvigal glavo in se oziral po množici. Opazil je Pinkelesa in Karra;  e mogo neje se je pri tem vzravnaval kvišku in ju počakal. Priklonila sta se mu; toda to mu  e ni bilo dovolj.

«Pokleknita, da vama ska em svojo milost!» je zaklical.

Slu ala sta ga v toliko, da sta malo priklonila kolena, in z veliko slovesnostjo je položil svojo palico vsakemu na glavo, rekoč:

«Bodi ti dovoljeno, da gledaš v bo anstveno lice delavskega kralja»; potem je podal vsakemu roko v poljub in ju prijel za rame v znamenje, naj vstaneta.

«Velečastni, klanjajo  se vašemu duhu, vas pozdravljava», izpregovori Pinkeles.

«Dobro, dobro. Saj sem vaju dal poklicati, kaj ne? V mojem kraljestvu mora vladati pokor cina. Genij dvajsetega veka mi ni dal zastonj krone kraljestva. Skrbeti moram za mir in red. Poglejta — vse to je moje», pri tem je pokazal po

sobi in skozi okno, od koder so se videli temni obrisi motno razsvetljenega Dunaja. «Kaj pa moji podložniki? Jaz sem kralj, delavski kralj, in gorjé mu, kdor se ne ukloni mojemu veličastvu. Moje žezlo je mo no in ni ga sin  devetnajstega veka, ki bi se mi smel ustavljati.»

Karr je izkušal nekaj odgovoriti, toda odvetnik je govoril sam v jedno mer in ponavljal svoje nezmisle.

«Ministra, sedaj je čas, da odrineta na delo. Brezdelnih ljudij ne maram. Ko bo treba, vaju zopet pokličem.» Klanjajo  se mu sta se poslovila in se vsedla k pripravljeni mizi na drugem koncu sobe.

«To se mora zaliti, sicer bi nama utegnilo  e škodovati», oglasi se Karr. Pinkeles mu je zadovoljno pokimal in z veliko slastjo sta se lotila pripravljenih jedil in praznila čašice, ki jima jih je natakal stre aj.

«Dobro igra  svojo ulogo naš kralj», pravi med tem Pinkeles. « e teden dnij ni tukaj in  e je vse njegovo. Ha, ha!»

«Jaz do danes niti vedel nisem, kaj se je zgodilo», odvrne Karr. «Kdaj pa je jel tako kraljevati?»

«Meni se zdi, da  e od nekdaj ni imel prave pameti. Zadnji teden pa se  e ni dalo govoriti   njim. Pri nekem delavskem shodu prošlega četrtega je zahteval, naj mu vsi delavci pridejo poljubit roko in se mu klanjat. V pisarni so morali vsi poklekovati pred njim, sicer jih je tepel. Zato je bil  e zadnji čas, da so ga spravili na varen kraj.»

«In sedaj kraljuje!»

Kmalu sta odšla naša znanca. Pinkeles se je na poti ločil od tovariša; imel je  e pot v mesto k delavskemu shodu. Cvet rovarjev se je bil ta večer zbral v neki zakotni gostilni. Med njimi je bil tudi Kosem. Prec j razgreti so bili  e, ko je vstopil Pinkeles.

Bogokleten in veleizdajski je bil pozdrav, ki so ga mu zakričali v dobrodošlico. Kosem je ravno govoril. Stal je na stolu pri peči in razgrajal, da ga je bilo groza gledati. Jako se je izpremenil v dveh letih. Bolezen mu je gledala z lica. Obraz mu je bil zabuhel; udrte oči so mu divje žarele; razmršeni lasje in nemarna oprava ga je delala strašnega. Vnemal je svoje tovariše k silovitosti: «Vse je naše. Mi smo bogovi in kralji», je kričal. «In ali hočemo pustiti kakor strahopete babe, da se drugi veselé z našim imetjem? Narava in znanost nam ponujata pomoč; za nas delujeta. Strup in samokres, vrv in sekira rabimo proti zatiralcem!» — Grozovito odobrovalno vpitje je bilo odmev tem besedam. V obče je socijalistično gibanje krenilo v tem času na zla pota. S silo, s krvavo prekucijo so si hoteli delavci pridobiti svojih domišljenih pravic. Često se je čulo o kakem zavratnem umoru, o kakem predrznem ropu, in nikdo ni vedel, odkodi. Zločinci so se odgajali v socijalistični šoli. Nekaj hudodelcev so seveda dobili, a trdovratno so se ti branili izdati svoje sodruge. Hladnokrvno so gledali smrti v obličje. Med seboj so se navduševali s knjižicami in s shodi. Besnost je rastla od dné do dné. Kolikor jih je zašlo med nje, toliko izgubljenih ljudij, toliko nesrečnih družin je bilo. Sovrašтво, ki so je imeli do cerkve in do duhovnikov, bilo je nepopisno. S krvjo so si pisali prisege, da nikdar nobeden izmed njih ne bo iskal pri duhovniku pomoči, da ga tudi na smrtni postelji ne bo pustil k sebi.

Velikokrat so opustili delo; pri tem je bilo izgredev vedno dovolj. Mnogo teh žalostnih dogodkov je bilo seveda v javnosti neznanih. Zunanje pojave notranje surovosti je sicer zasledovala policija, in kazni niso zaostajale. Src pa nihče

ni videl in malokdo je premišljeval, kakšno peklensko življenje se snuje v dušah razdivjanih delavcev, še manj je pa svet premišljal o vzrokih tega življenja. Veri in s tem Odrešeniku odtujena dóba ni izprevidela, da se v odpadu od Kristusa hudič postavlja za kralja, in da je tudi zunanji mir in red zasluga Odrešenikova. Sama ga je zavrгла in zato se je s tem bližala divjemu nebrzdannemu surovemu poganstvu.

Sveti večer je bil; praznik mirú in sprave revnega človeštva se je bližal. Delavci so pa kričéč kleli Boga, kleli božič, kleli mir in spravo in praznovali praznik strastij, praznik krvoločnosti in sovrašтва.

Proti jutru so se razšli.

S težko glavo je stopal Peter domov. Denar mu je pošel in upal ga je kaj dobiti pri Idi. Pred hišo sta se srečala. Tudi ona je vsa zdelana šele zjutraj se vrnila.

«Kje si hodila, capinka?»

«Kje pa vi, milostni gospod?»

«Ali je dete samo doma?»

«Poglej!»

Tako sta se pozdravila. V mrzli kleti je bilo razmetanih nekaj cunj, sicer pa je bila prazna. Otroka ni bilo nikjer. Peter se je razjezil. Siloma je zahteval odgovora, kje je otrok. Ida ga je zbadala, a o hčeri ni rekla ničesar. Proklel jo je in hotel denarja od nje. Podrl jo je na tla in ji preiskal žepe. Dobil je nekaj; hitro je spravil novce in odšel. Jokajoče vpitje in razuzdane kletvine Idine so ga spremljale. Precéj časa je še besnela, potem pa je utrujena padla na kup cunj in zaspala. —

Zasvital je božični dan. Kostanjarji so bili že zgodaj na nogah. Jakop je seveda najpreje poskrbel za Anico; šel je posvetovat se z gospodinjo, pri kateri so imeli najeto stanovanje, kaj naj stori.

Stara, dobrovoljna Dunajčanka ga je zvedavo poslušala, ko ji je pravil v grozovito polomljeni nemščini, kako je dobil otroka. Tudi nji je bilo všeč dete in brž mu je velela skuhati mleka.

«Zvedeti morate za stariše, to je prvo; zato pa pojdite k policiji in tam oddajte dete.»

Jakop je toliko razumel, da ga ženska pošilja k policiji, in temu se je z vso odločnostjo uprl.

«Kaj, policiji naj dam to svoje dekletce? K temu me nihče ne pripravi. Rajši je imam sam pri sebi, ali pa je pošljem domov. Oddam je le v kake dobre roke.»

«I no; pa vendar morate zvedeti, odkodi da je, in kakšne stariše ima. Morda je še židovsko?»

«To pa že ne; poglejte je, kako nedolžno gleda; tako dete ne more biti krive vere.»

Tako sta se pogajala. Gospodinja je premišljala in nasvetovala raznovrstne stvari; naposled se je domislila, da

pozna imovito gospico v bližini, ki posebno skrbi za revne otroke, ki jim je celó ustanovila zavetišče, in Jakop je bil zadovoljen, da pojdeta k nji.

Ta dobrodelna gospica, s svojo tovarišico znana malone po celem Dunaju, gotovo pa pri revežih celega Ottakringa, je bila Pavla Ulmerjeva. Kmalu sta jo našla. Ko ji je zgovorna gospodinja dopovedala zgodbo, jela je izpraševati še Jakopa. Nerodno se je obnašal Krajinec s svojim dekletom v gosposki sobani, in nekam hudo se mu je zdelo, da bi Anica, ki jo je imel na pol že za

svojo, stanovala pri taki gospôdi in še sama postala gospa, da bi naposled se morda še kdaj sramovala njega — ubogega kostanjarja. To je premišljeval, ko je stal pred Pavlo. Ljubeznivost dobrotljive gospice ga je pa premagala v teh mislih, in kakor je vedel in znal, povedal je zopet svoj dogodek iz prejšnjega večera.

Pavla se je takoj dogovorila z Lidijo; kostanjar jo je peljal v tisto ulico in na tisti prostor, kjer je bil dobil otroka.

Kmalu sta zvedela, pri čem da sta. V hiši je poznal vratar dete in je pripovedoval, kako grdo živita Kosem in Ida. Sam je prosil Lidijo, naj se usmili ubogega črvička, ker ga pri stariših drugega ne čaka, kakor bleda smrt. Pravil je tudi, da ta dva človeka nimata nobene vere, in da ju dolgo ne bodo trpeli pod streho.

«Pomislite, za božjo voljo: danes je tak praznik in zjutraj sta se oba pijana priklatila domov, vsak od svojega na-

gnusnega ponočevanja. Za pozdrav sta se zbila in gospodarju sem že naznanil, naj pogleda, kaj počne babura, če je ni njen pijani drug končal. Groza me je takih ljudij», jadikoval je hišnik.

Lidija je šla sama trkat na Idino stanovanje. Za dolgo časa šele ji je odprla še na pol omotena Ida, a ni je pustila k sebi. Zunaj sta se dogovarjali. Lidija ji je jela pripovedovati, da jo pošilja bogata gospica, ki se zanimlje za njeno hčerko in bi jo rada spravila v samostan, kjer bi bila z vsem preskrbljena. Vprašala jo je, če jo hoče prepustiti. Ida jo

Dr. Benjamin Ipavec,
slovenski skladatelj.

je komaj umela, o čem da govori; ko ji je pa Lidija nekaj denarja stisnila v roko, potem je koj zakričala, naj naredé, kar jim drago. Vse so dogotovili, kar

je bilo potrebno; tudi to so dognali, da otrok še ni krščen, in za dobro uro je Pavla že preskrbela za dete vse potrebno pri redovnicah v svoji nekdanji hiši.

Usmiljenost.

Kmalu sta je peljala Lidija in kostonjar v kočiji v župno cerkev h krstu. Moško se je obračal Jakop in s ponosom je držal deklico, da ji je duhovnik oblil malo glavico z zveličalno vodo. — «Saj se mi je zdelo, da nekaj še ni v redu.

Na, krščeno ni bilo! Sedaj se pa res smeje kakor živ angeljček.» Tako je govoril Jakop po krstu. Pavla in Lidija sta se smejali njegovi dobrodušnosti. Ostal je pri Pavli na gosposkem kosilu in tam se je odločno izjavil, da svojih

pravie do ljube Anice nikakor ne mara prepustiti in da hoče vedno pozvedovati, kako se godí njegoví «rožici», katero mu je poslal božič.

Popoldne je pa pravil tovarišem, kako se mu je imenitno godilo, povedal je še tudi, da njih ni pozabil in da si je vzel

s seboj iz gostije mnogo dobrih stvari, da mu je pa tista gosposka ženska dala še denarja zanje. S tem so si napravili gostijo in veseli so praznovali božični praznik na ptujem, zahvaljujoč Boga in slaveč svojega ljubega tovariša Jakopa.

(Konec.)

Joannes studiosus.

(Spisal Podgoričan.)

IV.

Sedaj imam priliko opisati težave in radosti dijačkove v začetku šolanja. Napisal bi lahko nekaj strani, toda bilo bi vse prejednolično in nekako dolgočasno. Pripovedoval bi samo, kako je opazovalo krájinško dete naše mesto, s kakimi čustvi je Janezek hodil v šolo in kako se je razumeval s svojimi tovariši in gospodinjo Mino. Zgodilo se mu ni nič izrednega, kar bi zanimalo bralca.

V Ljubljani ga je izročil oče gospodinji Mini v odrejo in vzgojo, šolal se je pa v šenklavških šolah, izprva pritično v razredih, potem čez dve leti je pa prišel že v prvo nadstropje v gimnazijo.

Précej drugi dan se ga je bilo lotilo domotožje. Mesta je bil sit do grla, srce ga je vleklo domov, domov k očetu in materi — v Krájino. Jedel je malo, zamišljen je zrl skozi podstrešno okno po slemenih in dimnikih mestnih hiš, in si je brisal skrivaj solze, katere mu je izvabljal hrepenenje po rojstveni vasi. Potegnil bi bil najbrž iz mesta, toda ni vedel, od katere strani je prišel v mesto, ker je bilo po noči; Mina mu pa tudi ni hotela povedati, ker se ji je zdelo, da namerja kaj takega. Čez kakih deset

dnij je vendar pozabil nekoliko svoj skalnati dom in se udal usodi. Učil se je pridno, zakaj šola je bila nekoliko drugačna kakor v Strugah, in Mina ni pustila, da bi se ne učil njen dijaček. Pokazala mu je drobno paličico, in Janezek je dobil tak strah, da se ni kar nič branil knjige. To mu je pa koristilo toliko, da je dobro izdelaval šole.

Zima je bila prišla tretjič v naše kraje, kar je bil Poličarjev Janezek v šoli. Vsa struška župnija je vedela, da se uči Janezek že latinsko, in ta zavest je navduševala dobre Stružance; sedaj so bili prepričani, da jim ne izpodleti in da bode pel Janezek v struški cerkvi novo mašo. «Bog, daj nam dočakati tega dné», govorili so Stružanci, kadar je nanesla govorica. Marsikatera ženica ali postaren ded je še na smrtni postelji žalostno vzdihnil:

«Eh, da bi učakal vsaj še tistega dné, ko bode pel Poličarjev Janezek novo mašo!»

Božič je bil bel. Snega je bilo do kolena, drevje je ječalo pod sneženo težo, na vaških kalih so se svetile uglajene drsalnice. Bila je prava božična zima; okna so bila zamrzla skoro do

Iz nove dôbe.

(Spisal Ivan Sovrán.)

XI.

Dve novici iz sodišča sta novega leta dan 187. zašumeli po Dunaju: bankirja Kohna so zaprli zaradi goljufije in hkrati so vteknili v ječo nad petdeset socialstov, med katerimi je bil tudi Peter Kosem. O teh dogodkih se je govorilo povsodi: po ulicah, kavarnah in po salonih. Gledé na Kohna je bilo tukaj tako, kakor drugodi: vse je hotelo že izdavná vedeti, da Kohn peša, da v primeri s svojim imetkom preveč trosi, da je nevarno imeti ž njim denarne kupčije, in še več temu podobnega, dasi nobeden o tem ni preje ni črhnil in dasi so morda prav ti vedeži pred nekaj dnevi še na vse pretege hvalili poštenje Kohnovo in občudovali njegovo bogastvo.

Sodnijska preiskava je odkrila res čudne stvari. Dolgá je bilo blizu jednega milijona, a denarja nič. Na tisoče ljudi, z večine nižjega stanú, je prišlo ob vse svoje z največjim trdom prislužene novčiče. Ko se je zvedelo, kaj je s Kohnom, vrelí so ubogi ljudje kar trumoma v sodišče in celó z vojaško pomočjo so jih morali odganjati. Kletvin in jokú je bila polna ulica. Kaj je pomagalo revežem, da so šele sedaj, ko je bilo že vse izgubljeno, spravili pod ključ brezvestneža, ki je zakrivil njihovo nesrečo? Kaj jim je hasnilo, da so šele sedaj z največjo natančnostjo iskali vzrokov, kateri so uničili bankirja in tiste, ki so mu zaupali?

Dokazalo se je, da je Kohn zadnji čas živel nepopisno potratno in da je včasih jeden dan izmetal po več tisoč goldinarjev. Ženskam je dajal v darila lepotičja, ki so bila vredna ogromne

vsote. Varstvo mladih pevk, katero je od dné do dné bolj gojil, praznilo mu je brzo njegove blagajne; veselice in plesi so se vrstili skoro nepretrgano v njegovi hiši. Tako je kmalu zabredel v dolgove in, da bi si opomogel, jel je z nekako obupno predrznostjo kupčevati z dvomljivimi vrednostnimi papirji in tako je naposled prišel tudi med svet s svojim pravim naslovom — goljufa.

Obsodili so ga na deset let težke ječe. Javna glasila so seveda tudi pri tem vnebovpijočem pojavu pokazala svoje mišljenje. Slikali so ga po listih kot blagega moža, ki je ljubil življenje, ki je pa samo po nesreči, po neugodnih okolnostih poneveril neštetim siromakom vse imetje. In ko so poročali za nekaj časa, da so ga našli v celici obešenega pri postelji, razlagali so si v dolgih sestavkih, kako kruto se je maščevala usoda nad možem, ki je malo neprevidno užival veselje na svetu. Skrbeli so pa, da se je kmalu pozabil. Po salonih je za malo časa popolnoma umolknilo njegovo ime. V zaduhlih podstrešnih izbicah, v katerih so stanovale žrtve njegovega zapravljanja, imenovali so pa še dolgo s srdom Kohna in neštivilno jih je klelo njegov spomin.

Tudi socialistična pravda je bila zanimiva. Tožili so zaprte delavce zaradi mnogo hudodelstev, javno mnenje je pa udrihalo po njih, kar je le moglo. Razkrivalo se je vse natanko, kako snuje socializem pogin vsemu obstoječemu redu, kako je nevaren državi, pa tudi verskim družbam. Zdelo se je po pisarjenju večjih listov in po govorjenju odličnejših môž, kakor bi se grozila vsa

človeška družba nad tako ostudnimi načrti, in kakor bi svete jeze ne vedela, kaj naj stori, dasi vseh petdeset obtožencev ni storilo niti deseti del škode, ki jo je napravil samo jeden razsipen in brezbožen Kohn. Nobeden ni hotel premišljati, da je odpad od krščanstva vzrok vsem takim žalostnim pojavom in da — če smemo tako reči — prav z isto pravico odpade od božjih zakonov preprosti delavec, kakor največji bogatin.

Porotniki so vendar sodili po svoje. Za vsako neumno besedo niso še obsojali delavca, marveč le tedaj so ga spoznali za krivega, ko je bilo njegovo hudodelstvo res dokazano. Tako so dobili socialisti primeroma majhne kazni.

Kosem je bil obsojen na poldrugo leto. Z zobmi je škrtal, ko je slišal obsodbo. Najhujše mu je bilo, da ne bo mogel dobiti pijače, ki ga je imela že popolnoma v oblasti. Divjal je in zahteval kričoč žganja, ko so ga odvedli v celico, kjer je imel odsedeti svojo kazen. Post in tamnica sta ga pa kmalu ukrotila, da ni več razgrajal, vendar ga ni v resnici omečila nobena lepa beseda. Pri skupnem pouku je izkušal domači duhovnik zanimati zlasti njega, a ni šlo. Priporočil mu ga je bil še posebej gospod Josip, njegov nekdanji dobrotnik in društveni predsednik.

Duhovnik je premišljal na vse načine, kako bi se mu dala streti trda skorja, v katero mu je njegovo žalostno prejšnje življenje vkovalo srce. Pripovedoval mu je, kako se zanimlje gospod Josip za njegovo osebo, kako moli zanj v trdni nadi, da se poboljša, a Peter je le srpo gledal pod-se in molčal. Tudi velikonočne spovedi se ni udeležil z drugimi kaznjenci.

Imel je sam svojo celico; odločili so ga popolnoma od drugih, da ne bi dobil

še v ječi prilike za hujskanje. S paznikom ni izpregovoril izprva niti jedne besedice. Srdito je korakal po ozki sobici, ali pa sedel zamišljen na trdi slamnici. Divje misli so mu švigale v umu sem in tje; delal je sklepe za bodočnost, črne in strastne, kakor je bila vsa duša njegova črna in strastna. Naposled mu je pošla snov tudi za domišljijo.

Nekega dné že v poznem poletju je hlastno vprašal paznika, ali ima kako knjigo, da bi jo bral. Duhovnik je to zvedel in brž je sklenil uporabiti ugodno priliko. Poslal mu je po pazniku — Tomaža Kempčana.

Ko je Peter prebral v knjižici nekaj vrstic, vrgel jo je nevoljno od sebe: «Že zopet me mučijo in preganjajo te popovske vraže», tako je zakričal. Nekaj dnij je pri tem ostalo, toda dolgčas je bil še hujši nego Petrova trma, in tudi Kempčanova knjiga mu je bila naposled dobra. Jel jo je listati in raztreseno prebirati posamezne odstavke. Vedno bolj so ga zanimale kratke, odločno izražene resnicé, katerim se je poznalo, da jih je zapisal mož, ki je natanko poznal vse tajnosti človeškega srca.

Peter je bral v mnogih odstavkih popis svoje duše in zamišljen je odložil knjigo, ko je naletel na svojo sliko v njej. «Odkod ta učenost; kako je mogoče, da tako natanko pozna ta pisatelj vse, kar človeku rodi nemir in kar ga odvrča od zadovoljnosti?» mrmral je sam s seboj in bral je dalje. Vedno bolj je umeval, odkod izvira ta čudovita znanost; vedno bolj je uvideval, da je treba človeku, ki hoče spoznati samega sebe, najpreje spoznati Boga. Zopet so mu zaigrale v duši pesmi mladih let, pesmi navdušenja, pesmi pobožnosti, pesmi zvestobe in ljubezni, zopet so se mu ponujale v trudni glavi slike iz nekdanjih časov, in besede starega Kempčana so mu postale jasne

in očite kakor beli dan. Tedaj pa je naslonil glavo na roki in po licu so se mu ulivale gorke solzé. Tajati se je jelo njegovo srce, in paznik ga je nekaterikrat zalotil — na kolenih. Duhovnik je bil tega neizrekljivo vesel. Knjigo za knjigo mu je posodil in ko je mislil, da je že do dobra omečen, obiskal ga je sam.

Peter je bil za vse pripravljen. Najlepši sklepi so mu zorili v duši in skoraj zavrnil je tolažljive besede duhovnikove, češ, prav je, da trpim, saj sem zaslužil. V cerkvi in drugodi je bil lep vzgled kaznjencem, in z domačim duhovnikom vred se je veselil Petrovéga preobrata gospod Josip in vsi njegovi vrli pomočniki.

Ida je med tem propadala od dné do dné bolj. Beračila je in kradla. Vse, kar je dobila, zapravila je nemudoma. Dunajska policija je imela mnogo opraviti z njo; marsikaterikrat je prenočila v zaporu, a to je ni zmodrilo. Bila je topa za vsako svarilo, za vsako kazen. Za dete se ni več menila, z žganjem je iz cela izbrisala v svojem spominu ubogo bitje, kateremu je bila mati; še manj je mislila na moža. Nista se več srečala v življenju.

Presedati ji je že jelo, da živi sama, da živé drugi. Ko se je pol omotena plazila po kakih skritih ulicah, mrmrala je sama pri sebi, kako bi pomorila to neumno ljudstvo, med katerim živi. In gorje, nego kdaj, zažarele so ji pri tem velike oči in divji izraz njenega lica je postal neznosno zloben in satanski.

Dolgo časa ni trajalo tako. Bilo je nekega hladnega jesenskega večera, ko so jo zopet izpustili iz zapora. Drgetala je po vseh udih in komaj se je vlekla dalje. Žganje ji je pokončalo vso moč; brez tega pa ni mogla živeti. Truplo se ga je navadilo in vsi udje so ji bili

otrpli, če ga ni dobila vsaj nekaj požirkov. V žganjarijo jo je védla prva pot iz ječe. V temnem, kleti podobnem prostoru je sedelo nekaj ljudij. Cela njihova postava je kazala, da so — izgubljeni; strast pijančevanja jim je zarisala v lice svoje grozne pismenke, razuzdano življenje jim je skoro uničilo podobo človeško. Družba je poznala Ido, in grd krohot se ji je odzval v pozdrav.

«Dajte mi žganja, sicer poginem», bila je njena prva beseda.

«Pokaži, koliko imaš, da ti vem izbrati posodo», zareži se žid prodajalec.

«Kaj imam? Poglej me! Zdi se mi, da imam celega vraga v sebi, in ta je pač več vreden nego par dvojač. Danes bom pila na vraga, da veš!» Zgrabila je najbližjemu steklenico izpred očí in jo na dušek izpraznila.

«Danes ne boš plačevala; mi poskrbimo zate», odzval se je oduren pijanec izza mize. «K nam sédi!» Dve ženski, že omamljeni, sta se zibali tam ob mizi. V to družbo je sedla Ida in z gibčnim jezikom začela najnesramnejše šale.

«Jedno željo imam še, uganite jo! Rablja si želim za moža. To bi bilo življenje! Kar tresem se slasti, če si mislim, kako z veseljem bi mu pomagala. Samo mnogo dela bi morala imeti; vsako uro, vsako minuto jednega in naposled njega, moža; potem bi pa še sama lepo obvezala si vrat, in veter bi se igral z menoj tako peklensko lepo . . . »

Družba je bila vedno glasnejša. Dolgo je še trajalo divje vpitje.

Proti jutru je tavalala pijana ženska ob bregu Dunavskega prekopa. Pri Zofijinem mostu je obstala. Naslonila se je ob železno omrežje in gledala v bežeče valove.

«Hm, žejna sem, žejna, in napila bi se rada vsaj jedenkrat na svetu. Kako mi reži ta voda v obraz! Norčuje se.

Prokleta voda, pa me požri, da bo burke konec!»

S kletvino na jeziku se je nagnila čez držaj in se prevalila na drugo stran. Voda je zaškropila na vse strani, ko se je umaknila njenemu truplu. A za trenutje jo je pokrila s svojo studeno odejo; samo kolobarji so se risali na vodnem površju tje do brega, sicer so pa valovi prav tako ljubko šepetajoč hiteli po svojem potu kakor popreje. Tisti dan proti večeru so izvlekli brodarji mrtvo truplo neznanne ženske. Policija jo je spoznala za — Ido Kezepe. Pod stalnim naslovom «samoumori» so prinesli dunajski listi novico o njeni smrti. « Vzrok samoumoru je bilo menda ubožstvo », tako so pristavljali hladno in kratko, kakor hladno in kratko prezira in zamolčuje naš svet še neštevilne druge žalostne povesti nove dôle. —

Anica se je lepo razvijala pri dobrih sestrah. V zavodu, kjer ji je bila preskrbela Pavla ljubi dom, bilo je več oddelkov. Jeden je bil za najmlajše do četrtega leta. Delavke so nosile zjutraj, predno so šle na delo, svoje otročiče v samostan in so jih ondi oddajale varstvu skrbnih sester. Zvečer so prišle zopet ponje. Redovnice so med tem za vse skrbele; hrano in obleko in igrače so dobivali otročiči v zavodu. Večina jih je imela še stariše; toda Anica je dobila tudi nekaj tovarišev in tovarišic-sirot, ki so stalno bivale pri redovnicah. Lidija in Pavla sta bili najrajši pri malih. Kadar sta imeli količkaj časa, vedno sta šli k svojim «angeljčkom», kakor sta dejali. To je bilo zanj tudi jedino razvedrilo. V drugem oddelku so bili otroci od četrtega do šestega leta; ti so že imeli bolj urejen dnevni red. Učili so se moliti, peti in igrali so se. V tretjem oddelku pa je bila samo za šolo godna mladina. Sirote so stanovale vedno v za-

vodu, drugi so pa le po dnevu ostajali notri.

Ves zavod je bilo delo Pavlino, delo njene krščanske ljubezni. Vsakokrat, ko je prestopila prag svoje velikodušne ustanove, priporočala je sebe in svoje Bogu v varstvo in vedno je ponavljala prošnjo, naj bi božji blagoslov bil nad hišo.

Živo je bilo v ustavu od jutra do večera. Ob lepem vremenu so po vrtu prenašale redovnice negodno deco, ali prevažale otročiče v ročnih vozičkih, namestujoč njihove matere.

Bolj odrasli otroci so se igrali po velikem dvorišču in veselo prepevali. Toga, skrb ni prestopala hišnega praga. Ulica, v kateri je stal zavod, bila je prazna in tiha, tembolj torej pripravna za njegov namen. Zato so pa tudi prebivalci njeni kmalu spazili, da nekaj časa sem pred zavodom vedno postaja neznan mož. Bil je slabo oblečen; z bledega, upalega lica se mu je jasno videlo, da ni zdrav. Kaj neki hoče ta mož todi pri sirotišnici, vpraševale so se sestre. Nobenega dné ni izgrešil, da bi ne bil stal pred hišo. Spoštljivo se je odkrival sestram, ki so vstopale ali izstopale; vzlasti ljubo pa je pozdravljaj Pavlo. Kadarkoli so se odprla vrata, pogledal je skozi nje; nekak tožen mrak mu je legel na obraz, ko so se zaprla. Včasih so mu ponudili kako jed; hvaležno jo je spravil, a sicer ni rekel besede. Nekoč, ko je šla Pavla v zavod, gledal je posebno milo za njo; bil je še dokaj bledejši in slabši, nego sicer. Niso se še zaprle duri, ko je začula Pavla zamolkel vzdih in padec. Ozrla se je: neznan mož je ležal v nezavesti pred vratmi. Brž je naročila, da ga prenesó v njeno hišo. Zdravniku se je kmalu posrečilo, da ga je spravil k zavednosti, a takoj je rekel Pavli, da ne bo nič ž njim. Slabosti so mu sicer prišle od glada, toda tudi najboljša jedila mu niso mogla

več pomagati: imel je namreč raka v želodcu.

Pavli se je smilil ubogi mož; s svojim milim pogledom, s svojo krotko potrpežljivostjo, s katero je prenašal vse bolečine, zanimal jo je.

Iz prva ga ni nadlegovala z govorjenjem; ko se je pa za nekoliko časa okreščal, sedla je poleg njegove postelje na stol in ga jela tolažiti. Solze so mu

rosile oči, ko ga je tešila z verskim upanjem, in tiho je dejal:

«Predobra rešiteljica moja: jedina tolažba zame je misel na srečno krščansko smrt. Zadnja ura mi ne pride nepričakovana; vsak dan se pripravljam nanjo, dotle pa prepuščam sebe vsega božji volji.» Sam je zahteval duhovnika in lepo in vspodbudno je prejel sv. zakramente. Pavlo je ganila njegova pobožnost.

Pogled na Koprivnik. (Fotografoval B. Lergtporer.)

«Povejte mi, ljubi mož, kaj vas je pa tako vleklo k našemu zavodu?» vprašala ga je Pavla, potem, ko se je že nekoliko udomačil.

«Da morete vse umevati, morate čuti vso mojo zgodbo. Dolga in žalostna je; vašemu nedolžnemu ušesu se mi zdi pregrda, vendar sem vam, dobrotnici svoji, dolžan povedati kaj več o sebi!» In bolnik je jel pripovedovati nam že znano povest nesrečnega delavca Petra Kosma. Samo to dostavljamo iz nje, da je, prišedši iz ječe, trdno držal svoje sklepe, da se ni nikdar več pridružil

svojim bivšim tovarišem. Zvedel je, kje je njegova hčerka, in sree ga je gnalo vsak dan pred zavod; noter se ni predrznil; štel se je za nevrednega, da bi prestopil prag hiše ljubezni. Zato je nepopisno vesel stisnil svojo hčerko v naročje, ko so mu jo pripeljali. Ko se je za nekaj dnij nekoliko okreščal, odvedli so ga v bolnico. In tam se je z njim seznanil pisatelj teh spominov.

Večkrat sva se razgovarjala, pa vselej sem se čudil, kako popolnoma je preorala božja milost njegovo srce. Na bolniški postelji je živel samo premisslje-

vanju; duševno oko se mu je čudovito razbistrilo. Nekoč mi je dejal:

«Glejte, sedaj se mi zdi, da ne potrebujem nobenega nauka več. Božja roka je v življenju mojem in mojih tovarišev pisala tako jasno in razločno živo resnico, da ne umevam, kako sem mogel preje ostati toliko časa zanjo slep in gluhi. In ta resnica je, da človek ni sam svoj gospodar, in da gorjé tistemu, kdor tega ne spozna.»

«Ravno ta misel, da je človek sam svoj gospod in da naj si samostojno, brez kakega vpliva, sam išče sreče, razširjena je dandanes povsodi med ljudmi», pristavim jaz.

«Oj, res je», vzdihne on in se popravi na postelji. «To pa je krivo vseh današnjih zmešnjav in vsega zla. To je bilo krivo tudi moje hude nesreče.»

Pri teh besedah se vspne kvišku, in nekako slovesno zamahnivši z roko, pristavi: «Oj, koliko sem jih poznal, ki so živeli samo v mislih naše, katere je vodila samo napuhnjena samozavest. Celo delavsko gibanje, ki požira toliko in toliko zdravih in čilih močij, ima za svoj temelj neumni napuh. Brez Boga hočejo osrečiti sebe in druge z lastnimi močmi. Oj, da bi bili poleg nesreče vsaj tako srečni, kakor sem jaz sedaj, da bi imeli — če tudi na smrtnem ležišču — priliko premišljevati revščino človekovo in očetovsko ljubeznivo božjo previdnost! Želel bi si še mednje, da bi jim oznanjeval resnico, da bi jim mreene snemal z očij, ki jim jemljejo vid!»

«Ali menite, da bi se dalo kaj doseči? Strast je po mojem mnenju prehudo vzbujena v njih, da bi hoteli misliti še kaj pametnega.»

«Res je strast silna, toda sam izkušam, da je še silnejša milost božja. In reveži so vredni usmiljenja, vredni prijateljstva in ljubezni. Trpé in mučijo se — za

druge, ki jim ne pokažejo nikdar srca, marveč jih le stiskajo v svoj dobiček. Ali naj se tako ravna s človekom, v katerem se zrcali božja podoba? V delu uporablja človek vse svoje moči, dušne in telesne, in zato zasluži za to žrtvovanje pač več, nego samo slabo plačo. Krivic se zgodi brez števila, in ni čuda, da se v revščini utapljuje se delavec poprijemlje tudi britve, v nadeji, da mu bo boljše. Zato so vredni, da se družba človeška bolj zanimlje zanje, nego se je doslej. Ni čuda, če jim njihovo upanje čim najživeje slika bodoče življenje in njihove pravice in krivice. In tako tudi ni čuda, če naposled zapadejo slasti in sovraštvu!»

Čudil sem se, kako globoko presoja sedaj bolnik vse delavsko gibanje, in povedal sem mu to. Turobno se je nasmehnil in je dejal: «Pri brleči mrtvaški sveči se gleda ves svet tisočkrat jasneje in temeljiteje, nego ob svitu poletnega solnca. Ljubezen in sovraštvo, ki gibljeta človeštvo, ločita se ob tej svetlobi, in božanstvena, vse stvarjajoča, vse ohranjujoča, vse osrečujejoča sila svete božje ljubezni razsvitlja um in greje srce, da se s studom odvrča od zavisti in sovraštva, ki vse maje, vse uničuje, vse tira v gotov pogin!»

«Blagor vam!» vskliknem in mu podam roko v slovo. Zamišljen sem odhajal od njega po takih pogovorih. Bolezen njegova je bila vedno hujša. Ničesar že ni mogel več uživati; meso se mu je vse posušilo prav do kostij, a nikdar ni tožil, nikdar vzdihoval zaradi bolečin. Usmiljenke so trdile, da še niso videle tako udano trpečega, tako potrpežljivega bolnika. V njegovi sobi je ležalo še več drugih, iz večine delavcev. Nekateri izmed njih so bili prišli brez vere v bolnico. A ni trajalo dolgo, in marsikoga je pridobil zase in za Boga.

Pinkeles je kmalu prišel obiskat ga, toda, ko je izprevidel, da si ne dá več izpremeniti prepričanja, odšel je. Seveda tudi Peter pri židu ni opravil ničesar. Sicer pa ni rad slišal o prejšnjih tovariših; budili so mu žalostne spomine in smilili so se mu.

Ure življenja so se mu stekale. Mirno je pričakoval konca, želel je le še enkrat videti svojo hčerko. Izpolnilo se mu je zadnji dan. Pavla z Anico sta prišli v bolnico. Tudi jaz sem bil navzoč.

«Sedaj umevam, kako dober je Bog», vzdihnil je in, vzravnavši se na postelji, vzel je v naročje svojo hčericico.

«Lastni stariši so te zavrgli, Bog te pa ni zavrgel, marveč priskrbel ti je boljša srca, nego je bilo srce tvojega nesrečnega očeta in tvoje še nesrečnejše matere.» Solze so mu pri tem oblile obraz in so tekle nedolžnemu detetu na mlado, drobno ličece, kakor bi mu hotele izmiti madež roditeljevih grehov.

«Ljubo moje detece, kaj ne, da ne kreneš nikdar na strašno pot svojih starišev? Kaj ne, milostna gospica, da jo ohranite vedno tako nedolžno, tako čisto, tako lepo?»

S solzami v očeh je nemo prikimala Pavla; deklica se je pa z malima ročicama oklepala očetovega vratú in mu ponavljala: «Ata, tukaj je sitno biti; pojdite z menoj, pri nas je lepše, jaz pa bom pridna!» Dolgo se ni mogel bolnik ločiti od otroka. Slutil je, da ga ne bode videl nikdar več. Ura za obiskovanje je bila že davno prešla, ko je deklico poslednjič poljubil in ji s tresočo roko prekrižal čelo, usta in prsi.

«Náte moje dekletce, jaz ga nisem vreden. Ko ji bodeste pripovedovali o njenih stariših, recite ji vedno, da je naš ljubi Bog boljši, nego so pozemeljski očetje in matere. Učite jo, naj moli zame in za — njo; drugega spomina si pri

njej ne želim. Bog vam povrne vso vašo dobroto tu in tam!»

Pavla mu je še obljubila, da bo skrbel za dete, in solznih očíj se je poslovila od njega v resnici za vedno.

«Rad trpim; da, čutim se dovolj močnega, trpeti še več, še mnogo več; saj vidim, da Bog že sedaj blagoslavlja moje trpljenje», dejal mi je pri slovesu.

Še tisto noč je umrl.

* * *

Lansko leto pred sv. Petra praznikom popoldne so izstopile iz voza pri osrednjem dunajskem pokopališču tri ženske. Krenile so na groblje.

Kmalu so se ustavile pred lepim kamenitim spomenikom, na katerem so se čitale besede, da počiva ondi Viljem Ulmer. Cvetlice so rastle po grobu in svetilnica je brlela pred križem. Ko so odmolile, zašepnila je jedna izmed njih: «Moj dragi oče gotovo vedno prosi zame, da ostanem stanovitna obljubi, katero mi je rodila ljubezen do njega. Trdno se nadejam, da je večno srečen, saj se vedno potolažena vračam z njegovega groba.» Nemo sta ji pritrdili spremljevalki in molčé so šle vse skupaj prav na konec groblja. V celi vrsti tam ni bilo videti spomenika; iz grobov so moléle samo deščice, na katerih so bile zapisane številke. Štev. 210 je kazala grob, kjer so obstale obiskovalke. Najmlajša je prva pokleknila; solzé so ji oblile lepo, belo lice in ihteč se je vrgla na grob. Tovarišici sta stojé molili zadaj.

«Od očeta se poslavlja», izpregovori za nekaj časa jedna. «Narobe, ljuba Lidija: prihitela mu je naznanit, da bo odslej tembolj njegova, prišla je pokazat se mu kot nevesta in prosit ga blagoslova», odvrne druga.

Mlada gospica vstane, vrhna obleka se ji odpne in na prsih se ji zasveti

zlata svetinja s podobo Matere Božje, kakor jih nosijo tiste, ki se pripravljajo za redovniški stan. Drugi dan je imela namreč obleči preprosto haljo usmiljenih sestrá. Tisti dan je pa bil tudi spomin godovnega dné njenega očeta Petra Kosma. Zato je prišla na predvečer na grob svojega roditelja, katerega se je le v toliko spominjala, da jo je nekoč v solzah božal in poljubljal; obisk v bolnici ji je v toliko ostal v spominu. — O materi ni vedela ničesar; njena jedina skrbna mati, ki je nadzirala njeno vzgojo v samostanu, in h kateri je prihitela često — domov razvedrit in povedelit se, bila je Ulmerjeva Pavla. Morda jo je mučil spomin na rodno mater, morda ji je misel nanjo izvijala globoke vzdihne iz prsij, morda si je želela tudi njenega blagoslova. — Gotovo se je spominjala tudi svojega botra — kostanjarja doli iz južnih krajev, ki že nekaj let ni več prihajal na Dunaj, ki ji je pa vsako zimo po tovariših sporočal pozdrave.

Solnce je bilo že blizu zatonu. Zadnje žarke je razsevalo po groblju, da so se igrali z rjavo prstjo, z ovenelimi venci, s prstenimi kostmi, ki so ležale poleg na novo izkopanih grobov. Lepo so božali lice mladi deklici, ki je šepetala molitve predse, in zlati soj se je videl na bledem licu, kakor božji pečat, da je temelj njenega upanja trden. Mirno sta stali za njo Pavla in Lidija. Ta mir je bil izraz poguma, ki jima je živel v srcu. Saj sta celo življenje posvetili Bogu in že šestnajst let skupno služita samo njegovim revežem. Srečni sta in ne želita si druge sreče. Bog jima jo ohrani!

* * *

Naposled še nekaj besed o drugih naših znancih.

Pinkelesu se je kmalu zdelo socijalistično gibanje prenevarno, pa tudi neslo mu je premalo; zato je je popolnoma prepustil drugim. Sam si je pa najel malo prodajalnico in tržil s knjigami. Prodajal je tudi slike in izposojal starejše knjige. Seveda je v njegovi prodajalnici najbolj cvetlo nesramno slovstvo in slikarstvo. Kmalu si je pridobil mnogo denarja s kupčijo in sedaj živi v svoji lastni hiši kot bogat mož in se le še s kako zarobljeno šalo spominja trpečih delavcev, pri katerih je pričel svojo srečo. Njegov nekdanji tovariš Karr je pa ostal pri časnikarstvu, dokler mu ni pred malo leti vročinska bolezen naglo prestrigla níti življenja. Svojega socijalističnega delovanja se je v toliko spominjal, da je v nekem dunajskem listu spisal obširen roman z napisom «Delavski kralj», s katerim si je zaslužil več tisočakov. Ta roman se je kasneje ponatisnil in s slikami izdal; nižje ljudstvo je posebno s slastjo segalo po njem.

Gabrijel Lanner je popolnoma premagal boleost, da ni dobil za ženo Pavle. Bil je trden v svojih namenih in sklepih. Poiskal si je drugo tovarišico za življenje, s katero živi prav srečno sredi zdravih, lepih in dobrih otrok, a njegova tvornica, katero si je priredil, urejena je vzgledno. Med delavci in njim vladata pravica in krščanska ljubezen. Delavska govornica imenuje srčnega tistega delavca, ki je sprejet v Lannerjevo tvornico.

